

УНИВЕРЗИТЕТ СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ - БИТОЛА
ФАКУЛТЕТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ - СКОПЈЕ

Сандра Томовска

**Комплементарност на националните друштва на Црвениот крст во
рамки на националните системи за справување со кризни и вонредни
состојби во подготвеноста и одговор при катастрофи**

(магистерска теза)

Скопје, март 2024

АПСТРАКТ

Катастрофите во последните десет години земаа голем данок со што се поткопа добросостојбата и сигурноста на луѓето, заедниците и државите (United Nations, 2015). Комплексното управување со климатските промени (Dessler&Parson, 2016:1) наложува зголемен ангажман на хуманитарниот сектор за да одговори на современите предизвици кои влијаат врз ранливоста на населението.

Во глобалната слика на ризици од катастрофи се вбројува и Република Северна Македонија. Само во последните десет години, во државата се случија поплави, пожари, хуманитарна катастрофа и пандемија на КОВИД – 19. Честите ангажирања на Црвениот крст на Република Северна Македонија како дел од националниот систем за управување со кризи (СУК) го отежнаа редовното работење на Националното друштво.

Оттука, трудот има за цел да дефинира јасни насоки и препораки за развој на ЦКРСМ во делот на Програмата за одговор при катастрофи, заради организирано, навремено и координирано дејствување при непогоди, несреќи, вонредни состојби и кризи.

Клучни зборови: катастрофа, програма, организација, Црвен крст, Северна Македонија.

ABSTRACT

The disasters have taken a great price in the last ten years, thus undermining the well – being and safety of people, communities and states (United Nation, 2015). The complex management of climate change (Dessler and Parson, 2015) will call for an increased engagement of the humanitarian sector in order to respond to contemporary challenges that impact population's vulnerability.

The Republic of North Macedonia is listed in the global risks of disasters as well. Only in the last ten years, the country was affected by floods, wildfires, humanitarian disasters and the COVID – 19 pandemics. Frequent engagements of RCRNM as part of the National System for crisis management have burdened the work of the National Society.

Therefore, the paper aims to point out the direction and recommendation of the National Society Program for disaster response development due to organized, on-time and coordinated response to disasters, hazards, emergencies and crises.

Key words: disaster, program, organization, Red Cross, North Macedonia.

Изјава за оригиналност

ИЗЈАВА

Од _____

(Име и презиме на кандидатот)

Изјавувам дека при изработката на магистерски/специјалистички труд ги почитував позитивните законски прописи од областа на заштитата на интелектуалната сопственост и некористев реченици или делови од трудови на други автори без да ги почитувам методолошките стандарди.

Изјавата ја давам под полна материјална и кривична одговорност.

Изјавила

Сандра Томовска

Содржина

Вовед.....	10
------------	----

ГЛАВА ПРВА: ТЕОРЕТСКА И МЕТОДОЛОШКА РАМКА НА ТРУДОТ

1	ФОРМУЛАЦИЈА НА ПРОБЛЕМ.....	11
2	ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА ПРЕДМЕТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ	17
2.1	Теоретско одредување на предметот.....	17
2.2	Операционално истражување на предметот	35
2.3	Дисциплинарно определување на предметот на истражување	36
2.4	Временско определување на предметот на истражување.....	36
2.5	Просторно определување на предметот на истражување.....	36
3	ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	37
4	ХИПОТЕТИЧКА РАМКА – ХИПОТЕЗИ	39
5	НАЧИН НА ИСТРАЖУВАЊЕ.....	40
6	НАУЧНА И ОПШТЕСТВЕНА ОПРАВДАНОСТ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	43

ГЛАВА ВТОРА: ОРГАНИЗАЦИСКА ПОСТАВЕНОСТ И ПРАВНА УРЕДЕНОСТ НА ЦКРСМ

1	ПРОФИЛ НА ЦРВЕН КРСТ НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА	45
1.1	Историја.....	45
1.2	Организација и надлежности.....	46
1.2.1	Црвен крст на град Скопје.....	48
1.3	Партнерство и членство во професионални тела	51
1.4	Финасирање и буџет	53
2	ЦКРСМ ВО СИСТЕМОТ ЗА УПРАВУВАЊЕ СО КРИЗИ	54
2.1	Осврт кон идни аспекти на ПОК на ЦКРСМ.....	56
3	ИСКУСТВА НА ЦКРСМ ВО УПРАВУВАЊЕТО СО КРИЗИ И КАТАСТРОФИ	60
3.1	Улога на ЦКРСМ во бегалски и мигрантски кризи во РСМ.....	60
3.2	Учество и поддршка на ЦКРСМ во операции за справување со природни катастрофи (2013 – 2023).....	64
4	ПРОГРАМА ЗА ОДГОВОР ПРИ КАТАСТРОФИ НА ЦКРСМ	69
4.1	Интерен развој	71
4.2	Меѓуинституционална соработка во државата	72
4.3	Меѓународна соработка	74

ГЛАВА ТРЕТА: ОРГАНИЗАЦИЈА И РАБОТЕЊЕ НА МФЦК/МП, МФЦК И НА СЕЛЕКТИРАНИ НАЦИОНАЛНИ ДРУШТВА НА ЦРВЕНИОТ КРСТ ВО ПОДГОТВЕНОСТ И ОДГОВОРОТ ПРИ КАТАСТРОФИ

1	МЕЃУНАРОДНА ФЕДЕРАЦИЈА НА ЦРВЕНИОТ КРСТ И ЦРВЕНАТА ПОЛУМЕСЕЧИНА.....	76
1.1	Програми и фондови за меѓународна помош	78
1.1.1	Фонд за одговор при катастрофи	78
1.1.2	Фонд за итна помош при катастрофи на МФЦК/ЦП – ДРЕФ	79
1.1.3	Фонд за итна поддршка при катастрофи на МФЦК/ЦП – Emergency Appeal.....	80
1.1.4	Поддршка преку кеш и ваучер систем	80
2	МЕЃУНАРОДЕН КОМИТЕТ НА ЦРВЕНИОТ КРСТ	82
3	ПОК НА ДРУГИ НАЦИОНАЛНИ ДРУШТВА.....	83
3.1	ПОК на Црвен крст на Хрватска	83
3.2	ПОК на Црвен крст на Австрија.....	88
3.3	ПОК на Црвен крст на Романија.....	91
	ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА И ПРЕПОРАКИ	96
	КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА	100
	АНЕКС 1: Прашалник од истражувањето.....	117

Вовед

Територијата на Република Северна Македонија се покажува ранлива на сè позачестените природни катастрофи кои ја зафаќаат земјата и регионот. Ризиците и опасностите по животот и здравјето на луѓето стануваат сè поинтензивни во услови на глобални, регионални и национални безбедносни предизвици со оглед на капацитетите и можностите на двата клучни системи кои функционираат во управувањето со ризици од катастрофи (УРК) - Националниот систем за управување со кризи (СУК) и Системот за заштита и спасување (СЗС).

Црвениот крст на Република Северна Македонија (ЦКРСМ), во согласност со обврските кои произлегуваат од законските решенија, надлежностите и трите цели зацртани во стратегијата на Меѓународната Федерација на Црвениот крст и Црвената полумесечина (МФЦК/ЦП) за 2030 година (IFRC, 2021b:10), има тенденција да изгради појасен концепт за постапување во содејство со надлежните домашни и меѓународни субјекти во координација со наведените системи за управување со ризици од катастрофи.

Во насока на усогласување на целите на ЦКРСМ со домашните приоритети и со целите на МФЦК/ЦП, националното друштво (НД) постојано вложува во подигнување на степенот на ефикасност во активностите поврзани со одговорот при катастрофи. Земајќи предвид дека Националното друштво е вклучено во речиси сите домашни и повеќето регионални настани поврзани со постапување при настанати природни непогоди и други несреќи, вклучително и кризи како поддршка на институциите на системот за управување со ризици од катастрофи, може да се каже дека ЦКРСМ обезбедува континуитет во пружање помош и поддршка на државните органи и во развојот на сопствените институционални капацитети.

ГЛАВА ПРВА: ТЕОРЕТСКА И МЕТОДОЛОШКА РАМКА НА ТРУДОТ

1 ФОРМУЛАЦИЈА НА ПРОБЛЕМ

Според податоците на Програмата за животна средина при Обединетите Нации, климатските промени претставуваат сè поголема закана за светскиот мир и поредок. Само во последните две децении се нотирали повеќе од 2500 катастрофи и 40 големи конфликти чии последици ги почувствувале дури две милијарди луѓе (UNEP, n.d.). Генералниот секретар на Организацијата на Обединетите Нации (ООН) од друга страна вели дека последиците од нападите на нашата планета ги попречуваат заложбите на ООН за елиминирање на сиромаштијата, така загрозувајќи го и пристапот до храна, и секој напор за градење мир станува сè потежок откако ваквите нарушувања на секојдневието водат кон нестабилност, раселување и конфликти (Nations, n.d.). Дека зачестеноста на катастрофите постојано се зголемува говори и фактот што само во 2022 година регистрирани се 387 природни непогоди и катастрофи, со загуба на 30'704 животи, со 185 милиони погодено население и со финансиска штета од 223,8 милијарди американски долари (EMDAT, n.d.). Таа бројка во 2023 година се зголемува, при што 12'000 луѓе или речиси 30 проценти повеќе од 2022 ги губат своите животи како последица од поплави, шумски пожари, циклони, бури и свлечишта (Save the children, 2023).

Повикувајќи се на податоците на ЕМ – DAT (EMDAT, n.d), НВО „Save the children” (2023) посочува дека климатските промени полесно почнуваат да земаат голем данок, со што од 240 регистрирани катастрофи предизвикани од климатски промени во 2023, нотирали се 60 проценти поголем број на жртви од свлечишта, 278 проценти зголемена смртност поради шумски пожари, односно за 340 проценти повисока смртност поради бури и невреме споредбено со 2022. На процентуалната зголеменост, вели организацијата, во 2023 влијаеше големиот број жртви од поплавите во Либија откако државата беше зафатена со бурата Даниел во септември 2023 (Save the children, 2023).

Климатските промени, како актуелна и многу релевантна тема поврзана со настанувањето на катастрофите имаат големо влијание и во Република Северна Македонија. Земајќи во предвид дека РСМ сè уште нема обврска да ја намалува емисијата

на стакленички гасови (FAO, 2018), обврските од усвоените меѓународни конвенции и протоколи за климатски промени наложуваат соодветна акција. Од спроведените истражувања на Министерството за животна средина и просторно планирање на РСМ се наведува дека испитаниците ги препознале екстремните температури, промените на годишните времиња и врнежите како највидливи влијанија од климатските промени во РСМ (Министерство за животна средина и просторно планирање, 2020).

Иако Република Северна Македонија се смета за мала континентална држава сместена во центарот на Југоисточна Европа со сложена геологија и развиен релјеф, релјефот на РСМ изобилува со планини и вкупно население од 1'863'717 милиони жители (Државен Завод за статистика, 2023). Планините покриваат отприлика две третини од земјата (Македонски Шуми, n.d.), додека државата е богата со води и картирани 4414 извори, три тектонски езера и Вардар како најголема река со 80 проценти воден истек од РСМ.

Тоа што покрива мало пространство, не значи дека државата е помалку ранлива на разни катастрофи. Државата досега бележи бројни искуства во справување со природни и опасности предизвикани од човекот, доминантно со поплави, земјотреси, екстремни температури, бури, свлечишта, суши, епидемии и техничко – технолошки инциденти. Следејќи ги настаните во РСМ во последната декада, односно поплавите во пелагонискиот и струмичкиот регион, како подрачја кои се сметаат за главни земјоделски центри (IDS DS, 2022), потоа лизгањето на земјиштето во Тетово и околните села со проценета штета од 21,5 милиони американски долари и поплавите во скопско, укажуваат дека инфраструктурата и не е толку ранлива, колку што е низок степенот на справување со настанатите состојби (World Bank, 2021). Ретроспективно, земјотресот во Скопје во 1963 година, односно 620-те пожари во 2007 година кога за првпат беше прогласена кризна состојба поради неможност за справување со настанатата состојба (МКФФИС, 2014), но и мигрантската криза во 2015-2016 година, покажаа дека државата е сепак ранлива на разни видови природни и комплексни хуманитарни катастрофи.

Во глобалната слика за тоа како катастрофите се одразуваат на животот и здравјето на поединци и групи, во студијата посветена на политиките на Федерацијата за менаџирање на ризици од катастрофи, МФЦК/ЦП истакнува дека „климатските промени,

раселувањето конфликтите, непланираната урбанизација, технолошките опасности и јавното здравје ќе бидат на удар сè повеќе, а комплексноста за решавање на таквите исходи сè посложена“ (IFRC, 2020).

Од друга страна, согласно седумте начела на Движењето на Црвениот крст, Меѓународната Федерација се стреми да ги поддржи сите држави – членки на Федерацијата во нивните напори да се сочува животот на ранливите граѓани, но и да го намали страдањето, притоа заштитувајќи го човековото достоинство преку програми за намалување на ризици, одговор и закрепнување, но и промоција на подготвеност, адаптација кон климатски промени, посигурна инфраструктура и јакнење на општествените системи како заложби за градење отпорност.

Следејќи ги горенаведените приоритети за намалување на ризици од катастрофи на МФЦК/ЦП, Програмата за одговор при катастрофи како една од трите програмски компоненти на ЦКРСМ (заедно со здравствената и социјалната заштита (ЦКРСМ, 2017), се наметнува како една од клучните дејности за заштита на животот и здравјето на луѓето.

Оттука, во согласност со обврските кои произлегуваат од законските решенија, надлежностите и трите цели зацртани во стратегијата на МФЦК/ЦП до 2030 година (2021b), ЦКРСМ има тенденција да изгради појасен концепт за постапување во содејство со надлежните домашни и меѓународни субјекти за справување со катастрофи и кризи. Дека напредокот на ЦКРСМ во последните дваесетина години во градењето на човечки капитал и мрежа со партнерските организации и субјекти од системот за управување со кризи (СУК) и системот за заштита и спасување (СЗС) - на домашно, како и на меѓународно ниво, се потврдува со учеството на ЦКРСМ во мноштво активности на ЦКРСМ во земјата и странство.

Од друга страна, СУК ја препознава улогата на ЦКРСМ на начин што во чл. 2 од Законот за управување со кризи се наведува дека „Црвениот крст учествува во превенција, рано предупредување, управување со кризи, доброволно и договорно врз основа на закон и ратификувани меѓународни договори и конвенции“. Со формирањето на ЦУК во октомври 2005 година и етаблирањето на Управувачкиот комитет и Групата за процена како највисоки органи во СУК, ЦКРСМ остварува учество преку чл.24 од Законот за управување

со кризи (Службен весник на Република Македонија“, бр. 29/2005), како член на Главниот штаб што претставува оперативно стручно тело во рамките на СУК.

Дека реформаторската политика на ЦКРСМ претставува предизвик за годините што доаѓаат, потврда е издавањето на петгодишната програма за трансформација на Националното друштво, дефинирана во 24 сегменти и насловена како „Трансформација 28“ во 2023 година, со акцент на Програмата за одговор при катастрофи (ЦКРСМ, 2023:67). Со документот, националното друштво има за цел преку иновации и технологии да ги предвиди ризиците и катастрофите и да обезбеди проактивен пристап, рано делување и предвидливо финансирање. Со таквиот пристап, ЦКРСМ треба да стане уште посилен партнер на институциите на системот задолжени за управување и намалување на ризици од катастрофи и да ги исполни целите зацртани на МФЦК/ЦП содржани во Стратегијата 2030 (IFRC, 2021b).

Хуманитарниот карактер на ЦКРСМ согласно Статутот на ЦКРСМ произлегува од дефинирањето на националното друштво како „хуманитарна организација која работи на спречување и ублажување на човековото страдање, заштита на животот и здравјето, унапредување на социјалната состојба, обезбедувајќи почит и достоинство за човековото битие, а особено во случај на несреќи и катастрофи, го промовира меѓународното хуманитарно право и хуманите вредности, поттикнува доброволно ангажирање и постојана подготвеност за давање помош, како и универзално чувство за солидарност и хуманост“ (ЦКРСМ, 2019)

Континуитетот за развојот на ЦКРСМ кој се однесува на справувањето со кризи и катастрофи има релативно долга историја, ако се земе предвид времето кога е формирано друштвото и колку време оттогаш ЦКРСМ делува во наведените области. Во текот на своето постоење како самостојно национално друштво од Сојузниот Црвен крст на тогашната СФРЈ, ЦКРСМ важи за помагател на властите во справување со комплексни хуманитарни кризи. Почнувајќи од април 1992 година, ЦКРСМ помага во згрижување на 55’000 бегалци од БиХ, згрижување на 443’000 лица од Косово во бегалската криза во 1999 година, поддршка на 100’000 внатрешно раселени лица во Македонија во 2001 година, поддршка и хуманитарна асистенција на бегалци и мигранти почнувајќи од 2015 година каде што непрекинато работи со оглед на важечката кризна состојба на јужната и северната

граница (Собрание на РСМ, 2023), хуманитарна асистенција на евакуирани лица од Авганистан во 2021 година и поддршка на лица од Украина.

Дополнително на меѓународно ниво, ЦКРСМ учествува со финансиска и оперативна поддршка по земјотресот во Турција во 1999, поддршка на загрозеното население од удар на цунами во Индонезија, Малезија и Шри Ланка во 2005 година, проценка за погоденото население од поплавите во Романија и Бугарија и земјотресот во Јапонија во 2011 година, поддршка по поплавите во Србија, БиХ и Хрватска во 2014 година, поддршка после земјотресот во Турција и Сирија во 2023 и уште многу други солидарни акции со останатите национални друштва во регионот и пошироко.

Во домашните активности, ЦКРСМ постојано е вклучен во операциите за справување со пожари, поплави и други непогоди, вклучително и помош на лица во социјален ризик, справување со топлотен и студен бран што го прави друштвото активно во текот на целата година. Дополнително искуство на ЦКРСМ претставува поддршката во справувањето со последиците настанати од пандемијата предизвикана од ширење на вирусот Ковид-19, во периодот од 2020 до 2022 година.

Оттука, како појдовна точка во формулацијата на проблемот се зема поврзаноста со мандатот, целите и мисијата на Црвениот крст на Република Северна Македонија со мисијата и целите на Меѓународната Федерација на Црвениот крст и Црвената полумесечина. Особен предмет на интерес при истражувањето е насочен кон Програмата за одговор при катастрофи (ПОК) која функционира на повеќе нивоа - меѓународно, државно и општинско (локално) ниво. Програмскиот дел за катастрофи е регулиран со чл.19 од Законот за Црвен Крст (Закон за Црвен крст на РСМ, Службен весник на РСМ, бр. 101/19), во кој е наведено дека една од задачите на Црвениот крст е организирање на екипи и одреди за интервенција во случај на масовни елементарни непогоди.

Развојот на институционалните капацитети на ЦКРСМ во однос на ПОК се случува во повеќе насоки – 1. интерно во рамките на друштвото, 2. преку моделот на повеќе институционална соработка во државата, односно преку препознавање на улогата и капацитетите на ЦКРСМ во рамките на двата клучни системи во справувањето со катастрофи и управувањето со ризици од катастрофи (СУК и СЗС), и 3. преку меѓународна

соработка. Овој пристап, условен од уникатноста на карактерот и надлежностите на ЦКРСМ во државата и надвор од неа, отвора нови можности во развојот на ПОК на ЦКРСМ.

2 ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА ПРЕДМЕТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ

2.1 Теоретско одредување на предметот

Во извештајот за катастрофи на МФЦК/ЦП е нотирано дека само во декадата 2006 – 2016, повеќе од 771.000 смртни случаи се препишуваат како последица од катастрофи (IFRC, 2016), додека две милијарди луѓе претрпеле материјални и други загуби што е речиси еквивалент на бројот на жители на Намибија, а проценетата штета се движи над 1.5 милијарди американски долари што отприлика е еквивалент на годишен БДП на Мексико (TEDx Talks, 2012). Сумирајќи ги податоците за растот на катастрофите од декада во декада, научниците укажуваат на катастрофите да им се додаде и придавката „модерни” или катастрофи на 21-от век откако истите стануваат квалитативно различни од година во година (De Smet, Schreurs, and Leysen, 2015). Тоа директно влијае на јакнењето на системите за управување со катастрофи како би се постигнал повисок степен на подготвеност во услови на криза.

Повикувајќи се на извештајот „Растечки ризици на 21-от век – повик за акција” на Организацијата за економска соработка и развој (OECD) за 2003 година, тригерот за растот на катастрофите се должи на четири причински фактори (de Smet et al., 2012:2):

- **Демографски фактори**, поради константниот раст на светската популација.
- **Животна средина**: Климатски промени, глобално затоплување и загаденост, како и несоодветно користење на природни ресурси.
- **Технологија**: Технолошкиот развој кој ги прави општествата и нивната поврзаност на системите покомплексни и меѓузависни, и за сметка на тоа поранливи.
- **Социо – економски структури**: Растечката глобализација во сите свои димензии.

За да се конципира теоретската рамка за тоа што е катастрофа, што е ризик од катастрофа и како се управува со истите, повеќето истражувања наведуваат дека доктрината наложува холистички пристап и дека четирите фази во управувањето со катастрофи, односно превенцијата (која го подразбира и ублажувањето), подготовката, одговорот и закрепнувањето играат круцијална улога во етаблирањето на концептот на управување со катастрофи.

Наспроти оваа теза, циклусот на четирите фази може наскоро да претрпи промени, бидејќи управувањето со кризи сè уште има традиционална основа. Образложението за ваквото тврдење води кон тезата дека многу брзо, носителите на одлуки кои управуваат со катастрофи и професионалците ќе мора да отстапат од традиционалните норми со воведување нов пристап базиран на сценарио како алатка за подготвеност при справување со големи и несигурни промени во општественото опкружување (de Smet et al., 2015).

Конфронтираните мислења во доктрината за управување со катастрофи се движат од тоа прецизно да се дефинираат сите компоненти, па сè до моментот, ова доктрина од Мекентаер и Маршал (2003) да биде наречена оксиморон, и со оглед на тоа, тие навлегуваат во десет прашања во циклусот на епистемиолошки проблеми кои не дозволуваат управувањето со катастрофи да се издвои во една единствена дефиниција која вистински ќе го отслика менаџирањето на катастрофи. Десетте прашања се следните: *„Што е катастрофа? Што претставува управување со катастрофа? На кои опасности треба да се фокусираме? Дали треба да се продолжи со давање преференца во концептот на опасности? Кои се варијаблите? Кои се чинителите кои треба да бидат инкорпорирани во академското учење? Кои се фазите кои треба да бидат приоритетни? Кои се парадигмите кои би биле водечки во ова гранка? Кој е потребниот баланс за генерирање на знаење?...“* (Mcintire and Marshall, 2003). Оттука, очигледно е дека се работи за базични прашања во обидот да се сосида фундаментот во градење дефиниција за тоа што претставува управувањето со катастрофи.

Справувањето со катастрофите (Miraglia, 2013) се поврзува и со опасностите од политичка природа, како тероризмот. Терористичкиот напад во Северна Осетија, имплицира дека секоја општествена структура мора нужно да биде подготвена со план за излез од било која состојба, без оправдувања дека несаканите настани дошле одеднаш и ненајавено (Ó Tuathail, 2009).

Хаваријата во Фукушима во Јапонија, која ја покажа слабоста на системот да ги предвиди таквите настани, алудирајќи на тоа како човечкиот фактор влијае природниот феномен да прерасне во хаварија, предизвика евакуација на 100'000 луѓе населени блиску нуклеарната централа (Атапо, 2015). Оттука, група автори тврдат дека визијата за катастрофите како општествен феномен влече корени од ерата на класични дефиниции и

истражување ризици, но и макроскопските погледи кон екологијата, општествената промена и пристапите на антрополози кои катастрофата ја ставаат во рамките на општествени и културни параметри (Havidán, Donner and Trainor, 2018:15).

Прогресивниот раст на губење човечки животи, имоти и уништувачките ефекти на животната средина поради катастрофи полека наложува меѓународната заедница на управувањето со катастрофи да гледа со нова перспектива (Khan, Vasilescu and Khan, 2008) која ги премостува меѓународните бариери, ги претчувствува заканите и овозможува катастрофите да се пресретнат во своевидна пред – фаза. Ваквите тврдења од 2008, во 2021 претставуваат основа, МФЦК да побара од националните друштва, катастрофите да ги пресретнуваат во своевидна пред – фаза на начин што НД ќе можат да побараат фонд за одговор при катастрофи пред ударот на катастрофата како би ги ублажиле последиците по ранливото население (IFRC, 2021b).

Сите наведени примери помагаат полесно да се разберат **дефинициите за катастрофа**, но и севкупно прашањата поврзани со управувањето со ризици од катастрофи.

Управувањето со катастрофи е како прозорец низ кој се гледа внатрешното работење на една држава (Alexander, 2005a) и секој пропуст се огледа во импактот што катастрофата го остава зад себе. Секоја коруптивна зделка се огледа во рушевините на зградите изградени вон сите стандарди после земјотресот, со што интеракцијата на луѓето после преживеаната катастрофа добива на интензитет, а светлото оттогаш се пренасочува на поткопаниот живот на преживеаните. Оттука, дефинирањето на поимот катастрофа, а со тоа и управување со катастрофите, вклучително и со ризиците и последиците од катастрофите, претставува појдовна основа во склопување на целосната слика за феноменологијата на природните катастрофи, но и на катастрофите предизвикани од човекот.

Самата природна непогода според научната мисла не е нешто што предизвикува лавина реакции и последици по животот или имотот на луѓето. Проблемот се јавува тогаш кога природните непогоди ќе ги погодат луѓето и тоа што тие го сметаат за вредно (de Smet, 2018). Земјотресите, поплавите, свлечиштата, вулканските ерупции и циклонските активности се сметаат за компонента на катастрофите, а катастрофата се случува само тогаш кога опасната состојба ќе го загрози начинот на живеење на луѓето. Оттука, појавата

на опасностите датира од времето кога луѓето започнале да живеат во заедници, пред илјадници години (de Smet, 2018).

Карантели вели дека ако сакаме да ги истражуваме или да ги дискутираме последиците на било кој феномен, првин мора да имаме јасна слика што е тоа феномен (Quarantelli, 1985), а подоцна да се осврнеме на сите компоненти кои се тема на истражувањето. Според него, катастрофите се и политички феномен. Дали една криза ќе биде третирана како катастрофа зависи од политичките одлуки.

УНДРР (претходно УНИСДР) катастрофата ја дефинира како „сериозно поткопување на функционирањето на заедницата или општеството што опфаќа загуби и штети во човечка, материјална, економска или еколошка смисла, а што ја преминува способноста на погодената заедница или општество да се справи со сопствени ресурси” (UNISDR, 2009:23). Ефектите од катастрофата може да настапат веднаш, но и да бидат локализирани, но бидејќи најчесто се проширени, истите траат подолг временски период. Таквите ефекти може да ги надминат капацитетите на заедницата за да се справат со сопствените ресурси и тогаш може да се побара надворешна помош што вклучува јурисдикција од соседите или асистенција од национално или меѓународно ниво, па така, од класификација се исклучени војните, граѓанските немири, пандемиите, болестите и слично.

Со анализа на поимот катастрофа во семантичка смисла, односно англицизмот „**disaster**”, се доаѓа до податоци дека зборот води потекло од францускиот збор „*désastre*”, што во превод значи „лоша, зла звезда”. Во расчленување на самиот збор, во етимологијата на францускиот јазик се наведува дека зборот води потекло од старофранцускиот збор „*désastre*” односно е кованица од латинскиот збор „*dis*” – т.е. лошо, инаку еквивалент на „*mis*” во англискиот јазик што исто значи лошо, како и латинскиот збор „*aster*” – односно звезда. Смеслата некако има логика, зошто токму лоша звезда се објаснува од астролошка димензија со синонимите звезда – судбина (Etymonline.com, 2019). Француската енциклопедија Ларус (Larousse, 2023) пак наведува дека зборот „*désastre*”, има свои синоними како што се катастрофа, катаклизма, каламитет.

Во македонскиот литературен јазик, поимот „**disaster**” во егзактен превод се преведува како несреќа, но и катастрофа. Дополнително, постои дистинкција при

опишување на природна непогода и финансиска катастрофа (Мургоски, 2004:351). Речникот на македонски јазик, катастрофата ја опишува како именка од женски род, со појмовно значење на голема и најчесто ненадејна несреќа, неуспех или пропаст, односно природна/еколошка/финансиска катастрофа (Мургоски, 2005:307), додека како странцизам со грчко потекло, поимот во „Современиот лексикон на странски зборови и изрази“ е опишан како пресврт, пропаст, односно голема несреќа, кобен настан, слом во приватниот и јавен живот, но и смрт на најблизок роднина (Микуновиќ, 1999:283).

Дистинкцијата помеѓу тоа што се опишува како катастрофа, криза и итна состојба е битен сегмент и покрај целата комплексност и хаотичност на поимите. Група автори тврдат дека јасната јазична дистинкција може да резултира со носење на ефективни стратегии за стопирање или ублажување на импактот од катастрофи врз општеството и бизнис сферата (Dahash Tharayaran and Kulatunga, 2016). Значење на поимите од јазичен аспект од друга страна може да создадат конфузност кога се работи за дистинкција за тоа што значи криза, катастрофа, а што вонредна состојба набљудувано низ призма на усвоените платформи, стратегии и процедури за намалување на ризици од катастрофи на ниво на РСМ во кои најчесто отсуствува дефинирање на поимот катастрофа.

Усвоената Национална платформа за намалување на ризици од катастрофи од 2019 (Влада на РСМ, 2019:4) изобилува со поими како катастрофа и криза, апел за заштита на критична инфраструктура и слично, иако РСМ се уште нема донесено Закон за заштита на критична инфраструктура (Митревска и Милески, 2022), без значителен прогрес во појмовно – категоријалниот апарат и покрај назначување на Национален координатор за кој не постои детален опис неговите одговорности и надлежности (UNPRPD and UNDP, 2023). Оттука, почитувањето на третиот приоритет во Националната платформа што вклучува јакнење на мрежите и унапредување на дијалогот и соработката меѓу научната заедница и практичарите и користење на стандардизирана терминологија за намалување на ризици од катастрофи, ќе придонесе за отфрлање на тезата на Јакимовска дека во РСМ се забележани извесни недоследности на овој план и отсуство на стручно тело кое ќе работи на стандардизација на термилолошката неологија, со што често се случува за еден поим да се користат различни називи (Јакимовска, 2009:18).

Ниекерк во публикацијата на УСАИД (USAID, 2011) дефинирањето на катастрофата во научната јавност го поставува на ниво на еден вид „надмудрување“ за тоа дали една катастрофа би била квалификувана како катастрофа согласно бројот на жртвите или висината на настанатите штети. Дали можеби императив во дефинирањето е даден на надминување на прагот за справување со таков настан? Дали е клучна е географската опфатеност или пак се зборува за монетарна криза и слично? Тоа што привлекува посебно внимание е ставање акцент на „сериозно поткопување“ и поместување на животот од „нормално“ во состојба која е нетипична, вели Ниекерк како автор на публикацијата на УСАИД (2011), со што животот на заедницата станува загрозен, а како атрибут настанот да биде квалификуван како катастрофа е моментот на надминување на капацитетите за справување со таков настан.

Од друга страна, ваквиот однос во дефинирањето на катастрофите го прави редоследот логичен како еден настан од таков вид би се нарекол катастрофа. Ниекерк (USAID, 2011) вели дека со дефинирање на поимот „заедница“, како подеднакво битен сегмент кој ги чувствува последиците од катастрофата, се става акцент на заедницата од социолошки аспект. Оттука, треба да се почитува фактот дека владите на разни држави во намерите да управуваат со катастрофи, мора да имаат јасна дефиниција за тоа што претставува заедница. Досега, според практиката забележана од Ниекерк (USAID, 2011) некои влади започнале да ги користат административните заедници како би ги дефинирале „заедниците“ опфатени со катастрофа, со што после самиот настан, во случај да се надминати способностите на едно село, град, регион или целата нација, се знае и на кое ниво би се прогласила одредена катастрофа (локална, регионална или национална).

Со записите за пепелосаните градови Помпеја и Херкуланеум во 79 год. пне, науката прашува дали човекот можеби сам придонесува да стане безвременска жртва? Дали густата населеност околу вулканот поради тогашната плодна почва меѓу другото било причина за смрт на илјадници луѓе кои живееле во заедници пред 2000 години? Во тој правец, Скандоне (2014) прашува што ќе се случи ако Везув повторно исфрли густа лава и како системот во Италија ќе одговори на итна евакуација на 700'000 луѓе. Оваа теза треба да даде одговор за тоа како човекот со своето однесување на катастрофите им дава димензија на општествена конструкција.

Со менување на односите во заедницата, се менува и односот на единката, се губат нормите, а тоа се смета за насилство на општеството над човекот (Костовска и Мирчев, 2020). Сите односи во човештвото досега се односи кои се општествено зависни, а човекот е распнат помеѓу неговите желби и она што му го наметнува системот. Општествената интеракција, како однос на поединецот и општеството, може да се издигне на повисоко ниво, но и да придонесе да се создаде конфликт. Во процесот на остварување на таа интеракција, потребни се актери, акција и однос, а тука спаѓаат личности, групи, па и организации. Интеракцијата води кон добра соработка (Костовска и Мирчев, 2020) која иако инволвира спротивставени ставови, сепак наложува сите заедно облигационо да градат добра соработка ако тоа е од државен интерес. Тоа практично ја оправдува тезата дека нивото на ранливост во било која заедница може директно да биде поврзана со политичката волја и посветеноста кон развојна политика на државата.

Во системот на дефинирањето кое според Пери (De Smet, 2018) е нешто што можеби секој може да си го дозволи, а за сметка на тоа да постојат дефиниции кои никогаш никаде не се запишани, сепак се потенцира дека класификацијата на дефинициите е поделена по временски етапи напишани од различни автори во различни времиња, па така се прави поделба на **дефиниции на класичен период**, зачнати со завршувањето на Втората Светска војна и дефиницијата на Фриц во 1961 година за чија база се користени искуствата од бомбардирањето на европските и јапонските градови во Втората Светска војна (Navidán, Donner and Trainor, 2018:5).

Втората класификација (Иванов, Бабаноски and Цветковиќ, 2023:59) се поврзува со **периодот на традиција на опасноста и катастрофите** кои произлегуваат од научните трудови на географите и геофизичарите, додека пак како трета класификација датира од **периодот на традиција на оригинални студии** каде природните катастрофи се набљудуваат како општествени феномени.

Хронолошки, првата дефиниција за катастрофите се препишува на Принс и датира од 1920 година (Navidán, Donner and Trainor, 2018), иако прашањата од дефиницијата се претставени во 1932 од Кар. Оттогаш, првите значајни поместувања се направени со формирањето на Центарот за истражување на катастрофи во 1963 година (Disaster Research Centre), со значително зголемен фонд на дефиниции во секоја нова декада оттогаш. Драбек

има сумирано 1000 емпириски студии, додека на Карантели му се препишува заслугата за повик за дефинирање на прашањата поврзани со катастрофа.

Назад во клучната литература посветена на дефинирањето на катастрофите, Ниекерк тврди дека историјата е таа која покажува како општествата се соочуваат со губитоци и штети на годишно ниво од ударите на природни и антропогени опасности во неприродно креирани ранливи средини (Niekerk, 2006). Ако првите цивилизации во светот гледале на природните непогоди како на “*vis major*” т.е. виша сила (Investopedia, n.d), со осовременување на научната мисла, секој обид да се дефинира самиот поим би бил некомплетен без дискусија за коренот на катастрофата и соодветно истражување од општествените и природни науки, тврди Ниекерк (2006).

На тој начин, пристапот ги вклучува хидрометеоролошките, геодинамичките и техничко/антропогените феномени, па така според Ниекерк (2006), историјата е таа која покажува како општествата се соочуваат со губитоци и штети на годишно ниво од ударите на природни и антропогени опасности (UNISDR, 2018:13) во неприродно креирани ранливи средини. Полемика за тоа кои се четирите клучни теории за дефинирањето на катастрофите поведува и Костин (Costine, 2002) кој реферира дека постојат четири клучни теории и тоа: катастрофата како акт на Бог, како природен акт, катастрофата како комбиниран ефект на природата и општеството и последна теорија, катастрофата како општествена конструкција. Тој се осврнува токму на моментот дека поимањето, перцепцијата за опасноста и разбирањето на природните опасности може да допринесе полесно да се изготви план за одржливо управување со катастрофи, но и да го намали ризикот со имплементација на креираната политика. Дека човечкото однесување и перцепцијата од друга страна е доста елаборирана, а со тоа и дека верувањето на индивидуалецот може многу да ја смени перцепцијата за ризиците од катастрофа кои тврдат дека овие социо – когнитивни модели се од посебна важност во фазата на превенција и подготовка бидејќи тие фрлаат светло на одредени однесувања на популацијата и нивното гледиште кон ризиците од катастрофа.

Психологијата од друга страна наведува дека човекот во пристапот е (претежно) сознавач, преработувач на податоци, односно информациски процесор, а единката е носител на когнитивниот апарат (Јанаков, 2015). Тргувајќи оттука, секоја единка си е носител на својата перцепција според контекстот во кој е растена, а со тоа е носител на

создавањето на субјективниот свет кој, како и самиот збор е субјективен односно личен за единката (Арнаудова, 2012). Нешто слично со перцепција, Карл Јунг, кој инаку се смета за основач на модерната психологија, вели дека интуицијата е перцепција преку начини на несвесното (youtube.com, n.d). Со тоа, перцепцијата е силна алатка на умот на човекот, која може да биде прозорец за интуицијата. Тука се и медиумите се кои есенцијално се надоврзуваат на драматични сцени, претставувајќи ја катастрофата како спектакл, вели Де Смет (2018). После сè, вели тој, се произлегува дека катастрофата е полесно да се препознае отколку да се дефинира.

Со текот на времето, постигнати се многу промени во дефинирањето на катастрофите, кои го рефлектираат различниот контекст во делот на истражување на катастрофите, при што се влијаело на истражувањето, акумулацијата на знаење и носењето политики поврзани со управување со катастрофи. Религиските сфаќања, психологијата на личноста, колективната и индивидуална свест, општествениот живот и општественото уредување значајно влијаат на градење или целосно игнорирање на доктрината на отпорност и со тоа зголемување на ранливоста на населението, посебно на припадниците на лица во социјален ризик.

Според Де Смет (2018:17), **опасноста** се однесува на сè што се поврзува со состојба, пракса и услови, а што има потенцијал да предизвика штета и така да претставува извор на ризик, имплицирајќи дека намалувањето на веројатноста за опасност или потенцијалните последици ќе резултира со намалување на ризик. Од тие причини, многу од истражувачите конструираат врска помеѓу ранливоста и отпорноста. Мекентаер (2004) за разлика од Де Смет (2018) посочува дека во зависност која опасност демне над светот, тоа за научниците претставува доволна детерминанта за дефинирање на катастрофа, но и дека концептот на опасности не треба да биде ставен во главен план, односно дека опасноста е едно, а ранливоста од опасност е нешто сосема друго (Mcintire, 2004)

Како што се наведува во публикацијата „Да се живее со ризик: Глобален преглед на иницијативите за намалување на катастрофи” на УНИСДР од 2002, опасностите се поделени на:

- Природни опасности.

- Технолошки опасности.
- Опасности предизвикани од деградација на животна средина.

Природните појави сами по себе не претставуваат катастрофи. Тие стануваат катастрофи тогаш кога природната појава ќе остави импакт врз заедниците и регионите кои се ранливи на ефектите на природата, додека **ранливоста** за возврат може да биде дефинирана како степен во кој системот и неговите компоненти ќе претрпат штета токму заради изложеноста на опасности или пертурбација и стрес (Mendes-Victor and Gonçalves, 2012). Катастрофите оттука велат авторите, не се природни. Тие се само последица на одлуки, често неповрзани со крајните последици, а се причинети поради неспособноста или немање волја, системот да се прилагоди на одржливи модели на живеење.

Следејќи ги индикаторите на УНИСДР/УНДРР дека катастрофите се комбинација од изложеност на ризик, условите за степен на ранливост и недоволниот капацитет за справување со потенцијалните негативни ефекти на самата криза, тогаш се заклучи дека ризикот може да биде детерминиран од три варијабли на кои индицира УСАИД (2011), а тоа се: опасностите кои може да бидат од природна или антрополошка природа, ранливост кон опасности и капацитет за справување што е поврзан со намалување, ублажување и отпорност на ранливоста на заедниците.

$$\text{РИЗИК} = \frac{\text{Опасност} \times \text{Ранливост} \times \text{Изложеност}}{\text{Капацитет}}$$

Капацитет

(UNDP, 2016:25)

Ризикот според УНИСДР има мултидисциплинарен карактер, и како и поимот криза се користи во различни конотации и за различни намери. Вообичаено, ризикот е поврзан со степенот до кој луѓето не може да се справат (недостаток на капацитет) со одредена состојба (На пример, природна непогода).

Ранливоста од страна на УНИСДР е дефинирана како „услови детерминирани од физички, социјални, економски и фактори во животната средина или процеси кои ја зголемуваат предиспозицијата на индивидуалецот, заедницата, на средствата или системите кон импактот од опасност (UNISDR, 2009). Ниекерк тука ја потенцира важноста на

ранливоста и изложеноста која е директно поврзана со општествениот развој, кој пак развој од друга страна ги рефлектира условите за одредена ранливост. Тука се вбројуваат длабоко вкоренетите економски елементи кои вклучуваат негирање на човекови права, немање пристап до електрична енергија, неквалитетно образование, шанси за вработување, пристап до ресурси, пристап до инфраструктура, основни сервисни информации, и сè она што води кон високо ниво на ранливост на една заедница (Niekerk, 2018:13).

Во таа смисла, Извештајот за човековиот развој на УНДП за 2016 година, насловен како „Профилирање на ризикот во Западен Балкан: Зајакнување на луѓето за спречување на катастрофи” (UNDP, 2016), идентификува група од седум архетипски групи ранливи на катастрофи, и тоа: сиромашни луѓе, жени, деца и стари лица, лица со попреченост, малцинства, мигранти, повратници, внатрешно – раселени лица и земјоделци. Според ОЕЦД (OECD, 2018) во 2018 година, околу 1.8 милијарда луѓе живееле во услови на ранливост со што овие бројки се проектирани да пораснат до 2,3 милијарди луѓе до 2030. Ранливоста може да биде биофизичка (или природна) ранливост и социо-економска ранливост, односно биофизичката ранливост која зависи од карактеристиките на природната средина, а социо-економската ранливост на населението од економските ресурси и условите на живот, институционалната структура, односите на моќ, институциите и културните аспекти.

Сиромаштијата според ОЕЦД (2018:6) исто така е растечки концентрирана во контекст на ранливост, со што 620 милиони луѓе или 80 проценти од сиромашните во светот би можеле да живеат во ист контекст до 2030. Нерамноправноста меѓу половите е уште потешка категорија која би се вметнала во контекст на ранливост, посебно во некои образовни системи кои се едни од најнерамноправните во светот. Висок процент (33%) на социјално загрозени лица отпаѓа на граѓани кои се наоѓаат во ризик од сиромаштија, вклучувајќи ги и оние што се материјално лишени или оние кои живеат во домаќинства со многу низок интензитет на работна активност. РС Македонија се наоѓа во прилично незавидна позиција и има околу 50% повеќе социјално загрозени лица отколку ЕУ, а во регионот само Албанија, Црна Гора и Бугарија се во полоша ситуација (NRS, 2022:10).

Во Законот за управување со кризи на РСМ, **кризата** е дефинирана како „појава со која се загрозени основните вредности, трајните и виталните интереси и цели на државата,

односно загрозени се уставниот поредок и безбедноста на Републиката (член 3, став 4, Закон за управување со кризи, „Службен весник на Република Северна Македонија“, бр.29/05 од 04.05.2005 година). Секако, ваквиот облик на дефинирање на поимот криза е валиден само за намената за која е создадена дефиницијата, па така, кризата во медицината, економијата, психологијата и други науки има сосема поинакво значење, форма и содржина.

Етимолошки, кризата како поим води потекло од грчкото говорно подрачје, односно се работи за латинизирана форма на грчкиот збор „*krisis*” што означувал стадиум на болест кој индицира закрепнување или смрт (користено од Хипократ и Гален), но во буквална смисла означувал „пресуда, резултат од судење, селекција” (www.etymonline.com, n.d.). Во *Современиот речник на странски зборови*, кризата е дефинирана како поим од грчко потекло и означува тешка состојба, нарушување и тешкотии, а во истиот извор опишана е економската, политичката и психичката криза, но во различна конотација (Микуновиќ, 1999:319). Речникот на македонски јазик, кризата ја дефинира како придавка и именка од женски род, што означува време на големи тешкотии, несигурност, опасност, сериозен недостаток на нешто (Мургоски, 2005:349). Во англиско – македонскиот речник, кризата (crisis) е преведена како криза, со неколку изведени конструкции како што е предизвикување на криза, криза во смисла немање доверба и слично (Мургоски, 2004:295).

Кризата во научната мисла е дефинирана како поим со различна теоретска конструкција од тоа што би значело дефиниција за катастрофа. Според де Смет (de Smet, 2018), кризата може да се дефинира како транзициска фаза во кој нормалниот оперативен начин повеќе не е во функција. На кризата од тој агол се гледа како на неочекувана и несакана ситуација, која сепак бара битни одлуки, а кризите по дефиниција се субјективни по природа, бидејќи се работи за елитистичка конструкција, односно говориме за криза тогаш кога власта ќе поминува низ таква состојба.

Сепак, идентично како за катастрофата, така и за кризата постојат различни дефиниции конструирани од различни автори. Митроф (Mitroff, 1988) вели дека некои кризи се случуваат природно како што се ураганите, земјотресите и пожарите, додека некои кризи ги создава човекот како што се поткуп, корупција, недостаток на намирници, скандали, но и терористички напади. И покрај отсуство за универзалната согласност за тоа што е криза, неколку карактеристики се појавуваат често во напорот да се разбере

природата на кризата како таква. Кога се говори за компарација помеѓу криза и катастрофа, де Смет (de Smet, 2018:22) вели дека катастрофата е негативен настан односно катастрофата е криза со лош крај. Интегрираниот пристап за тоа што претставува катастрофа, криза и вонредна состојба, кои се нивните карактеристики и што ги прави слични или различни го отсликува различното или сличното помеѓу трите поими (Al Dahash, Tharayaran and Kulatunga, 2016). Кризата за разлика од катастрофата, побарува итни одлуки поради закана (Shaluf, Ahmadun and Said, 2003), но и можност одлуките да бидат донесени во краток рок, додека катастрофата бара менаџирање и процедури кои мора да бидат тековно одржувани поради закана од повреди и губење животи. Оттука, кризата прераснува во катастрофа ако не се менаџира правилно, а катастрофата претставува агент на кризата.

Секако, останува фактот дека кризата нема универзална дефиниција, додека критериумите се категоризирани во вид на корпоративска криза што може да нанесе висока, средна и ниска штета тврдат Шалуф, Ахмадун и Саид (2003), но и дека временски може да нанесе моментална, но и штета која ќе се провлекува низ генерации, како што е кризата настаната од техничко – технолошки причини (Чернобил).

Ако за катастрофите постои поделба според типологија на катастрофи предизвикани од природни непогоди, антропогени и хибридни закани, тогаш кризата има повеќе типови, како што е индустриска, криза поради внатрешен конфликт, финансиски и други типови кризи, но и т.н. „кризи вон заедницата“, како што се големи сообраќајни незгоди кои не го загрозуваат функционирањето на самата заедница (Shaluf, Ahmadun and Said 2003).

Кризата се разликува од обична несреќа по тоа што нејзиниот негативен učinok е толку висок што погодената заедница не е во состојба да се носи со последиците по пат на редовни способности и средства, па оттука, потребно е ангажирање на додатни ресурси но и помош од страна што бара исто делување со вонредни процедури и мерки (Vučak and Zelić, 2009). Ваквата теза коинцидира со општото дефинирање и поимање на кризната состојба во РСМ, дефинирана согласно Законот за управување со кризи, каде стои нагласено дека „кризна состојба е состојба предизвикана од ризици и опасности кои можат да ги загрозат доброта, здравјето и животот на луѓето, животните и безбедноста на Републиката, за чија превенција и/или справување е потребна употреба на поголем обем на ресурси (член 3 од Закон за Управување со кризи, „Службен весник на Р. Македонија“, 2005 година). Во истиот

закон, во членот 30 се додава дека кризната состојба се прогласува заради справување со состојба која претставува ризик по добрата, здравјето и животите на луѓето и животните или опасност по безбедноста на Републиката или на нејзин дел”.

На ниво на РСМ, тригерот за прогласување на **кризна состојба** е поттикнат од различни причини, па така прогласувањето на кризна состојба согласно законот може да се прогласи, како на локално, така и на национално ниво, односно во делови кои се зафатени со криза. Дали кризната состојба ги решава или само ги одложува системските напори извесна криза да биде ставена под контрола или не, како илустрација се истакнува фактот што на двете државни граници (север и југ) прогласената кризна состојба поради наплив на мигранти од 2015 година (Макфакс, 2015) на сила до 01 јануари 2024 со можно продолжување, на извесен начин индицира дека РСМ како држава се уште нема воспоставено механизми како да се справи со мигрантскиот бран посебно поради отсуство на Закон за миграција по примерот на земјите од соседството (Paragraf.rs, 2012). Тука се вбројува и одложување на усвојување на Стратегија за интеграција на бегалци и лица странци во РСМ 2017 – 2027 (Влада на РМ, МТСП, Стратегија за интеграција на бегалци странци во РМ, 2017) односно немање соодветен план за справување со вонредни состојби поврзани со мигрантите што како иницијатива ја поведе канцеларијата на ОБСЕ во Скопје (OSCE, 2018).

За разлика од кризната состојба, дефинирањето на **вонредна состојба** во РСМ се потпира на Уставот на РСМ во кој се истакнува дека „вонредна состојба настанува кога ќе настанат големи природни непогоди или епидемии. Постоењето на вонредна состојба на територијата на Република Северна Македонија или нејзин дел го утврдува Собранието по предлог на претседателот на Републиката, Владата или најмалку 30 пратеници (Устав на Република Македонија со амандманите на Уставот I-XXXII, „Службен весник на Република Македонија“, 2007 година). Првпат од постоењето на РСМ со одлука на Претседателот на државата, на 18 март 2020 година е прогласена вонредна состојба поради ширење на КОВИД – 19 предизвикан од корона вирус (Влада на Република Северна Македонија, 2020). Конфузноста за користење на термини вонредна состојба виза-ви „**contingency plan**” односно планирање на непредвидливи настани (International Strategy for disaster reduction, 2009) дојде до израз кога канцеларијата на ОБСЕ во Скопје се обиде да донесе, цитирам

„Национален план за вонредни состојби поврзани со миграција” (www.osce.org, n.d.). Отсуство на адекватен поим во легислативата на РСМ за планирање на непредвидливи настани придонесе иницијативата да биде наречена „Платформа за развивање на Национален план за вонредни состојби поврзани со миграција” што води кон податокот дека вонредната состојба е дефинирана согласно членот 125 од Уставот на РСМ (Sobranie.mk, 2023) и не станува збор за вонредна туку се работи за сценарио во случај на непредвидливи настани.

Во време кога се случува аламирачки раст на зачестеноста и сериозноста на катастрофите, земајќи во предвид дека само помеѓу 2000 – 2005 година, 240 милиони луѓе биле жртви од последици предизвикани од природни катастрофи со проценета штета од 80 милијарди американски долари (Disaster Risk Management Systems Analysis: A guide book, n.d.) е доволен индикатор дека сè позачестените екстремни временски влијанија, деградација на земјиштето, демографските промени поради раст на населението, па сè до непланската урбанизација, приоритет претставува јасно дефинирање на поимите што ќе води до ефективни стратешки решенија на национално ниво.

Но, можеби катастрофите и не се најголемата закана за човештвото. И покрај уништувачката репутација на земјотресите, епидемиите и сушата, голем дел од светската популација умира во вооружени конфликти, болести и глад – настани кои се провлекуваат во нормалното живеење во многу страни од светот, посебно во помалку развиените земји (Disaster Risk Management Systems Analysis: A guide book, n.d.).

Почнувајќи од Меѓународната декада за **намалување на ризици од природни катастрофи** во 1999 година, потоа Конференцијата во Јокохама „Планот од Јокохама за побезбеден свет”, што претставува прв официјален документ на ООН во кој се признава улогата на заедниците и НВО секторот во намалувањето на ризиците од катастрофи (Иванов, Бабаноски и Цветковиќ, 2023:56), па сè до Светската Конференција за намалување на катастрофите во Хјого во Јапонија во 2005, со целите до 2015 се наметна и потребата за промена, односно премин од реактивно итно делување во проактивно намалување на ризиците од катастрофи. Тука се вбројува и јакнење на фазите пред да се случи катастрофа, односно превенција, ублажување и подготовка и премин од теорија во пракса, што всушност претставува парадигма во промените (Disaster Risk Management

Systems Analysis: A guide book, n.d.). Како продолжеток на *Рамката за акција од Хјого* се надоврзува и *Рамката од Сендаи за намалување на ризици од катастрофи 2015 – 2030*, усвоена на Третата Конференција на ООН за намалување на ризици од катастрофи во март 2015 година. Освен акцентот за управување со ризици од катастрофи, Рамката од Сендаи дава и дефиниции на седум глобални цели, па така од реактивен се потенцира превентивниот пристап, со што ризиците се проширени и не се фокусираат само на природните, туку и на опасностите предизвикани од човечки фактор, со посебен акцент на промоцијата на здравствената отпорност (www.ncdr.gov.mk, n.d.). Со анализа на добрите практики со усвојувањето на Рамката од Сендаи за намалување на ризици од катастрофи 2015 – 2030 (reliefweb.int, 2023), УНДРР нотира критичка смена за тоа како светот се справува со катастрофи и како се прави премин од управување со катастрофи во менаџирање со ризиците од катастрофи пред тие да бидат манифестирани како шокови за опфатените општества. Таквиот пристап секако побарува, не само вклученост на владините канцеларии, институции и ентитети задолжени за управувањето со кризи и катастрофи, туку бара инволвираност на сите актери, како би се добил конкретен резултат. По Рамката од Сендаи се случува и Глобалниот Форум во Мексико во 2017 година, со што се потврдува меѓузависноста и поврзаноста помеѓу намалувањето на ризици од катастрофи, остварувањето на целите на одржлив развој, Парискиот договор за климатски промени и Новата урбана агенда.

Управувањето со катастрофи или во англиското говорно подрачје доктрина позната како **disaster management** од УНДРР се дефинира како „организирање, планирање и примена на мерки за подготовка, одговор и закрепнување од катастрофи” додека поимот **управување со итни состојби** односно **emergency management** се користи наизменично со управување со катастрофи посебно во контекст на биолошки и технолошки опасности како и за итни состојби во здравството. Иако постои голем степен на преклопување, УНДРР потенцира дека итните состојби може да се однесуваат на опасни настани кои не се резултат на сериозно поткопување на функционирањето на заедницата или општеството (UNISDR, 2009:23; UNDRR, 2017).

Оттука, и покрај обемената литература во ова поле, потешко се доаѓа до трудови кои го обработуваат епистемиолошките проблеми кои ја конфронтираат теоријата за

управување со катастрофи (McEntire and Marshall, 2003). Драбек наспроти таквото тврдење се осврнува на дистинкцијата помеѓу теории релевантни на управувањето со итни состојби наспроти теориите за управување со итни состојби (Drabek, 2005) , велејќи дека постојат шест точки за разграничување на гореспоменатите варијабли, т.е. дистинкција помеѓу теории кои може да бидат од помош на практичарите во вонредни состојби и основни теории на итни состојби, опасности и одговор, со акцент на работењето на раководните органи и органите на националната безбедност.

Тука се отвораат дискусии за неколку нормативни теории кои се релевантни на гореспоменатите области кои се од полза на практичарите. Притоа Драбек (2005) констатира дека има безброј широки перцепции внатре во општествените науки од кои тие може да влечат издржани одлуки, но и специфични микро теории кои претходно се емпириски докажани, а кои служат како водич во услови на катастрофи. Тој ги нагласува т.н. „ембрионски“ теории за одговор во услови на природна непогода кои се ветувачки и имаат потенцијал за иднината, но и теории базирани на искуство.

Нормативните теории според Драбек може да послужат, практичарите да имаат сет на задолжителни одлуки, кои освен за активностите поврзани со ублажување, подготовка, одговор и закрепнување, обезбедуваат знаења за организирање на севкупен пристап кон опасностите преку широки апликативни стратегии и специфични тактики предводени од „интегрирано управување со кризи“, како модел предложен од МекЛофлин, но и за градење на програми за намалување на ризици формулирани од американскиот Црвен крст. Тие мерки се однесуваат на петте чекори кои треба да се преземат на индивидуално ниво, т.е. на ниво на живеалиште, на ниво на заедница: развој и тестирање на планови за заштита и спасување, обезбедување намирници со храна и вода во живеалиштето, тренинг, волонтирање и крводарување (Cvetković et al., 2004:4).

Со цел разграничување на управувањето со кризи и катастрофи и управување со ризици од катастрофи, Ниекерк (Niekerk, 2006:4) ја потенцира важноста од препознавање на поврзаноста на овие две гранки што би се постигнало преку заедничко разбирање на основните начела на управувањето со криза и управувањето со ризици од катастрофи каде намалување на ризиците треба да се набљудува како системски развој и примена на политики, стратегии и практики за минимизирање на ранливоста. Според Ниекерк (2006),

ризиците од катастрофа се анализираат преку широк контекст на одржлив развој, така што од двете дефиниции станува јасно дека управување со ризици од катастрофи значи спроведување на политики за намалување на ризици од катастрофи.

Оттука, како што посочува УНИСДР, политичката волја е основа во намалувањето на ризици од катастрофи. Политичката смена е најчесто пропратена со економски реформи кои за возврат имаат прелевачки ефект на планирање на развојот за намалување на сиромаштијата и ранливоста, укажува Ниекерк (2006).

Во духот на реформирањето на управувањето со катастрофи се надоврзува и искуството од САД, каде преку модел на јавно – приватно партнерство многу корпорации и познати компании ја акцентираат важноста од соработка на јавниот сектор (Владата) и приватниот (профитен) сектор во менаџирањето на катастрофи и зголемувањето на отпорноста и намалување на ранливоста на општествените структури (Bush and Givens, 2013). Без разлика дали се работи за подготовка при природна непогода или терористички напад, јавното – приватно партнерство ориентирано кон отпорност е сега основен дел од управувањето со ризици од катастрофи. Ако владата на приватниот сектор гледа како на сериозен партнер во напорите за ублажување, подготвеност, одговор и закрепнување од катастрофи, тогаш се очекува и приватниот сектор да има своја одговорност пред, за време и во фаза на закрепнување од катастрофи.

Генералниот секретар на МФЦК/ЦП во пресрет на „Глобалната Платформа за намалување на ризици од катастрофи 2022”, повика на промена на „modus operandi” во проактивно делување со идните ризици. Од тоа да се одговори на кризите, мора да се премине во фаза кога преку градење на индивидуална и отпорност на заедниците ќе се постигне ефект на пресретнување на катастрофите (www.ifrc.org, n.d.), а што според Генералниот Секретар би се постигнало преку четири цели:

1. Инспирирање на заедниците за преземање акција за револуционерни позитивни промени
2. Преку доверба во научната мисла
3. Подигање на моќта на партнерството
4. Промена во бизнис сферата

Меѓународната федерација во тој правец се осврнува на новиот пристап за намалување на ризици од катастрофи со замена на претходните политики на Федерацијата како што се: Подготвеност за катастрофи (1999), Одговор во итни состојби (1997), Рехабилитација во пост – итна состојба (1999) и Поврзување на помош, рехабилитација и развој (2001), со напомена дека намалувањето на ризиците, одговорот во кризна состојба и поддршка во закрепнувањето е прва и основна обврска на националната власт, додека Црвениот крст преку максимата „не прави штета“ (*do no harm*) треба да делува како помагател на властите и во дух на соработка и комплементарност со власта.

2.2 Операционално истражување на предметот

Истражувањето е иницирано за да се добијат релевантни показатели за можностите и капацитетите на ПОК на ЦКРСМ виза-ви внатрешните институционални предизвици и поставеноста на ЦКРСМ во Системот за управување со кризи, односно Системот за заштита и спасување. Со растот на предизвиците кои ги носат климатските промени а со тоа и растот на бројот на катастрофи, константното ангажирање на националното друштво и обременување на редовните активности наложува редефинирање на улогата на ЦКРСМ во делот на ПОК со цел прецизирање на услугите кои НД може да ги понуди на државниот апарат во услови на прогласена криза или хуманитарна катастрофа. Со редефинирањето, етапно ќе се отворат и нови димензии за реструктурирање на ПОК во интерна смисла, што додатно ќе придонесе за јакнење на капацитетите на НД изразено преку зголемен човечки но и волонтерски потенцијал на кој првенствено почива работата на Црвениот крст во сите 192 национални друштва. Отстапување од традиционалните форми на делување преку воведување на структурни реформи во делот на ПОК ќе ја зајакнат позицијата на ЦКРСМ во Системот за управување со кризи како организација – лидер во услови на раст на хуманитарни организации на ниво на РСМ.

За таа цел истражувањето опфаќа анализа на добрите практики, институционална меморија и научени лекции на ПОК на националните друштва на Црвениот крст на Австрија Романија и Хрватска, како национални друштва кои бележат извонредни резултати на полето на подготовка и одговор при катастрофи.

Акцентот е ставен на увид во искуствата на наведените национални друштва, односно начинот како тие ги зајакнале своите институционални капацитети во рамките на ПОК. Тоа особено се однесува на концептот и структурата на ПОК, но и на нејзините оперативни компоненти.

2.3 Дисциплинарно определување на предметот на истражување

Истражувањето е интердисциплинарно и разработува содржини кои се дел од повеќе науки, но главно истражувањето дисциплинарно припаѓа во организациските, безбедносните, полициските, правните и социолошките науки и психологијата.

2.4 Временско определување на предметот на истражување

Временското определување на предметот на истражување го опфаќа периодот 2013 – 2023 година, со оглед дека во наведениот период во работењето на ЦКРСМ во делот на одговор при катастрофи се бележат сериозни поместувања.

Десетгодишниот период е испреплетен со динамични случувања, во правец на градење на сопствените капацитети на националното друштво и како период кој го карактеризираат неколку последователни непогоди (катастрофи) и кризи, во кои евидентно улогата на Црвениот крст од комплементарен актер станува лидер на активностите на терен.

2.5 Просторно определување на предметот на истражување

Просторот на истражување ја опфаќа цела територија на Република Северна Македонија, со посебен фокус на централните и локалните капацитети (ООЦК и ЦКГС) на ЦКРСМ.

3 ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Иницијативата за истражувањето се базира на потребата да се добијат релевантни показатели за идниот развој на ЦКРСМ во делот на Програмата за подготвеност и одговор при катастрофи, но и на активностите за превенција и намалување на ризици од катастрофи. Преку теоретско сознавање и анализирање на развојната политика на ЦКРСМ во делот на управувањето со катастрофи, централен акцент е даден на развојната политика на Програмата за подготвеност и одговор при катастрофи, со анализа на фундаментот, суштината, развојните фази и идните аспекти на ПОК наспроти поставеноста и улогата на ЦКРСМ во Националниот систем за управување со кризи, но и преку компаративен пристап со анализа на функционалните и организациските аспекти во хрватскиот и австрискиот Црвен крст во истата дејност.

Научниот пристап овозможува дефинирање на улогата и опфатот на нови услуги кои ЦКРСМ може да ги понуди во рамки на НСУК и да продере во суштината на обезбедување на целисходна хуманитарна помош на државата во услови на катастрофи или криза, преку користење на методи за добивање релевантни податоци за истражувачкиот проблем.

Главна цел на овој труд е да даде научна дескрипција во рамките на институционалниот и општествениот контекст во кој капацитетите на ЦКРСМ за ПОК можат да постигнат повисок степен на интеракција со другите субјекти во СУК И СЗС, земајќи предвид искуства од други земји – Хрватска, Романија и Австрија. Подобрата координација ќе значи и подигање на степенот на ефикасност во преземените активности на ЦКРСМ во случај на одговор при катастрофи.

Користените методи произлегуваат од предметот и целите на истражувањето, со што од методолошка гледна точка, преку научна дескрипција се анализираат, како проблемите, предизвиците и научените лекции, така и импликациите кои може да произлезат согласно капацитетите на државните органи во пресрет на идни катастрофи.

Целта на истражувањето е базирана на осознавање и дефинирање на капацитетите на ЦКРСМ како помагател на власта во справување со идни и можни кризи и катастрофи, но и одговорот и севкупната национална политика на државата кога е во прашање надлежноста, обврските на РСМ кои произлегуваат од членство во разни тела на ООН, ЕУ,

НАТО и други меѓународни организации, а усвоени преку усогласувања на легислативата и ратификувани меѓународни договори, конвенции и платформи кои се занимаваат со управувањето со ризици од катастрофи. Тука се вбројува и улогата и одговорностите на ЦКРСМ кога постои ризик од опасност од случување, пред, за време и по катастрофа од било кој вид.

Истражувањето како крајна цел се потпира на очекувањата, трудот да претставува мост помеѓу практичарите и академската јавност поврзана со управувањето со (ризиви од) катастрофи, чии заклучните согледувања би придонеле за рафинирање на постоечките, но и воведување нови и апликативни активности на ЦКРСМ во доменот на ПОК. , но и за академската јавност која ќе пројави интерес за истражување на контекстот.

4 ХИПОТЕТИЧКА РАМКА – ХИПОТЕЗИ

Преку дедуктивна и индуктивна логика, системот на хипотези опфати генерална (општа) и неколку посебни (помошни) хипотези. Во тој контекст, генералната хипотеза произлезе од општата цел на истражувањето, а другите хипотези од специфичноста и ограничувањето на обемот на предметот на истражување.

Во релација со предметот, целта и задачите на истражувањето, се генерираше општа хипотеза:

Постоечката експертиза и капацитети на ЦКРСМ во ПОК се силен предуслов за дополнителен развој на националното друштво во активностите за справување со катастрофи и кризи на двете нивоа - централно и локално.

Посебните хипотези кои содејствуваат со задачите на истражувањето се:

- Јасно дефинирани основи на меѓуинституционална соработка помеѓу ЦКРСМ и другите локални и државни институции во РСМ придонесуваат за рационално искористување на капацитетите на ЦКРСМ и за поефикасен одговор при катастрофи во рамките на двата клучни системи (СУК и СЗС).
- Поголема интерконекција на Оперативниот центар на ЦКРСМ со постоечките дигитални решенија во доменот на управување со ризици и опасност од катастрофи ќе придонесе за поголема операбилност на ЦКРСМ во фаза на рано предупредување и одговор при катастрофи.
- Имплементација на активности за намалување на ризици од катастрофи преку антиципативен пристап на ЦКРСМ ќе ја зголеми отпорноста на заедниците во пресрет на катастрофа, но и побрзо закрепнување во посткризен период.

5 НАЧИН НА ИСТРАЖУВАЊЕ

Со оглед дека истражувањето претставува комплексен процес што вклучува идентификација, истражување и генерирање на ново знаење, систематско собирање на податоци треба да придонесе да се обезбедат и потврдат претходно собраните наоди за овој труд. Оттука, во иницијалното пребарување на податоци беше консултиран делот на постоечките акти, правилници, извештаи и годишни планирања кои согласно мандатот и статутот на ЦКРСМ ја уредуваат поставеноста и активностите во делот на Програмата за подготвеност и одговор при катастрофи.

Тоа беше постигнато преку квалитативно и квантитативно собирање на податоци, првенствено од секундарни извори што вклучува научна дескрипција и анализа на доктрината за управување со катастрофи и намалување на ризици од катастрофи на МФЦК/ЦП и легислатива која ја уредува поставеноста на ЦКРСМ во рамките на НСУК. Дополнително беше консултирана важечката легислатива која го уредува работењето на ЦУК и ДЗС, односно законите кои имаат допирни точки во севкупниот НСУК, од повеќе аспекти и системски решенија.

Рамката за истражување комбинира преглед од секундарни извори - актите кои ја уредуваат структурата и мандатот на ЦКРСМ во однос на управувањето со катастрофи и податоци собрани преку теренско/онлајн истражување, со квалитативно и квантитативно собирање и обработка на податоци. Квалитативните податоци со оглед на околностите и достапноста на лицата кои требаше да бидат интервјуирани, се собраа преку отворени и полуотворени прашања содржани во е-прашалник прикачен на платформата Google Drive.

Реализацијата на задачите е составена од три фази. Првата фаза се однесува на дизајнот на истражувањето, идентификување на клучните предизвици и клучните засегнати страни и преговори за пристап до лицата и институциите во кои се спроведени интервјуа. Втората фаза подразбира собирање и анализа на податоци, а третата фаза се однесува на заклучок изведен согласно собраните податоци и теренското истражување.

По прашање на техниките на истражување, со квалитативен и квантитативен пристап преку анализа и набљудување се третирани бројни пишани документи што вклучува закони, подзаконски акти и интерни документи. Во делот на истражување на

ЦКРСМ се користеше Закон за ЦКРСМ кој директно го регулира работењето на ЦКРСМ во делот на јавни овластувања, стандардно оперативни процедури (СОП) од областа на катастрофите, упатства, документација од разни работилници и семинари, како и одржани конференции.

Во истражувањето се користени разни натписи, интервјуа и видео записи, но и литература која се занимава со изучување на психологијата, социологијата, менаџмент и јавно здравје токму поради холистичкиот пристап за кој се залага научната јавност во проучување на феноменологијата за катастрофи. Од секундарните извори се издвојуваат научни трудови и критичка стручна литература која се занимава со проблематиката на катастрофите и кризите како општествена конструкција, публикации, извештаи, документи, но и терцијарни извори како енциклопедии, речници и релевантни интернет страници.

Од анализа на Црвениот крст на Хрватска, Романија и Црвениот крст на Австрија се користеа добри практики за ПОК и поставеноста на националните друштва внатре во матичните системи за управување со кризи.

Во севкупниот процес на истражување се анализираше и дискурсот на катастрофите од јазичен аспект со осврт на семантичка и јазична редакција за да се анализира јазикот што се користи при објаснување на терминологијата при изработка на закони, платформи и стратегии кои се клучни во спроведување на политики од областа на управување со катастрофи и намалување на ризици од катастрофи.

Истражувачки и етички прашања

Во истражувањето се поставуваа отворени етички прашања со оглед на изработката на дизајнот на истражувачките инструменти, пристапот, селекцијата на испитаниците и начинот на спроведување на истражувањето.

Етичките отворени прашања се поврзани со пристапот до потребните информации и податоци и потенцијални предизвици кои се во корелација со фазата на собирање податоци, нивна анализа и презентација. Сите прашања се поврзани и се однесуваа на приватноста на учесниците во интервјуа и на доверливоста на податоците кои би ги понудиле, со очекувања

одреден испитаник/испитаничка да одбие да биде дел од истражувањето поради сензитивноста на прашањата и/или можниот одговор.

Собраните податоците од истражувањето имаат точни и јавно достапни толкувања. Во користењето на секундарни извори се отстрани игнорирање на податоци за да може заклучокот од истражувањето да биде во корист на целта на истражувањето, со прецизно наведување на референци на трудови кои се дела на други автори, без плагијаторство на веќе објавени научни трудови од областа која се истражува.

6 НАУЧНА И ОПШТЕСТВЕНА ОПРАВДАНOST НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Научната оправданост на трудот се базира на доаѓање до сознанија за одговор и насоки за развојот на ЦКРСМ како национално друштво во делот на активностите опфатени со подготвеноста и одговор при катастрофи, со што попрецизно се дефинирани стратегиските цели, активностите за нивно спроведување и механизмите за следење на процесот на спроведување и евалуација. Со научниот труд се очекува да се допре до практичарите и менаџментот на ЦКРСМ кои имаат свој удел во креирање и носење на развојна политика на националното друштво, преку пристап кој е научен и компаративен.

Очекувањата се дека на тој начин ќе бидат идентификувани потребите за подобрување на капацитетите на националното друштво, а поврзано со внатрешните капацитети, очекувања од јавноста, надлежностите, областите на експертиза, домашната (меѓуинституционална) и меѓународна соработка.

Со научниот труд ќе се даде можност да се генерираат решенија за добри практики за поттикнување на креативноста и иновативност во менаџирање на катастрофи преку воведување решенија за институционален развој и надградба на капацитетите за ПОК, преку вградување решенија кои се составен дел од трендовите на цивилната заштита на сите нивоа. Општествената оправданост следи како логичко надоврзување на дефинираната научна оправданост на овој труд. Препораките и насоките од трудот треба да придонесат да се спроведат решенија кои на ЦКРСМ ќе му овозможат поцелисходно и поефикасно да ги спроведе јавните овластувања во делот на ПОК согласно Законот за Црвен крст на РСМ, односно да биде секогаш достапен за државата во моменти во кои се побарува хуманитарна асистенција и помош за загрозеното население и загрозените домаќинства.

Во насока на оправданоста на овој труд се надоврзува и петгодишниот план на ЦКРСМ издаден во октомври 2023 година наречен „Трансформација 28“, во кој се елаборира потребата од носење на суштински реформи на ЦКРСМ во периодот 2023 -2028 токму поради предизвиците кои произлегуваат од климатските промени, катастрофите и здравствените и социјални предизвици на голем дел од населението на РСМ, но и во глобални рамки каде овие појави стануваат сè покомплексни и влијаат врз севкупните општествени текови и добросостојбата на луѓето (ЦКРСМ, 2023а)

Како организација, и покрај фактот што во 2015 година ЦКРСМ го доби признанието од МФЦК/ЦП за силно национално друштво (ЦКРСМ, 2016), реформаторската политика која влече корени од старите начини на работа побаруваат ревизија на недостатоците и усогласување со приоритетите на целните групи согласно комплексноста на итните состојби и зачестеноста на катастрофите што пак создава нови ранливи категории и служи како лајтмотив за општественото оправдување на овој труд.

Трудот како пишан и научно издржан документ ќе понуди нови и иновативни содржини кои ќе дадат поголем придонес во градењето капацитети, посебно поради фактот што и Генералниот Секретар на МФЦК/ЦП во апелот во пресрет на „Глобалниот Форум за намалување на ризици од катастрофи 2022”, потенцира дека Федерацијата и НД мора да ја слушаат науката и да го користат фондот на знаење за планирање и заштита од идни ризици.

Екстремните климатски и временски прилики според Генералниот Секретар стануваат сè почести, така зафаќајќи нови места, а тоа што се случило во минатото не може да се користи за планирање на иднината (www.ifrc.org, n.d.).

Оттука, со оглед дека науката претставува важен извор на знаење за Црвениот крст, оправданоста на овој труд добива на интензитет и во процесот на трансформација на ЦКРСМ, откако една од целите за 2024 е вклучување на универзитетски професори со цел формирање на помошни тела за усогласување на работата на НД со политики и интереси на компании и размена на добри практики. Трансформацијата на НД и стремежот за воспоставување на референтен центар за климатски промени, справувањето со растечките предизвици на полето на ПОК и рedefинирањето на улогата на ЦКРСМ во областа на кризното управување што од друга страна е предмет на научна дебата за актуелниот модел на НСУК на РСМ, дополнително го поткрепува напорот за изработка на трудот за комплементарноста на ЦКРСМ со останати државни органи виз-а-ви Националните системи за справување со кризни и вонредни состојби во рамките на Програмата за подготвеност и одговор при катастрофи.

Со оглед дека постојат различни мислења и перцепции во однос на ефикасноста и капацитетите, како и одредено удвојување и совпаѓање во надлежностите на ЦУК и ДЗС, (Национален демократски институт, 2020), трудот ќе придонесе во давање придонес во научната мисла за да се докаже или отфрли пласираната теза.

ГЛАВА ВТОРА: ОРГАНИЗАЦИСКА ПОСТАВЕНОСТ И ПРАВНА УРЕДЕНОСТ НА ЦКРСМ

1 ПРОФИЛ НА ЦРВЕН КРСТ НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

1.1 Историја

Формирањето на ЦКРСМ започнува за време на Второто Заседание на АСНОМ во 1944 година (Црвен крст на Република Северна Македонија – Статут, n.d.). одржано на 17 март 1945 година кога се поставуваат темелите на денешниот Црвен крст на Република Северна Македонија, која со посебен закон претставува доброволна, масовна, самостојна и независна хуманитарна организација. И покрај официјалното признавање од страна на Меѓународниот Комитет на Црвениот крст како Национално друштво на 1 ноември 1995 година, 17 март 1945 година се смета за датум на формирање на Црвениот крст на РСМ. Со признавањето, Националното друштво станува 169 полноправна членка на МФЦК/ЦП на 27 ноември 1995 година. Како предуслов за признавање на ЦКРСМ следело прифаќање на Женевските конвенции од 12 август 1949 и Дополнителните протоколи од 1977 со ратификување од Владата на РСМ на 25 август 1993 година (Црвен Крст на Република Северна Македонија, n.d.).

По ратификацијата, Собранието на РСМ на 26 јули 1994 година го носи и Законот за Црвен крст со што НД добива правен статус, јавни овластувања и законски го уредува користењето на името, амблемот како и делувањето на ЦКРСМ во мирновременски, односно во услови на вонредна и воена состојба регулирано во чл. 2 и чл. 10 од Закон за Црвениот крст на РСМ (Службен весник на Република Северна Македонија“, бр. 101/19).

Историскиот развој од друга страна индицира на тоа дека организацијата по формирањето веднаш по завршување на Втората Светска војна, станува активна во пост – военото опоравување на земјата и спроведува здравствено – превентивни и социјални мерки, односно се вклучува во поддршка и згрижување на децата бегалци од егејскиот дел на тогашна Македонија. Во 1962 година дава поддршка во поплавите во Скопје, но и во катастрофалниот земјотрес во 1963 година, каде има улога на координатор на

меѓународната помош и функционирањето на теренските болници и координира тимови на Црвениот крст од регионот и пошироко.

Континуираниот развој на сопствените капацитети, поткрепено со активности на ЦКРСМ за унапредување на крводарителството, хуманитарна асистенција на бегалци и мигранти, промоција на хумани вредности, активности од областа на здравствено – превентивни и социјално – хуманитарни програми, прва помош, психолошка прва помош и психосоцијална поддршка, подготвеност и дејствување при катастрофи и мобилизација на членови и волонтери како основа на обезбедување на поинклузивно општество преку хуманитарното делување, претставуваат сегменти од делувањето на ЦКРСМ и одговор на потребите на разни целни групи во соработка со институциите на системот и партнерски организации.

1.2 Организација и надлежности

Како најголема хуманитарна организација која преку моќта на хуманоста делува преку своите 33 општински организации и Црвениот крст на град Скопје, ЦКРСМ работи на спречување и ублажување на човековото страдање, заштита на животот и здравјето, унапредување на социјалната состојба, обезбедувајќи почит и достоинство за човековото битие, а особено во случај на несреќи и катастрофи, го промовира Меѓународното хуманитарно право и хуманите вредности, поттикнува доброволно ангажирање и постојана подготвеност за давање помош, како и универзално чувство за солидарност и хуманост.

Поставеноста и структурата на ЦКРСМ е уредена со Статут составен во согласност со Статутот на МФЦК/ЦП, и оттука во корелација со владиниот и невладин механизам делува на државно, општинско, на ниво на град Скопје и основно ниво. Највисоко раководно тело е Собранието на ЦКРСМ што вклучува 58 членови, односно претседател, потпретседател, раководен одбор и финансиска комисија. Внатрешно, функционираат четири статутарни комисии и пет советодавни тела. Со стручната служба раководи Генерален секретар. Раководната структура е претставена преку волонтерите и членството каде преку точно дефинирани механизми истите учествуваат во процесите на носење одлуки, политики, стратешки определби и решавање на прашања кои се од суштинско и

функционално значење на организациониот облик (Црвен Крст на Република Северна Македонија, n.d.). Согласно податоците наведени во Годишниот извештај за работата на ЦКРСМ за 2022 година, организацијата брои 3’900 волонтери и 18’000 членови.

Во членот 7 од Статутот на ЦКРСМ, стои наведено дека работењето на ЦК е од јавен интерес за РСМ, а определени хуманитарни цели и задачи од областа на здравството, заштитата на материјални добра и спасување на лица од природни катастрофи, вооружени судири и други случаи на насилство, воспоставување на семејни врски, социјална заштита, воспитување и едукација, како и промовирање на Меѓународно Хуманитарно Право, ЦКРСМ ги врши како јавни овластувања, раководејќи се од Основните принципи, Женевските Конвенции и Дополнителните Протоколи.

Слика 1: Графички приказ на територијалната поделеност на ЦКРСМ на ниво на РСМ (ЦКРСМ, 2021)

Сите споменати организации, вклучувајќи ја и градската организација во Скопје, се предмет на проценка и анализа на секои три години, што преставува појдовна основа за ефикасно трансформирање и реорганизација на сите сегменти на НД и претставува алатка

за утврдување на јаките и слаби страни на друштвото, но и алатка преку која се осознаваат заканите, материјално – техничката подготвеност, бројот на волонтери на располагање на ЦКРСМ, кадровските и материјални капацитети на општинските организации. Со ваквиот пристап, организацијата прави анализа и проценка за краткорочни и долгорочни планирања како и дејствување во случај на катастрофи (ЦКРСМ, 2021:11). Мисијата на Црвениот крст на РСМ се потпира врз градење и развивање партнерски односи со компонентите на Движењето на МФЦК/ЦП, државните институции, приватниот сектор и други организации, со цел да се обезбеди сеопфатна поддршка за лицата на кои им е потребна помош.

Со анализа на *Програмата за работа на ЦКРСМ* за 2023 година, се забележува евидентен раст на палетата на сервисните услуги до граѓаните и заедниците во РСМ но и учество во меѓународни проекти со цел јакнење на капацитетите за одговор при катастрофи, социјална инклузија на стари лица односно јакнење на капацитетите во делот на закрепнување после пандемијата на КОВИД - 19. Со наведување на трите клучни цели за 2023 година, согласно „Стратегијата 2030“, ЦКРСМ се заложува дека ќе работи на зајакнување на отпорноста на заедницата преку поефикасна подготвеност, ублажување на последиците од кризни состојби, превенција, рано предупредување и рана акција.

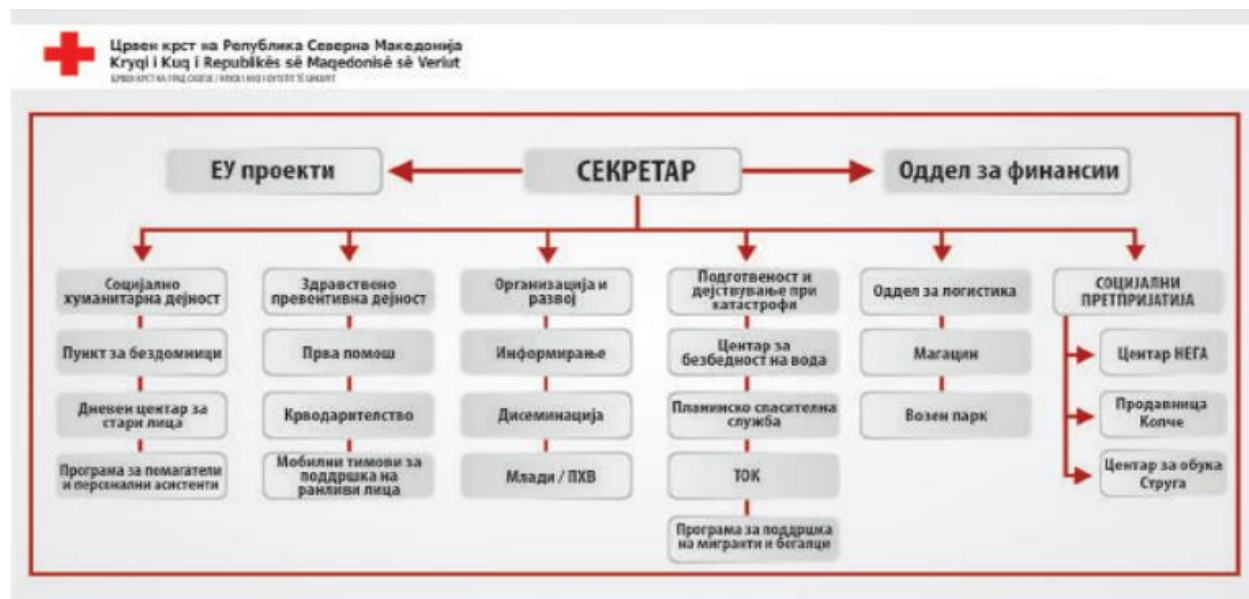
1.2.1 Црвен крст на град Скопје

Црвен крст на град Скопје како градска организација има улога на координатор на преостанатите пет ООЦК на ЦК на ниво на град Скопје и тоа: ООЦК Центар, Чаир, Кисела Вода, Гази Баба и Карпош. Организацијата претставува посебен правен субјект и има свој Статут (Црвен крст на град Скопје, n.d.) Во рамките на трите клучни дејности на ЦКГС, освен социјално – хуманитарната, здравствено - превентивната дејност, ЦКГС има и Оддел за подготвеност за одговор при катастрофи каде според органограмот на ЦКГС спаѓаат: 1. Планинско - спасителна служба, 2. Тим за одговор при катастрофи, 3. Центарот за безбедност на вода и 4. Програма за помош и поддршка на бегалци и мигранти.

Одделот за подготвеност и дејствување при катастрофи работи на подготвеност на населението во случај на елементарни непогоди, дејствува во време на непогода и зема активно учество во реконсолидација во пост – кризниот период. Со анализа на годишните

извештаи на ЦКГС, се доаѓа до констатација дека градската организација е стожер на активностите од областа на ПОК на ЦКРСМ. Во 2016 година со поплавите во скопско, ЦКГС директно се вклучува во евакуација и спасување на повредени, проценка и доставување на хуманитарната помош на настраданото подрачје со над 200 лица (или вкупно 29.700 волонтерски часа), волонтери и професионалци поделени во седум мобилни и два медицински тимови (Црвен крст на град Скопје, 2017:22). Во Годишниот извештај на ЦКГС за 2016 година се нотира дека дванаесет години по ред, Црвениот крст на град Скопје е имплементирачки партнер на Високиот Комесаријат за Бегалци (УНХЦР) во Скопје, фокусирано на подобрување на животот на бегалската заедница од Косовската криза во 1999 година, и барателите на азил кои доаѓаат од т.н. трети земји од блискиот Исток, а кои се дел во процесот на миграциите.

ЦКГС исто така е имплементатор на две национални програми на ЦКРСМ, и тоа: Националната програма за помош и поддршка на бегалци и мигранти, како и Црвен крст во акција - Промоција на хумани вредности.

Слика 2: Органограм на ЦКГС

Националната програма „Црвен крст во акција – ПХВ” претставува алатка за привлекување на млади волонтери во редовите на Црвениот крст. Преку проектот на годишно ниво се опфаќаат 1200 младинци кои изработуваат 120 мали проекти преку кои се помагаат околу 3500 лица во социјален ризик (Црвен крст на град Скопје, 2023:7).

Националната програма за помош и поддршка на бегалци и мигранти е втората програма на ниво на ЦКРСМ која ја спроведува градската организација на Црвениот крст. Како програма, со поддршка на институциите на системот, меѓународните организации и НВО секторот во РСМ, истата се стреми кон намалување на ранливоста на лицата во движење (Црвен крст на град Скопје, n.d.). Следејќи ги теренските индикатори за зголемена ранливост на лицата во движење по официјалното затворање на т.н. Балканска рута во март 2016 година, ЦКГС својата дејност ја проширува и во општина Липково, каде во меѓувреме отвора две хуманитарни точки, и тоа во с. Лојане и с. Ваксинце кои се протегаат по должина на македонско – српската граница каде се пружа хуманитарна асистенција на ирегуларните мигранти. Во Програмата за 2024, ЦКГС наведува дека очекува да пружи помош и поддршка на 20'000 лица во движење кои институционално би биле згрижени во двата транзитни центри (ТЦ), и тоа ТЦ Винојуг на јужната и ТЦ Табановце на северната граница, како и низ ирегуларната рута која минува низ селото Лојане (Општина Липково) каде ЦКГС има своја хуманитарно – сервисна точка од 2016 година.

Освен хуманитарна асистенција, ЦКГС според Програмата за 2024, наведува дека градската организација ќе продолжи да спроведува активности за интеграција и експертска помош на „лица под меѓународна заштита”, но и со „лица под привремена заштита од хуманитарни причини”, согласно Законот за странци (Закон за именување и дополнување на законот за азил и привремена заштита, Службен весник на РМ, бр. 66/07) при што во 2024 се очекува да бидат опфатени десет лица. Во иста насока, ЦКГС нотира и активности со мигранти задржани во Прифатниот центар за странци - Скопје, каде се пружа прва помош на задржаните лица преку еден доктор по општа пракса. Во истата програма се опфатени и лицата од Украина, како и евакуираните лица од Авганистан, што како проект се спроведе во 2021/2022 година (Црвен крст на град Скопје, 2023).

Како специјализирана оперативна форма на ЦКГС, ПОК во приоритетите за 2023 нотира дека ќе работи на оспособување на волонтери за ефикасно и брзо дејствување при

катастрофи, информирање на цивилното население за справување со катастрофи и климатски промени, спроведување вежбовни активности и тренинзи за лиценцирање на спасители на вода и планина. Во приоритетите се наведува и системско менаџирање на катастрофите и кризните состојби во главниот град и продлабочување на партнерските релации со градот Скопје, Регионалниот штаб на ЦУК, ДЗС, МВР – сектор превенција, ЦЈЗ и Противпожарната заштита (Црвен крст на град Скопје, 2022).

1.3 Партнерство и членство во професионални тела

Евидентен е напредокот на ЦКРСМ во последните дваесетина години во градењето на човечки капитал и мрежа со партнерските организации и субјекти од СУК и СЗС, но и соработката како помагател на власта во олеснување на последици од природни, но и хуманитарни катастрофи. Националниот систем за управување со кризи (НСУК) ја препознава улогата на ЦКРСМ на начин што во чл. 2 од Законот за управување со кризи се наведува дека „Црвениот крст учествува во превенција, рано предупредување, управување со кризи, доброволно и договорно врз основа на закон и ратификувани меѓународни договори и конвенции“. Со формирањето на ЦУК во октомври 2005 година и етаблирањето на Управувачкиот комитет и Групата за процена како највисоки органи во СУК, ЦКРСМ влегува во составот на Главниот штаб како оперативно стручно тело во рамките на СУК (Закон за управување со кризи, Службен весник на Република Македонија, бр. 29/2005).

Во духот на градење на добри партнерски односи на локално и национално ниво, но и поради воспоставување на ефикасни механизми за координација и менаџирање на катастрофи, ЦКРСМ има склучено Меморандуми за соработка со Центарот на управување со кризи (ЦУК) и Дирекцијата за заштита и спасување (ДЗС) со назначени претставници од ЦКРСМ во главните штабови. Тука се вбројуваат и договорите за соработка со Министерството за одбрана (МО), Армијата на РСМ (АРМ), Министерството за внатрешни работи (МВР), Министерството за труд и социјална политика (МТСП), Министерството за образование (МОН), Министерството за здравство (МЗ), Противпожарните единици и други институции (Црвен крст на Република Северна Македонија, 2021).

Покрај инструментите за меѓународна поддршка и помош кои постојат во рамките на МКЦК и МФЦК/ЦП, ЦКРСМ стекнува меѓународен карактер на своите активности преку вклучување во инструментите каде ЦУК и ДЗС ја имаат улогата на клучна точка на државата во различни меѓународни тела. Така, ЦУК се јавува како главна точка на ЕАДРЦЦ при Координативниот центар за одговор при катастрофи на НАТО кој центар има улога на олеснувач во координирање на поддршка и барања за помош од земјите – членки на НАТО и земјите – партнери. Во случај на катастрофа и барање за меѓународна помош, ЕАДРЦЦ е достапен за координирање на меѓународната помош, согласно чл.5 за колективна одбрана (NATO, org, n.d.). Задачите на ЕАДРЦЦ се извршуваат во тесна соработка со Канцеларијата на Обединетите нации за координација на хуманитарни прашања (УНОЧА) која ја задржува примарната улога во координација на меѓународни операции за помош при катастрофи. Дирекцијата за заштита и спасување е клучната точка за соработка со Европскиот механизам за цивилна заштита и неговите организациски компоненти, но и за соработка со Иницијативата за подготвеност и превенција од катастрофи на Југоисточна Европа (DPPE SEE).

Националното друштво членува и во повеќе меѓународни организации овластени за вршење на едукација од областа на заштита и спасување на вода, планина и прва медицинска помош, како и едукација за заштита и самозаштита, со што одреден број на обучени волонтери од областа на заштита и спасувањето членуваат во Републичка единица за одговор при катастрофи и Тимовите за одговор при катастрофи во 33-те ООЦК и ЦКГС (Црвен крст на Република Северна Македонија, 2021). Што се однесува до членството во други професионални тела, ЦКРСМ членува во Секретаријатот на Националната Комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција, во Националниот Координативен Механизам на глобален фонд за борба против ХИВ и sida, туберкулоза и маларија, но и во Регионалниот тим за одговор при катастрофи при МФЦК/ЦП.

Шестте приоритети за 2023 како што се воспоставување одржливи партнерства, климатска криза и кризна состојба поврзана со животната средина, зачестеноста на кризи и катастрофи, растечките предизвици во здравствената сфера, миграциите и хуманите вредности и промоција на МХП претставуваат основа за трансформација на НД преку процесот „Трансформација 28“, со цел преземање локални акции за менаџирање и

остварување на позитивни промени во државата и пошироко (Црвен крст на Република Северна Македонија, 2022:9)

1.4 Финасирање и буџет

Начинот на финансирање и стекнување донации е регулиран преку членот 26 од Законот за Црвен крст со што организацијата обезбедува финансиски средства преку надоместоци, подароци, донации, услужни дејности односно преку спроведени програмски активности за што средства се одделени од ФЗОМ и Буџетот на РСМ, членарина, игри на среќа, проценти од спортски и останати натпревари и културни настани.

Преку анализа на податоците за годишниот буџет на ЦКРСМ за 2023 година, во Програмата за работа за 2023 се наведува дека близу 73 проценти од вкупните приходи се должат на донации од органи и донатори, додека 27 проценти се приходи од сопствени извори (Црвен крст на Република Северна Македонија, 2022:51).

2 ЦКРСМ ВО СИСТЕМОТ ЗА УПРАВУВАЊЕ СО КРИЗИ

Управувањето со кризи како комплексен процес од превентивен и реактивен карактер, припаѓа во редот на применет менаџмент, каде теоријата е предводник на праксата (Milašinović and Kešetović, 2008). Самата доктрина претставува област од висок државен интерес и оттука, поставувањето на ефективен кризен менаџмент се наметнува како приоритетно прашање на РСМ со осамостојувањето на државата од системот на поранешна СФРЈ во деведесеттите години на минатиот век.

Во услови на непостоечка институција која ќе биде задолжена за управување со кризи, со усвојување на Националната Концепција за безбедност и одбрана во 2003 година (Собрание на Република Македонија, 2003) во 2005 година се поставува фундаментот на Системот за управување со кризи со префрлање на одговорностите и капацитетите што претходно потпаѓале во надлежност на Министерството за одбрана. Етаблиран со главна цел превенција, рано предупредување и справување со сите ризици и опасности, СУК го остваруваат органите на државната управа, а тука спаѓаат Собранието на РСМ, претседател и Владата на РСМ, потоа АРМ (при прогласена кризна состојба согласно чл. 6 од Закон за управување со кризи), силите за заштита и спасување и органите на градот Скопје. Тука се и јавните претпријатија, трговски друштва, граѓански здруженија, НВО-а и други субјекти.

Законот за управување со кризи донесен во 2005 година ја уредува целата организација, употреба на ресурси, координација, проценка на ризик и останати сегменти во рамки на СУК. Со Законот, новина е тоа што сите механизми се во владина надлежност и оттука се формирани и владините тела: Управувачки Комитет како највисоко тело на Владата и тело кое управува со СУК, Група за проценка како тело на Владата задолжено за проценка на состојба, Центар за управување со кризи како самостоен орган на државната управа (директорат) задолжен за координација и меѓуресурска соработка, осум главни регионални центри, Главен штаб во чиј состав влегува ЦКРСМ и 35 регионални центри за управување со кризи (ЦУК, n.d) со седишта во општините утврдени со чл. 23 од Законот за управување со кризи (Службен весник на РСМ бр.29/05). Со законот истотака се воведува и правна основа, Владата да може да прогласи кризна состојба на дел или на

целата територија на РСМ, односно на делови од РСМ поради пожари, поплави и останати природни непогоди (Дејуре платформа за консолидирање на закони, n.d)

Законот за управување со кризи, посебно место и улога им дава на Единиците на локалната самоуправа и граѓаните, како најмасовен субјект во системот за управување со кризи. Заради постојано информирање и следење на состојбите на целата територија на РСМ, Центарот за управување со кризи е задолжен и за управување на единствениот европски број за итни повици 112 (Потпишување финален прием на софтверот за E112 во ЦУК). Во рамките на ЦУК воспоставени се: МКФФИС – алатка за превенција, рано предупредување и мониторинг на шумските пожари и Систем за управување со инциденти – NICS, кој служи за меѓуресурска комуникација и координација (Државен Завод за ревизија, 2022).

Во Законот за управување со криза се нотира дека Силите за заштита и спасување преставени преку Дирекцијата за заштита и спасување се задолжени за расчистување на последиците од настаната криза или катастрофа. Во членот 2, став 3 од истиот закон се нотира дека и ЦКРСМ може да учествува во превенција, рано предупредување и справување со кризи што како одредба за Црвениот крст по пат на јавни овластувања му дава законска поставеност за партиципиент во СУК.

Формираната Дирекција за заштита и спасување функционира на основа на Закон за заштита и спасување донесен во 2005 година, каде правно се уредува системот за заштита и спасување на луѓето, животната средина, материјалните добра, природните богатства, животинскиот и растителниот свет и културното наследство од природни непогоди и други несреќи во мир, вонредна состојба и воена состојба во Република Северна Македонија (Закон за заштита и спасување, Службен весник на РСМ бр.36/2004). Значаен документ кој ја уредува функцијата на Системот за заштита и спасување е донесената Национална Стратегија за заштита и спасување во 2009 година (Службен весник на РСМ бр. 23/2009). Во ДЗС, патем уредена со „Правилник за организација на работа“ постојат шест сектори со 21 одделение, две самостојни одделенија и 35 подрачни одделенија (Дирекција за заштита и спасување n.d).

2.1 Осврт кон идни аспекти на ПОК на ЦКРСМ

Дека катастрофите и човековото страдање од ден на ден бележат енормен раст, сведочат податоците за тоа дека само во последните десет години, 86 проценти од вкупниот број катастрофи се должат на климатските промени и влошените временски прилики, со вкупно 410,000 изгубени човечки животи и 1,7 милијарди опфатено население (IFRC, 2022). Во доба кога светот минува низ војни, терористички напади, земјотреси, поплави, суши и пожари, МФЦК/ЦП преку своите 192 национални друштва дава натчовечки напори да го намали и ублажи човековото страдање, за што во 2024 побарува рекордни 3.5 милијарди CHF за справување со настанатите состојби (IFRC, 2023).

Изготвената „Стратегија 2030“ од страна на Федерацијата во 2021, во која се наведува дека антиципативниот пристап мора да прерасне во парадигма од реактивно кон превентивно делување во пресрет на катастрофите, претставува поттик, ЦКРСМ во 2023 да изготви свој план за трансформација наречен „Трансформација 28“, како во следните пет години, националното друштво ќе може да ги зајакне своите позиции виза ви националниот систем за управување со кризи, но и на својствен начин да ги засили внатрешните капацитети, со што улогата на НД и услугите кои може и треба да ги понуди кон државата да бидат егзактни, ефективни и насочени кон потребите на граѓаните, како во мирновременски, така и во услови на прогласена криза и катастрофа.

Помошната улога на ЦКРСМ кон власта базирана на Закон за ЦКРСМ, мандатот, мисијата и јавните овластувања, во последните дваесетина години има свој заеднички деноминатор, а тоа е учеството и присуство на НД во олеснување на дузина катастрофи предизвикани од елементарни непогоди, пандемија и хуманитарни катастрофи. Следствено, со развојот на настаните, се наметнува и потреба организацијата да ја преиспита програмската определба во делот на ПОК со цел дефинирање на стратегиските цели, активности за нивно спроведување и механизмите за следење на процесот на спроведување и евалуација (Стратегиски план за подготвеност и одговор при катастрофи на ЦКРСМ 2023-2027).

Иако НСУК во научниот репозиториум е препознаен како систем кој бележи одреден диспаритет (Иванов, Бабаноски и Цветковиќ, 2023), а плановите на располагање се

препознаени како застарени и *ad hoc* подготвени со одредено удвојување и совпаѓање во надлежностите на ЦУК и ДЗС (Национален демократски институт, 2022), реформаторската политика на ЦКРСМ се насочува кон нови хоризонти, независно од тоа кога и дали ќе биде донесено ново законско решение кое ќе генерира единствено државно тело со кое ќе се воспостави единствен систем за управување со кризи и заштита и спасување (Национална стратегија за намалување на ризици и катастрофи, 2022). Системските реформи сепак се прашања со кои треба да се занимава државниот апарат, независно дали постои политичка клима со оглед дека менаџирањето на кризи претставува висок државен интерес, а кои реформи би ја подобриле општата оценка дека РСМ покажува слаб институционален одговор на кризи (World Bank, 2022). Во системот на потребните реформи на НСУК не треба да се занемари и фактот што лицата со посебни потреби се занемарени, односно не постојат постапки за нивна поддршка при евентуална евакуација, но и тоа дека во услови на катастрофа, друга помош за лицата со посебни потреби освен онаа на Црвениот крст и нема (UNDP North Macedonia, 2022).

Сепак, во стремежот на постигнување комплементарност со останатите државни органи во НСУК, ЦКРСМ како членка на МФЦК/ЦП во корелација со институциите на системот може да постигне високо ниво на комплементарност кое почнува онаму каде што сите капацитети, на сите нивоа – локално, национално, регионално и меѓународно ниво се впрегнати и комбинирани на начин кој поддржува најдобар хуманитарен одговор за погоденото население (Barbelet, 2018:17). Со рedefинирани активности, Програмата за одговор при катастрофи прецизно ќе може да ги преформулира своите задолжувања во услови на криза согласно искуствата и учеството на ЦКРСМ во сите кризи и катастрофи кои се случија во РСМ, со акцент на засилување на капацитетите на постоечките ООЦК на ЦКРСМ, поттикнато од индикатори кои укажуваат дека ЦКГС ги става во сенка останатите општински организации кои заостануваат во делот на градење капацитети за справување со катастрофи од било кој вид. Засилувањето на општинските организации од друга страна ќе го олесни обременувањето на централната канцеларија, која пак во услови на криза ќе може своите капацитети да ги пренасочи кон аспекти кои побаруваат вештини стекнати преку учество на меѓународни семинари, обуки и тренинзи во делот на управувањето со катастрофи. Постоечкиот Оперативен центар на ЦКРСМ кој располага со материјално технички средства за координиран одговор во услови на катастрофа во соработка со

институциите на системот задолжени за управување со кризи и катастрофи, има потенцијал да стане референтен центар за обука со цел градење на капацитети од областа на управувањето со кризи и градење отпорност.

Градењето на стабилна Програма за одговор при катастрофи би значело и зајакнување на позициите на ЦКРСМ во рамките на СУК, односно, колку посилно, самоодржливо, релевантно и ефективно НД, толку подобра подготовка, одговор и закрепнување во хуманитарен контекст и асистенција на опфатената популација (Reliefweb, n.d).

Поткрепа на трансформацијата доаѓа и од заложбите на Федерацијата и упатување на НД да го јакнат локалниот контекст на ПОК под мотото „локално колку е можно повеќе – меѓународно колку е неопходно” упатувајќи на тоа дека сите национални друштва мора нужно да работат на креирање сопствени политики и програми кои би дале ефективен одговор во услови на катастрофа, а меѓународната помош да биде поддршка тогаш кога катастрофите сериозно го надминуваат капацитетот за справување со состојбите. Таков вид на поддршка опфатена во СОП на ЦКРСМ за одговор при катастрофи, предвидува барање на меѓународна помош во услови кога националното друштво и ООЦК немаат капацитет да се справат со катастрофа од поголем обем, за што на располагање би се ставиле тимови и фондови за итен одговор при катастрофи на МФЦК/ЦП (СОП на ЦКРСМ за одговор при катастрофи, 2023). Паралелно, присуството на ЦКРСМ со давање акцент на локалниот контекст од друга страна ќе ја зајакне позицијата и довербата на граѓаните во ЦКРСМ, со што организацијата ќе ги оправда очекувањата на јавноста и со силни референци, ќе може да привлече донации од корпоративниот сектор, но и нови волонтерски сили на кои почива работата на Црвениот крст. Локализација на хуманитарниот одговор во услови на хуманитарна катастрофа со оглед на продолжените движења на ирегуларните мигранти по должина на северната граница кај с. Лојане, општина Липково, изразена преку поддршка на локалното социјално ранливо население, вклучување на локалната заедница во работата на Црвениот крст, градење доверба со локалното население и отворање на клуб на млади во подрачното основно училиште со цел привлекување на нови волонтери, добива и свое признание со тоа што проектот во Лојане во 2023 се вбројува на листата на ОН мрежата за миграција (United Nation Network on migration, n.d.). Таквиот пристап од друга страна е дел

од Минималните Стандардни за хуманитарен одговор на ЦКРСМ со застапеност и инклузивност, што подразбира вклученост, учество и ангажирање на заедниците и лицата погодени од кризата во сите фази на операцијата за помош (ЦКРСМ, 2020:10).

Од друга страна, тоа што градската организација на Црвениот крст е присутна во регион кој територијално припаѓа на ООЦК Куманово индицира дека општинските организации во чии региони се случуваат комплексни хуманитарни кризи со текот на времето треба и мора да ги зацврстат своите позиции и одговорот што би можеле да го понудат во контекст на олеснување на последици од катастрофи од било кој вид.

Финално, и не помалку битно е и развивањето на дигитални решенија и алатки на кои алудира МФЦК/ЦП во „Стратегијата 2030” со акцент дека дигиталната трансформација ќе овозможи воведување на нови начини за дистрибуција на хуманитарна помош, со што индиректно ќе придонесе националните друштва да ја подобрат релевантноста, брзината и квалитетот, достапноста, отпорноста и одржливоста на услугите (Prepare Center, n.d). Развивањето на мобилната апликација „Тим Македонија” достапна на андроид и iOS оперативни системи е добар вовед во интенцијата на ЦКРСМ да го привлече цивилниот сектор во своите редови како волонтери во услови на катастрофа, согласно искуствата на Австриски Црвен крст и копирање на моделот Team Austria. Со развој на унифицирани дигитални алатки, НД ќе може да воспостави интерконекција на Оперативниот центар на ЦКРСМ со решенијата на централните институции – НИКС и Е-112 на ЦУК (Стратегиски план за подготвеност и одговор при катастрофи на ЦКРСМ 2022 – 2027).

3 ИСКУСТВА НА ЦКРСМ ВО УПРАВУВАЊЕТО СО КРИЗИ И КАТАСТРОФИ

3.1 Улога на ЦКРСМ во бегалски и мигрантски кризи во РСМ

Кога природните непогоди поради климатски промени или конфликти ќе доведат до масовна миграција, тогаш се говори за хуманитарна катастрофа. Хуманитарните катастрофи за кои јавноста ќе покаже или нема да покаже интерес, сепак се случуваат далеку од очите на јавноста, и во најчест број на случаи, последиците од присилната миграција ги чувствуваат оние кои минуваат низ такви агонии. Во доба кога светот го има заборавено податокот дека 600'000 Рохинџа бегалци во 2017 година поради страв од геноцид од Мјанмар пребегаа во соседен Бангладеш, но и податокот дека истите беа погодени од поплави предизвикани од монсунските дождови и циклонска активност во мај 2022 година (Human Rights Watch, 2023), веќе во 2023, светот се соочува со комплексни миграциски текови и хуманитарни катастрофи со четирикратно зголемен број на лица во ризик почнувајќи од 2014 година заклучно со 2023 (International Rescue Committee, 2023). Дека раселувањето на глобално ниво е алармантно, говорат и проценките на Високиот комесаријат за бегалци на Обединетите Нации (УНХЦР) во кои се вели дека во 2022 година, 103 милиони лица се раселени низ светот поради војни или други катастрофи (European Union Agency for asylum, 2023).

Низ слични турбуленции поминува и Република Северна Македонија, но и македонското национално друштво во последните триесетина години, кога РСМ поради војни во поранешна Југославија станува засолниште за многуте бегалци од БиХ (1992-1995), а подоцна и за бегалците од Косово во 1999 година. Раните деведесетти години на минатиот век поточно периодот помеѓу 1994/96 година го одбележува пристигнувањето на 55'000 бегалци од БиХ, за чија добросостојба се грижи тогашниот Македонски Црвен крст (Црвен Крст на Република Северна Македонија, n.d.). Националното друштво во тоа време организира мобилизиран тим од 150 професионалци и волонтери кои ја имплементираат операцијата за хуманитарна асистенција на овие лица. Згрижувањето на бегалците од војната во БиХ се одвивало преку поддршка на ЦКГС, под менторство на Меѓународната Федерација на Црвениот крст и црвената полумесечина, во соработка со Високиот Комесаријат за бегалци при Обединетите нации (УНХЦР).

Со хуманитарната асистенција на бегалците од БиХ, ЦКРСМ отвора епоха на многу хуманитарни и логистички операции кои ги спроведува на територијата на државата, земајќи во предвид дека токму деведесеттите години од минатиот век претставуваат исклучително турбулентен период од осамостојувањето на РСМ. Освен што државата се справува со бегалски бранови, неминовно со оглед на економските прилики, РСМ се соочува и со тешка економска и финансиска ситуација, а образложена од МФЦК/ЦП во наративот на доделените фондови за итни состојби и катастрофи во тоа време, со образложение дека националното друштво бележи делумна операбилност поради лимитирани ресурси и човечки капитал.

Неколку години подоцна, поточно во пролетта 1999 година (RefugeeLaw.mk, 2020) со пристигање на 344'500 бегалци од Косово (UNHCR, 1999), ЦКРСМ со нови влегувања кај с. Блаце, скопско, пружа помош и поддршка на 440'000 лица, од кои 60 проценти биле сместени во приватни домови во РСМ (Црвен крст на Република Северна Македонија, 2019). Националното друштво од МФЦК/ЦП за операцијата со косовските бегалци добива цирка еден милион швајцарски франци преку итниот фонд за справување со катастрофи (reliefweb.int, 2002). Една година подоцна, во РСМ остануваат приближно 8500 бегалци од Косово, за кои поддршката продолжува и во наредните години, во услови кога според МФЦК/ЦП, државата се наоѓа во ризик од природни непогоди, земјотреси, свлечишта, поплави и шумски пожари, земајќи во предвид дека поради сушите во 2000 година, државата претрпува штета од 30 милиони DEM, наведува МФЦК/ЦП (reliefweb.int, 2002).

Во 2001 година, со разгорување на внатрешниот конфликт во Тетово и Куманово, ЦКРСМ се вклучува со поддршка на 55'000 внатрешно раселени лица, со што евакуацијата на лица од подрачјата зафатени со внатрешен конфликт ја презема МКЦК, додека регистрацијата на лицата ја врши ЦКРСМ со поддршка на делегати од МФЦК/ЦП, за да потоа НД само ја преземе улогата за хуманитарна асистенција на внатрешно – раселените лица сместени во колективни центри низ РСМ (reliefweb.int, 2002).

После релативно стабилен период, во кој во меѓувреме се случуваат шумските пожари во 2007 и останати настани поврзани со временските неприлики, ЦКРСМ со случувањата во Куманово на 09 мај 2015 година, обезбедува итна помош за населението во соработка со ООЦК Куманово (Црвен крст на Република Северна Македонија, 2015b).

Паралелно со настаните во Куманово на почетокот на мај 2015 година, а по распламтувањето на војната во Сирија и притисокот на јужната граница за отворање на т.н. Балканска рута, ЦКРСМ со првите индикатори за движења на лица – мигранти од југ кон север, преку ЦКГС како имплементатор на Националната програма за помош и поддршка на бегалци и мигранти се вклучува во акцијата за намалување на ранливоста на лицата до движење и во периодот мај – јуни 2015 година и згрижува вкупно 6893 лица во движење со ангажирани 25 волонтери (ЦКГС, 2021).

Со измена на Законот за азил и привремена заштита на 18 јули 2015 година („Службен весник на Република Македонија, бр.101/2015) на 19 август 2015 кога беше изгласана одлука за прогласување на кризна состојба на јужната и северна граница поради наплив на мигранти (МЗМП, 2020), се овозможи непречен транзит на лицата во трети земји со што беа отворени и два транзитни центри, и тоа Табановце близу Куманово и Винојуг – Гевгелија и истите поради сè уште важечка кризна состојба се во функција и во 2023 година (Собрание на РСМ, 2023).

Почнувајќи од мај 2015 до затворањето на т.н Балканска рута во март 2016 (Italian Institute for international political studies, n.d.), ЦКРСМ нотира дека се згрижени цирка 850 000 лица, со што целокупната операција освен преку соработката со дузина домашни и странски НВО – а како и ООН агенции, преку МФЦК/ЦП фонд за итна финансиска помош за катастрофи добива 6.095.910 CHF (IFRC, 2016b), а НД ангажира 11 мобилни тимови со 210 волонтери обучени за укажување прва помош, дистрибуција и логистика, и дејствување на терен (Црвен крст на Република Северна Македонија, 2016:16). Од 2016, ЦКРСМ останува на позициите во двата транзитни центри и хуманитарно - сервисната точка во Лојане со цел намалување на ранливост на лица во движење согласно важечката кризна состојба и во 2023. Освен хуманитарниот контекст, ЦКРСМ во извештајот за 2016 година нотира дека преку Службата за барање и воспоставување на семејни врски, помага на 464 случаи со поддршка на Меѓународниот Комитет на Црвениот крст (Црвен крст на Република Северна Македонија, 2017:15). Што се однесува до Службата за барање, како препознатлива активност на сите национални друштва на глобално ниво, во историјатот на ЦКРСМ се нотира дека тој вид поддршка започнува уште во времето на катастрофалниот земјотрес во Скопје во 1963 година, за да во годините подоцна продолжи во зависност од

барањата за пронаоѓање на разни лица и индивидуалци кои побарале помош и поддршка од националното друштво. За илустрација, во 2013 година според статистичките податоци на Службата за барање поведени се пет случаи на исчезнати лица, од кои четири се однесувале на лица исчезнати како резултат на економски миграции на македонски државјани надвор од РСМ и еден случај на мигранти од Сомалија затечени во РСМ, при што во соработка со службата на Швајцарски Црвен крст успешно го решаваат и го затвораат овој случај (Црвен крст на Република Северна Македонија, 2014:20).

Во текот на веќе етаблираната поддршка во двата транзитни центри и канцеларијата во с. Лојане, со најавата за пристигнување на евакуирани лица од Авганистан со падот на Кабул во август 2021, ЦКРСМ повторно преку ЦКГС како имплементатор на Националната поддршка за помош и поддршка на бегалци и мигранти се вклучува во проектот за хуманитарна асистенција на евакуирани лица од Авганистан, каде од крајот на август 2021 до почетокот на летото 2023, дава поддршка на 759 лица во вид на прва помош, дистрибуција на непрехранбени продукти и семејно обединување (ЦКГС, 2023:6). Поддршката за овие лица се одвива преку странски НВО организации кои беа организатори на евакуацијата на овие лица, а кои до летото 2023 заминуваат во трети држави, нотира ЦКГС (2023).

Во текот на поддршката на евакуираните лица од Авганистан, кон крајот на февруари 2022 и избувнување на војната во Украина, ЦКРСМ со првото пристигнување на граѓани од Украина пристапува кон поддршка на овие лица, повторно преку ЦКГС како имплементатор на Националната програма. Што се однесува до официјалните податоци за тоа колкав е бројот на лица од Украина кои оствариле влез во РСМ, според Министерството за внатрешни работи, на територијата на РСМ во периодот 2021/22 влегле 21.106 украински државјани, а на излез поминале 15.539 украински државјани. Црвен крст на РСМ според интерните месечни извештаи известува дека од вкупната бројка, нудат помош и поддршка за 459 лица, додека МВР има издадено 358 (mvr.gov.mk, 2022) дозволи за хуманитарен престој на една година. Од интервјуто со стручниот соработник во проектот за поддршка на лица од Украина при ЦКГС како организација која го имплементира овој проект, се дознава дека лицата од Украина во РСМ престојуваат во приватни објекти, но од страна на МФЦК/ЦП се поддржани преку финансиска алатка, т.н. кеш и ваучер асистенција (CVA),

со интенција во 2024, поддршката да продолжи за 300 лица како што стои во Годишниот план на ЦКГС за 2024 (ЦКГС, 2023b).

3.2 Учество и поддршка на ЦКРСМ во операции за справување со природни катастрофи (2013 – 2023)

Црвениот крст на Република Северна Македонија со својата помошна улога на властите, настојува да биде силен партнер во целокупните напори на градење на здраво и безбедно општество во државата (ЦКРСМ, 2023:11). Во историјатот на ПОК како потврда за напорите на НД да биде доверлив партнер во моменти кога државата се соочувала со кризи и катастрофи, се нотираат мноштво операции како поддршка на Националниот систем за управување со кризи на РСМ. Во периодот 2013 – 2023 година, Националното друштво во рамки на своите можности, дава силна поддршка во олеснување на последиците предизвикани од природни катастрофи, како на домашен план изразено преку поддршка на настраданото население, така и на меѓународен план со собирање на финансиски средства преку веќе етаблираниот „Солидарен фонд“ на ЦКРСМ. Иако во РСМ, 2023 е забележана како помирна година споредбено со претходниот период кога државата се соочува со природни и хуманитарни катастрофи едно по друго, 2023 година согласно податоците на ЕМ – DAT на глобално ниво е најтопла година измерена што се должи на климатските промени, кое затоплување придонесува да се случат дузина катастрофи (International development charity Christian Aid, 2023).

Како што се нотира во извештајот на International development charity Christian Aid (2023), и покрај медиумската покриеност, не сите катастрофи во 2023 добиле исто внимание. Катастрофите секако освен медиумско не-внимание, зад себе кријат и други податоци помалку познати на пошироката јавност. Некои држави согласно големината, географската положба, БДП и други фактори се поизложени на високи финансиски штети за разлика од државите кои се сметаат за побогати. Пожарите во Хаваи во август 2023 имале највисока стапка на штета per capita од 4000 УСД ако се знае дека БДП на Хаваи е 60'000 УСД за разлика од поплавите во Кина во 2023, кога штетата е проценета на 23 УСД на 1,4 милијарди жители, односно колку посиромашна држава – толку поголема финансиска

штета од катастрофи, тврди International development charity Christian Aid (2023). Во тој правец, македонската Влада уште во 2014 година нотира дека можните катастрофи во РСМ може да достигнат 40 проценти од БДП на РСМ односно две милијарди долари (Министерство за финансии, 2014).

Третиот милениум секако го одбележаа двата катастрофални земјотреси во Турција кога на 06 јануари 2023 со јачина од 7,8 (Glide Number, 2023) по Рихтер и девет часа подоцна уште еден потрес од 7.7 степени по Рихтер кои резултираа со над 50.000 жртви во Турција (AP News, 2023) и 4,500 загинати и над 10 илјади лица повредени во Сирија (Marks and Lang, 2023). Земјотресите во 2023 не се поврзуваат со климатските промени поради недостаток на научни факти, тврди International development charity Christian Aid (2023), за разлика од поплавите во Либија и делови од Грција, Бугарија и Турција каде антропогеното предизвиканите климатски промени продуцираа десетпати поверојатни односно 40 проценти поинтензивни поплави кои не би се случиле во 1,2 Целзиусови степени пониска температура (World Weather Attribution, 2023). Само неколку дена по катастрофалните земјотреси, ЦКРСМ како придонес во Итниот Фонд за катастрофи на МФЦК/ЦП уплаќа средства во висина од три илјади ЕУР од сопствени средства и 20.000 ЕУР како придонес за Турската и Сииската полумесечина. Преку собирање парична помош преку Фондот за солидарност, од јавноста и корпоративниот сектор за двете држави беа собрани 63.380.807 МКД (ЦКРСМ, 2023b). Освен финансиска помош, ЦКРСМ во Турција испраќа еден шлепер со хуманитарна помош што се состоеше од 800 пакети храна, 1700 пакети хигиена и 4000 ќебиња (VOA News, 2023).

На домашен план, со избувнувањето на пожарите во Кочани и кочанско на 30 јули 2021, а подоцна и со проширувањето на пожарите на ниво на РСМ кога е прогласена кризна состојба поради проширувањето на пожарите и во останатите делови на државата, со брза проценка на терен поддржан преку ДРЕФ на МФЦК/ЦП во висина од 500.000 CHF за погодени 80.000 лица, во операцијата се вклучуваат 14 ООЦК како и 300 волонтери, со што започнува операција за помагање на 14'612 лица, како и на пожарникарите вклучени во гаснење на пожарите во погодените подрачја. Преку Фондот за солидарност, ЦКРСМ собира 2 мил. МКД (ЦКРСМ, 2022:40). Во операцијата поддршка дава и ЕУ механизмот за

цивилна заштита и тоа преку испраќање на пожарникари од, Бугарија, Словенија, Австрија, како и авион за гаснење пожар од Романија (European Commission, 2021).

Со прогласувањето на пандемијата поради ширење на вирусот корона, во 2020/21 година, ЦКРСМ започнува обемна операција на поддршка на националните власти со оглед дека во државата настапува период на полициски час и ограничено движење, па така, националното друштво заедно со полицијата, АРМ и медицинските установи останува единствена организација која непречено се движи во поддршка на населението на национално ниво. На интернет просторот се нотира дека во тој период во РСМ се регистрирани 9.554 смртни случаи како последица од болеста КОВИД – 19 (GDI. Net, n.d.).

Црвениот крст на РСМ во соработка и со поддршка на партнерите започнувајќи од 12 март 2020 година континуирано обезбедува поддршка за ранливото население и државните институции за справување со КОВИД-19 пандемијата. Активностите се реализираат преку мобилни тимови на волонтери и вработени за поддршка на ранливи категории граѓани, како и обезбедување на неопходни материјали и донации за Клиниката за инфективни болести во Скопје, карантински центри, Армијата на РСМ и други институции. Како што се нотира во Годишниот извештај на ЦКРСМ за 2021 година, ЦКРСМ станува единствена организација која врши дотур на прехранбени намирници за лица во карантин, односно соработува со Министерството за здравство како поддршка во вакциналните пунктови во 13 градови во државата, отвора линија за психолошка помош, а истовремено работи на собирање крвни единици и континуирана поддршка на лицата мигранти во двата транзитни центри во РСМ (ЦКРСМ, 2022:24).

Една година пред настапувањето на пандемијата, ЦКРСМ обезбедува помош за настраданото население од земјотресот кој ја погоди Република Албанија. Преку Фондот за солидарност, ЦКРСМ собира вкупно 313.009 EUR и средствата ги префрла на Албанскиот Црвен крст за обезбедување поддршка за настраданото население и нематеријална помош за роба во вредност од 20.500 евра (ЦКРСМ, 2020:11). Во 2018 со пожарите кои го зафатија подрачјето на градот Атина во Грција, ЦКРСМ солидарно се вклучува со акција за собирање на средства преку мобилните линии со што собира 153.800 МКД, а од правни субјекти и уплата на средства од граѓани беа собрани 3.191.900 МКД (ЦКРСМ, 2019:23).

Со настапување на екстремно ниски температури кои зафаќаат делови од РСМ во 2017 година, ЦКРСМ во услови на студен бран обезбедува помош за 1381 лице, т.е. 555 семејства, а откако на 5 јануари 2017 година, западни и североисточни делови од РСМ беа погодени од обилни снежни врнежи и екстремно ниски Т (-25Ц). За асистенцијата, од страна на МФЦК/ЦП на националното друштво во вид на ДРЕФ му се доделени 95.000 CHF (ЦКРСМ, 2018:25).

Во август 2016, со поплавување на регионот на Скопје во кои животот го загубија 22 лица, а преку шеесетина беа повредени, како и неколку села во тетовскиот регион и загуба на шест човечки животи (ЦКРСМ, 2016а), ЦКРСМ веднаш се вклучува во олеснување на последиците од настанатите поплави со вклучени 150 волонтери поделени во седум мобилни тимови како и професионалци на ЦКРСМ. Од сопствени резерви обезбедува хуманитарна помош за погоденото население преку дистрибуција на ќебиња, душеци, средства за хигиена и вода за пиење за 1000 лица. Владата на РСМ одредува ЦКРСМ да ја координира дистрибуцијата на хуманитарна помош за населението од поплавените региони. Преку кампања, ЦКРСМ од јавноста по пат на телефонски јавувања собира 68.406.667 МКД со направени директни готовински трансфери на 4.463 семејства по 13.285,00 МКД. Во вид на ДРЕФ, ЦКРСМ добива финансиска помош во висина од 310.222 CHF (IFRC, 2016а)

Една година претходно со поплавите во јануари 2015 година, предизвикани од поројни дождови и топење на снегот во регионот на општината Карбинци во источна РСМ, евакуација на населението поради излевање на реките и прелевање на браните Калиманци и Градче во кочанско, како и поплавите во регионот на Битола, ЦКРСМ се вклучува како поддршка на СУК откако било проценето дека цирка 260'935 лица се директно погодени од поплавите во горепосочените региони. Со мобилизација на 52 професионалци и 248 волонтери, ЦКРСМ во соработка со останатите ООЦК пружа директна помош на зафатеното население овозможено преку Итниот Фонд за поддршка при катастрофи (ДРЕФ) на МФЦК/ЦП во висина од 179.211 CHF (IFRC, 2016а).

Неколку месеци подоцна, откако катастрофален земјотрес од 7,9 степени според Рихтеровата скала во април 2015 година го погодува Непал, предизвикувајќи големи материјални штети и 8.700 човечки жртви, ЦКРСМ се приклучува кон прелиминарниот апел и преку Фондот на солидарност за Непал уплаќа 17.000 евра (ЦКРСМ, 2015).

Кон крајот на 2014 година, во услови кога РСМ е зафатена со снежен бран, блокирани патни правци и завеани подрачја, ЦКРСМ се вклучува во хуманитарна помош за најкритичните населени места со дистрибуција на храна и лекови со помош на хеликоптери на АРМ, а дел со теренски возила и со помош други превозни средства. Хуманитарната помош се дистрибуира од стоковите резерви на ЦКРСМ. Меѓународната Федерација преку поддршка од ДРЕФ во висина од 2.881.000 МКД, на националното друштво му овозможува да набави надополнување на потрошените резерви (ЦКРСМ, 2015а).

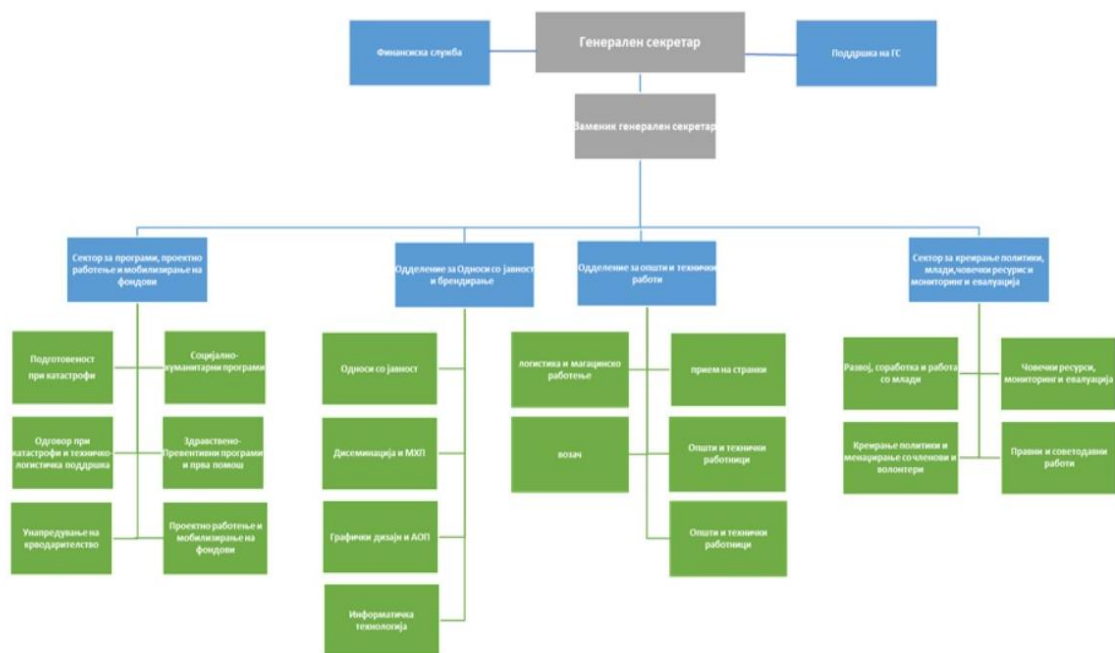
Црвениот крст на Република Северна Македонија во годишниот извештај за работа за 2013 година, нотира дека обилните врнежи кои ја зафаќаат РСМ кон крајот на месец февруари 2013, односно дополнително во месец април, предизвикуваат бројни поплави во неколку региони во Македонија. Националното друштво со мобилизација на тимови со брза и навремена акција најпрво од свои залихи, а потоа и од итниот фонд за справување со катастрофи, ги задоволува хуманитарните потреби на засегнатото население и помага во процесот на закрепнување. Преку итниот фонд за справување со катастрофи на МФЦК/ЦП, на ЦКРСМ му биле доделени 176,424 CHF за справување со последиците во засегнатите подрачја. (ЦКРСМ, 2014:18).

4 ПРОГРАМА ЗА ОДГОВОР ПРИ КАТАСТРОФИ НА ЦКРСМ

Програмата за одговор при катастрофи на ЦКРСМ, како една од трите програмски компоненти на ЦКРСМ (заедно со здравствената и социјалната заштита) се наметнува како една од клучните дејности за заштита на животот и здравјето на луѓето. Програмата согласно приоритетите на МФЦК/ЦП за намалување на ризиците од катастрофи ги следи препораките и настојува да биде во чекор со сите новини за кои се залага Федерацијата (ЦКРСМ, 2017).

Програмскиот дел за катастрофи на ЦКРСМ е регулиран со чл.19 од Законот за Црвен Крст, во кој е наведено дека една од задачите на Црвениот крст е организирање на екипи и одреди за интервенција во случај на масовни елементарни непогоди (Закон за Црвен крст, Службен весник на Република Македонија бр. 101/19). Останатите програмски активности се одвиваат со поддршка на МФЦК/ЦП и МКЦК, соработка со останати меѓународни владини и агенции на ОН, како и со домашни и странски невладини организации.

Согласно органограмот на ЦКРСМ, ПОК потпаѓа под Секторот за програми, проектно работење и мобилизирање на фондови но како потпрограма, што укажува на тоа дека ЦКРСМ нема посебен сектор што ја раководи самата програма. Во иста подгрупа спаѓа и Одговор при катастрофи и логистичко работење. Во рамките на ПОК, постои советодавно тело односно Комисија за подготвеност и делување во катастрофи.

Црвен крст на Република Северна Македонија, n.d

Програмата има своја правна рамка содржана во правилници, упатства, политики, стратегии, планови и стандардно оперативни процедури (СОП) за одговор и логистика при катастрофи со цел координирано преземање дејствија во вонредни ситуации. Дополнително, кај националното друштво има тренд на инвестирање во кадарот за усовршување преку семинари, вежби и работилници за стекнување вештини потребни во поддршка на население во услови на катастрофи. Градењето капацитети посебен акцент бележи после неколкуте кризи во РСМ, односно во текот на мигрантската криза како што е стекнување вештини за WASH (water, sanitation and hygiene) односно вода и санитација, потоа кризно комуницирање после пандемијата, трговија со луѓе во мешан миграциски бран, и многу други вештини кои се покриваат во рамките на доделени финансиски средства од фондовите за катастрофи на МФЦК/ЦП.

Развојот на институционалните капацитети на ЦКРСМ во однос на ПОК се случува во повеќе насоки – 1. интерно во рамките на друштвото, 2. преку моделот на меѓуинституционална соработка во државата, односно како препознавање на улогата и капацитетите на ЦКРСМ во рамките на двата клучни системи во справувањето со

катастрофи и управувањето со ризици од катастрофи (СУК и СЗС), и 3. преку меѓународната соработка.

4.1 Интерен развој

Од достапниот историјат за развојот на ПОК, во интервју со координаторот за управување со катастрофи при Секторот за програми, проектно работење и мобилизирање фондови на ЦКРСМ, се нагласува дека после војните во 1994 на бившите балкански простори, Германскиот Црвен крст со донација на материјално – технички средства првично придонесува за развивање на програмата со вложување во едукација на волонтери, со што со сите подоцнежни кризи и комплексни хуманитарни катастрофи, програмата бележи значителен развој и гради сериозни референци во рамките на СУК со учества како доверлив партнер на власта во услови на прогласени кризи и катастрофи.

Во 1994 година, во рамките на ПОК се формира Единица за одговор при катастрофи и претставува специјализирана оперативна форма на делување на ЦКРСМ во случај на масовни елементарни непогоди и несреќи во земјата и во странство, се наведува во историјатот на ПОК. Единицата е составена од волонтери, специјализирани за разни области кој со соодветна опрема и примена на специјална спасувачка техника се опремени за давање на прва помош, спасување на вода, спасување на планина, вода и санитација, транспорт на повредени и друга логистичка поддршка (ЦКРСМ, n.d.).

Останатите 33 ООЦК на ЦКРСМ, имаат формирани тимови за одговор при катастрофи, составени од 10 волонтери и 10 нивни заменици и командант кој исто така доаѓа од волонтерски редови (ЦКРСМ, n.d.). Тимовите за одговор при катастрофи бележат активности од областа на превенција, како што е превенција и заштита од студен и топлотен бран, симулациски вежби за заштита и самозаштита и сл., но и поддршка на институциите на системот во гаснење пожар и пронаоѓање на исчезнати лица.

Процесот на трансформација на НД во делот на Подготвеност и одговор при катастрофи е тема, но и предизвик за ЦКРСМ, откако во петгодишната трансформација, поучени од лекции од минатото и детектираните недостатоци во обезбедување на сеопфатен одговор на кризните состојби, најавува сет на промени почнувајќи од

намалување на последици предизвикани од климатски промени и справување со растечките предизвици на полето на ПОК (ЦКРСМ, 2023с)

Дел од промените се веќе започнати со отворање на Референтен Центар за ментално здравје и психо – социјална поддршка (ПСП) каде освен услуги од економски карактер, во иднина ќе се работи на ПСП при кризи преку формирање на интервентни тимови кои би делувале согласно Прирачникот за ПСП при итни и кризни состојби (ЦКРСМ, 2022b).

4.2 Меѓуинституционална соработка во државата

Одржливиот развој на услугите и тековната реализација на активностите на ЦКРСМ содржани во мисијата, визијата и Статутот на Националното друштво како партнер на националните власти, во мирновременски или услови на криза/катастрофа е во тесна соработка со институциите на системот што како инпут влијае, организацијата да ужива позитивна рефлексија во општеството во целина. Следејќи ги политиките на МФЦК/ЦП и политиките во земјата од областа на управувањето со криза и ризици од катастрофи, ЦКРСМ во содејство со институциите на системот претставува дел од алката која е меѓузависна и комплементарна. Со етаблирањето на Националниот Систем за управување со кризи во 2005 година и вклучувањето на ЦКРСМ во Законот за управување со кризи односно Главниот штаб на СУК, претставува легитимен доказ дека државата ја признава улогата на Црвениот крст во општеството, што пак за организацијата претставува облигација да биде лојален партнер на националните власти.

Со потпишувањето на повеќе меморандуми за соработка со разни министерства и владини и невладини тела, делувањето на Црвениот крст и поддршката на најранливото население како релевантен чинител во системот за управување со кризи, со текот на годините ја наметна потребата од преиспитување на пречките во целокупната соработка и детектирање на отсуство на институционална меморија (Црвен крст на град Скопје, 2021:50). Како комплексна операција која во 2015 година наметна брзо темпо на донесување одлуки, Црвениот крст на град Скопје (2021) во спроведената анализа за улогата на ЦКРСМ во мигрантската криза во период 2015 – 2020, ја истакнува недоволната институционална меморија како пречка во меѓуинституционалната соработка, но и недоволната подготвеност

на локалните самоуправи за дејствување во кризни состојби, осврнувајќи се на комплексноста на хуманитарната катастрофа и ад – хок делувањето во напливот на мигранти на јужната граница.

Од друга страна, од интервјуто со координаторот на ПХВ програмата во рамки на ЦКРСМ се дознава дека искуствата стекнати во време на пандемијата на заразната болест КОВИД – 19 од аспект на ЦКРСМ, значително ја зајакнале меѓуинституционалната соработка со Министерството за здравство но и со останатите министерства кои беа дел од кризното управување во време на пандемија. Меѓусебната поддршка на вакциналните пунктови во кои ЦКРСМ ја презеде комплетната логистичка поддршка, но и дистрибуцијата на онколошка терапија во соработка со МЗ, допринеле НД на тој начин да работи на јакнење на сопствените капацитети, но и адекватно да одговори на предизвиците за одговор во услови на пандемија, истакнува координаторот на ПХВ програмата. По спроведената анкета за задоволство на владините институции за соработката со ЦКРСМ во време на пандемија, 93,3 проценти од анкетираниите владини институции се изјасниле дека се задоволни од меѓусебната соработка со ЦКРСМ односно 90% од нив повторно би соработувале со националното друштво. Ист процент испитаници изразиле задоволство со координацијата и комуникацијата и сметаат дека соработката со ЦКРСМ дала придонес во одговорот за справување со КОВИД – 19 во државата (ЦКРСМ, 2021:62).

Меѓуинституционалната соработка како опширен и комплексен процес се наметнува како тема и во претстојната петгодишна трансформација на националното друштво со цел јакнење на позициите на ЦКРСМ во СУК во доба кога мапата на новорастечки хуманитарни организации во РСМ бележи нагорна линија (ЦКРСМ, 2023:10). Оттука, редефинирањето на улогата на ЦКРСМ во системите за управување со кризи и заштита и спасување во државата, на што алудира и академската јавност, ќе обезбеди ефикасна подготвеност, одговор и опоравување од катастрофи како водечка организација во земјата во услови на комплексни кризни состојби.

4.3 Меѓународна соработка

Одговорот на ЦКРСМ во услови на катастрофи од било кој вид е загарантиран согласно минималните хуманитарни стандарди што започнува со иницирање на проектот „СФЕРА” во 1997 година од група НВО–а и Движењето на ЦК/ЦП во Женева. Од донесувањето на Хуманитарната Повелба и Минималните Стандарди кон крајот на 90-тите години, СФЕРА стандардите се применуваат како де факто стандарди за хуманитарен одговор во 21 век (ЦКРСМ, 2020). Со користење на Минималните стандарди, националното друштво на тој начин конструира добро планирање на залихите во услови на криза, имплементирање на активности, нивна евалуација со цел подобрување на услугите кои Црвениот крст ги испорачува до ранливата категорија на лица по преживеана катастрофа, а подоцна и евалуација кој се користи како научена лекција по спроведена хуманитарна операција.

Поддршката во услови на криза и катастрофа како што се наведува во Минималните Стандарди не подразбира еднонасочна комуникација со зафатеното население. Освен првична помош, во фазата на закрепнување, локалната заедница мора јасно и прецизно да биде запознаена со улогата на Црвениот крст како би се избегнале несакани последици кои би можеле да ја нарушат репутацијата на организацијата, а со тоа активно да се работи на развивање на отпорност на заедницата, враќање во нормала и креирање на излезна стратегија по завршување на хуманитарната операција.

Со поддршката на МФЦК/ЦП за активности во делот на ПОК, во рамки на ЦКРСМ е развиен и т.н. цикличен пристап и алатка наречена „Подготовка за ефективен одговор” (Preparedness for effective response - PER) што помага на НД да ги анализираат силните, но и слабите страни и капацитетите при ефективен одговор при катастрофи (www.go.ifrc.org, n.d.). Во рамки на проектот акцентот е ставен на две клучни активности: подготовка на Стратегиски план за подготвеност и одговор при катастрофи на Црвен крст на РСМ за периодот 2022-2027 година и ревидирањето на стандардните оперативни процедури (ЦКРСМ, 2023:30) што како активности се комплетираат во 2023 година. Од вкупно 93 НД кои се предмет на PER, Црвениот крст на РСМ според достапните податоци е обележана во фаза на Работен план (Work Plan) на PER, односно, во 2021, НД ја комплетира ориентацијата, проценката, приоритетите и анализа, работниот план и акција и отчетност.

Преку учество во проектот „X-STOCK - Зајакнување на прекуграничната подготвеност преку заедничко менаџирање на стокови резерви за итни состојби во Југоисточна Европа 2020-2023, инаку развиен од страна на Европскиот механизам за цивилна заштита, ЦКРСМ влегува како дел од НД кои преку онлајн платформа и СОП за меѓународна помош ги тестираат капацитетите за менаџирање на стокови резерви во услови на катастрофа. Во проектот влегуваат Австриски ЦК (во улога на координатор) кој заедно со НД на Бугарија, Хрватска, Црна Гора, РСМ и Србија, ДЗС на РСМ и Управата за управување со вонредни состојби при МВР на Црна Гора учествуваат во тестирање на алатката и процедурите за подготвеност во заедничко менаџирање на стоковите резерви во услови на криза (European civil protection and humanitarian aid operations, n.d.).

Проектот е развиен со цел идентификување на постоечките празнини во делот на прекуграничен одговор во услови на криза преку политики, стокови резерви и прекугранични договори за поддршка со средства. Во рамки на проектот, организирани се две симулациски вежби, и тоа „Национална симулациска вежба со сценарио – земјотрес, погодени делови во југоисточна РСМ” на која во Оперативниот центар на ЦКРСМ се тестираше софтверската апликација на национално ниво за управување со стокови резерви во случај на катастрофа. Втората вежба насловена како „Регионална симулациска вежба” се одржува со цел тестирање на софтверска апликација на регионално ниво за управување со стокови резерви во случај на поплава која ги зафаќа државите во регионот – членки во проектот (ЦКРСМ, 2023e).

ГЛАВА ТРЕТА: ОРГАНИЗАЦИЈА И РАБОТЕЊЕ НА МФЦК/МП, МФЦК И НА СЕЛЕКТИРАНИ НАЦИОНАЛНИ ДРУШТВА НА ЦРВЕНИОТ КРСТ ВО ПОДГОТВЕНОСТ И ОДГОВОРОТ ПРИ КАТАСТРОФИ

1 МЕЃУНАРОДНА ФЕДЕРАЦИЈА НА ЦРВЕНИОТ КРСТ И ЦРВЕНАТА ПОЛУМЕСЕЧИНА

Битката кај Солферино во Северна Италија во 1859 и сведоштвата на Анри Динан (1828 – 1910) инаку швајцарски бизнисмен кој ја посведочува битката и страдањето на ранетите војници од двете завојувани страни, претставува период од светската историја кој го означува формирањето на Меѓународниот Комитет на Црвениот крст во 1863 година, идеја која денес на глобално ниво обединува над 100 милиони волонтери на Црвениот крст (Црвен крст на Република Северна Македонија, 2020:1). Иницијативата на Динан подоцна се преточува во Женевска конвенција од 1864 година, за што филантропот и создавачот на денешната Меѓународна Федерација на Црвениот крст и црвената полумесечина во 1901 добива и Нобелова награда за мир која ја дели со пацифистот Фредерик Паси за основање на „Интерпарламентарниот Конгрес” (NobelPrize.org, n.d).

Динан во своите идеји ги поставува денешните апсолутни вредности на човековата слобода, но и зачувување на достоинството на ранливиот човек, па така во историскиот развој, современата МФЦК/ЦП бележи пробив низ регресивните идеи преточени во седумте принципи на Црвениот крст, т.е. хуманост, единство, независност, непристрасност, неутралност, доброволност и универзалност (ЦКРСМ, 2018b:11). Со препознавањето на идејата на Динан, започнува и етапно формирање на т.н. „Национални Комитети”, а подоцна и Друштва на Црвениот крст и Црвената полумесечина во светски рамки.

Меѓународната Федерација на Црвениот крст и Црвената полумесечина (МФЦК/ЦП) е најголемата децентрализирана хуманитарна организација во светот со 192 земји – членки, каде секоја држава членка е самостојна организација наречена Национално друштво. Во моментот, според податоците на МФЦК/ЦП, во состав на Националните Друштва постојат и работат дури 197’000 локални канцеларии, со повеќе од 16 милиони

волонтери без разлика дали се работи за организации кои делуваат во мирновременски или услови на прогласена катастрофа од било кој вид (IFRC, 2023a:7).

Структура на МФЦК/ЦП е дизајнирана така што националните друштва подеднакво имаат свој удел во работењето на Федерацијата, и заедно со Меѓународниот Комитет на Црвениот крст и МФЦК/ЦП претставуваат Движење на Црвениот крст и Црвената полумесечина.

Меѓународната Федерација е предводена од Генерален секретар, со што одлуките за политиките на работа на Црвениот крст се носат од управувачките тела, додека пак Генералното Собрание на Црвениот крст е највисокиот орган на МФЦК/ЦП и претставува тело овластено за носење одлуки на ниво на Федерацијата. Собранието се состанува секоја втора година со што секое НД испраќа свои претставници и секое НД брои еден глас во Генералното Собрание. Седиштето на МФЦК/ЦП се наоѓа во Женева со поделеност на три сегменти, и тоа: Развој на Националното друштво и оперативна координација; хуманитарна дипломатија и дигитализација и трет сегмент, политика на менаџирање, стратегија и корпоративни услуги. Сите сегменти се предводени од Генералниот секретар.

Работата на сите национални друштва е поддржана од Глобалниот Секретаријат, со улога на јакнење на капацитетите на НД, како и поттикнување на спасувачки операции, координација и мобилизација на помош во меѓународни итни состојби и претставување на НД на меѓународно ниво.

Со изготвување на „Стратегијата 2030“, МФЦК/ЦП во годините што доаѓаат останува да дава силни напори во помагање на заедниците да можат да ги пресретнат, да ги спречат, да ги ублажат но и да одговорат на растечките катастрофи, здравствените кризи, ризици и ранливоста која според МФЦК/ЦП бележи енормен растечки тренд (IFRC, 2021b).

1.1 Програми и фондови за меѓународна помош

1.1.1 Фонд за одговор при катастрофи

Меѓународната Федерација на Црвениот крст и црвената полумесечина во рамки на мандатот, почнувајќи од 1985 година воведува систем на помагање и финансиска поддршка на националните друштва во услови кога одредени катастрофи ги надминуваат капацитетите на сите 192 национални друштва да се справат со последиците од случените непогоди.

Оттогаш, алармирачкиот раст на задоволување на хуманитарните потреби на глобално ниво споредбено со ресурсите наспроти финансиските импликации за покривање на расходите по случените катастрофи во 2022 година, наметнува промени во вообичаениот систем за доделување на фондови за катастрофи. Преку апел на Генералниот секретар на МФЦК/ЦП, сите 192 НД се охрабруваат да пристапат кон имплементација на нов, т.н. антиципаторен ДРЕФ механизам, осмислен на начин кој преку градење отпорност пред ударот на катастрофи би придонел националните друштва да можат полесно да се справат со последиците по настанатата непогода од било кој вид. Ваквите антиципативни чекори на националните друштва секако се поткрепени од фактот што извесни друштва имаат историјат во матичните држави да бидат склони кон извесни катастрофи (долготрајна суша, циклонска активност, свлечишта од монсунски дождови) за да може да ги пресретнат катастрофите во пред – фаза, односно, на тој начин да се дава поттик, националните друштва да бидат во чекор со своите национални системи за управување со кризи каде би можеле да делуваат согласно препораките на домицилните системи за одредена ранливост на заедниците во пресрет на евентуална катастрофа.

На тој начин, Федерацијата полека но сигурно врши диверзификација на реактивниот со проактивен модел (IFRC, 2022:7). Мега трендовите како климатските промени и заканите по животната средина, проследено со економските штети по пандемијата на КОВИД – 19, меѓународниот конфликт во Украина, високите инфлации, несразмерниот глобален раст, сиромаштијата, невработеноста, нееднаквоста и влошување на здравствените индикатори претставуваат дел од заканите на кои Федерацијата се осврнува во својот годишен извештај за 2022. Со анализа на буџетските ставки на

Федерацијата (2022), се нотира дека од вкупниот буџет, 268,8 милиони се потрошени на кризи и катастрофи со опфатени 5,7 милиони население.

1.1.2 Фонд за итна помош при катастрофи на МФЦК/ЦП – ДРЕФ

Во случај на мали или катастрофи од среден обем, сите 192 национални друштва може да добијат флексибилни грантови и заеми за поддршка во справување со последиците од катастрофи наречени ДРЕФ (Disaster Relief Emergency Fund). Финансиската помош се обезбедува така што било кое НД може да добие средства преку заем бидејќи нема потреба од покренување на Фонд за итна поддршка при катастрофи односно Emergency Appeal (IFRC, n.d.). Преку ваквиот фонд, МФЦК/ЦП осигурува дека националните друштва во првите денови од катастрофата на располагање имаат средства потребни за оперативна акција, посебно во случај кога одредени катастрофи не предизвикуваат јавно внимание и оттука неможноста државите сами да се справат со последиците од катастрофи. Од основањето во 1985 година како што се наведува во Годишниот извештај за 2022, преку ДРЕФ се помогнати 210 милиони луѓе широм светот.

ДРЕФ-от во глобала претставува водечка алатка и централна каса со финансиски средства чија алокација до националните друштва оди по брза постапка и тоа за ад хок делување. Како финансиска алатка, постои и т.н. антиципативен столб на ДРЕФ - Anticipatory Pillar of the DREF (IFRC, n.d.), односно начин на добивање на средства преку „Forecast – based Action” (FbA) - „Акција базирана на предвидување” како нов вид на финансиски механизам кога НД по пат на предвидување за можна катастрофа или криза побаруваат финансиски средства, со што парадигмата за помош преминува од одговор во предвидување (IFRC, 2021:6) т.е. преку старт-ап заеми за овозможување на одговор во услови на очекувана катастрофа.

Во Годишниот план за ДРЕФ за 2023 година, се наведува дека согласно експоненцијалниот раст на хуманитарните потреби, МФЦК/ЦП работи на предвидување и одговор на поголеми и покомплексни кризи. Со издавањето на публикацијата „Стратешки Амбиции”, МФЦК/ЦП преку ДРЕФ-от се заложува да го зголеми фондот на 300 мил. CHF

помеѓу 2022 – 2025, односно за 100 мил. CHF до 2025 (IFRC, 2022:5). Во функција на зголемување на фондот, МФЦК/ЦП наведува дека за 2023 е предвидена имплементација на три клучни стратегии кои би резултирале со поголема локална акција како би се спречило губење на човечки животи, како и стратегија со предвидувачки пристап и зголемување на вредноста на ДРЕФ-от во случаи кога катастрофите по карактер се долготрајни, спори но и кога по природа самите катастрофи се покомплексни.

1.1.3 Фонд за итна поддршка при катастрофи на МФЦК/ЦП – Emergency Appeal

Фондот за итна поддршка при катастрофи (Emergency Appeal) претставува финансиски алатка на МФЦК/ЦП за доделување финансиска помош за одговор на било кое НД во вонредни и комплексни итни состојби каде постојат индикатори кои упатуваат на тоа дека процесот на закрепнување после ударот на катастрофата од било кој вид ќе биде од долгорочен карактер (IFCR, 2023b). Апелите, како што се познати во вокабуларот на МФЦК/ЦП се секогаш базирани на барање на земја членка на МФЦК/ЦП и вообичаено се алоцира на база на моменталните проценки на терен и Оперативниот План за Акција (ЕРоА). Пример за алоцирање на апел е доделување средства во висина од 3 мил. CHF за ЦКРСМ на 10 септември 2015 година, кога НД пружи хуманитарна асистенција на 110.000 лица кои транзитираа низ РСМ во тој период од годината (IFRC, 2015).

Инаку, во Годишниот извештај на МФЦК/ЦП за 2022 година, се наведува дека во 2022 биле лансирани 16 итни апели, додека 154 операции се поддржани преку ДРЕФ, со финансиски средства во висина од 894 мил. CHF за помагање на 34.3 милиони население на глобално ниво (IFRC, 2023a:89). Според податоците на „ifrc.go”, платформа за следење на сите алоцирани средства на МФЦК/ЦП во реално време, во 2023 година повеќе од половина апели, односно 52 проценти биле наменети за катастрофи поврзани со климатски промени.

1.1.4 Поддршка преку кеш и ваучер систем

Поддршка преку кеш и ваучер во услови на катастрофа е третиот вид на механизам на финансиска поддршка која може да се дистрибуира од страна на МФЦК/ЦП до сите 192 национални друштва. Ваквиот вид механизам се аплицира во случај матичните држави на националните друштва да се соочуваат со катастрофи од помал или повисок интензитет, а

за кои друштвата по спроведени истражувања ќе воочат дека помагањето на ранливата категорија на лица е финансиски поиздржлива да се спроведе преку дистрибуција на кеш или ваучери, отколку да се врши дистрибуција на помош во вид на облека и храна.

Системот на кеш и ваучер асистенција во последните години претставува алатка на која МФЦК/ЦП инсистира да се спроведува процентуално повеќе од традиционалното делење помош во вид на храна и хигиена, со интенција согласно Планот за буџетирање на МФЦК/ЦП за 2021 – 2025, ваквиот пристап да се зголеми за 50 проценти до 2025, како Меѓународната Федерација би ја зголемила отчетноста, ефективноста и ефикасноста во пристапот кон најранливите лица (IFRC, 2022a).

Кеш и ваучерот како алатки на МФЦК/ЦП се приспособени на начин, секое ранливо лице да може да го сочува своето достоинство и да има на располагање средства на месечно ниво кои би ги потрошил за работи за кои самото лице смета дека му се приоритет. Класичниот модел во кој според СФЕРА стандардите подразбира пакет храна или хигиена во кој се содржат продукти кои може и не мора да бидат по волја на примателот на помошта, полека но сигурно ќе се заменува со гореспоменатиот модел, наведува Федерацијата (2022).

Моделот засега се имплементира успешно од страна на Турската Полумесечина за помагање на речиси два милиони бегалци од Сирија, но и во други катастрофи од било кој вид на глобално ниво, со акцент на користење на оваа алатка во комплексни миграциски кризи каде предизвик за МФЦК/ЦП претставува давање кеш или ваучери за мигранти кои не поседуваат важечки лични карти, како предуслов за добивање ваков вид помош. Кеш и ваучер асистенција се имплементира и на ниво на ЦКРСМ во помагање на граѓаните од Украина со статус хуманитарен престој на една година.

2 МЕЃУНАРОДЕН КОМИТЕТ НА ЦРВЕНИОТ КРСТ

Меѓународниот Комитет на Црвениот Крст (МКЦК) е независна, неутрална и непристрасна организација чија единствена хуманитарна мисија е заштита на животите и достоинството на жртвите во вооружени конфликти и други состојби на насилство, како и пружање заштита во такви околности. Заедно со МФЦК/ЦП го сочинуваат Движењето на Црвениот крст и Црвената полумесечина (ICRC, 2009).

Етаблиран во 1863 година, создавањето на МКЦК е вкоренето во Женевските Конвенции од 1949 година, Дополнителните Протоколи и Статути, како и Резолуциите на МКЦК и Црвената Полумесечина (International Committee of the Red Cross, 2014). Водејќи се од „*raison d'être*” (причина за постоење), Меѓународниот Комитет преку обезбедување почит за жртвите на насилство или воени конфликти, се потпира на седумте принципи на Црвениот крст и презема акција онаму каде што постои потреба од заштита. Мисијата на МКЦК вклучува заштита на жртвите заштитени со Женевските Конвенции и Дополнителните протоколи, но и посета на казнено – поправни установи, па така МКЦК се грижи за лицата од интерес во мирновременски и услови на катастрофа, посебно во доаѓање до податоци за жртви од непогоди, податоци за евакуирани лица и сите други лица кои имаат потреба од Службата за барање.

Службата за барање е составен дел од програмските активности на Програмата за одговор при катастрофи на ЦКРСМ и претставува значаен дел од целината за дејствување во услови на катастрофи, елементарни непогоди и воени немири преку помош на ранливо население и поврзување на раселените и одделени лица (ЦКРСМ, 2012).

Службата има свое знаме кое се истакнува во канцелариите кои работат со пронаоѓање на лица. Работењето на Службата за барање во рамки на националното друштво е забележано кога МКЦК ја предводи евакуацијата на внатрешно раселените лица во 2001 година. Службата за барање и семејно обединување зазема значајна улога во мигрантската криза во РСМ од почетокот на 2015 каде работи на пронаоѓање на лица – разделени во транзитирање низ државите низ кои се протегааше т.н. Балканска рута, како и при семејно обединување.

3 ПОК НА ДРУГИ НАЦИОНАЛНИ ДРУШТВА

Меѓународната Федерација на Црвениот крст и Црвената полумесечина со мисијата и мандатот, како и Статутот кој се темели на принципот на хуманост, во своите препораки инсистира, националните друштва континуирано да работат на размена на идеи, искуства и научени лекции, со акцент на меѓусебна координација и комуникација со цел подобрување на одговорот во евентуална криза или катастрофа од било кој вид.

Во тој правец, во истражувањето преку користење на техника интервју беа спроведени интервјуа со професионалци од Хрватскиот, Австрискиот и Романскиот Црвен крст со акцент на програмите за одговор при катастрофи. Изборот на трите национални друштва се одвиваше по случаен избор, односно, тоа што е заедничко и покрај различниот контекст на нивната улога во општеството е дека сите три национални друштва делуваат во држави кои се членки на НАТО и ЕУ, а како заеднички именител се наметнува високата ранливост од земјотреси, поплави, свлечишта и пожари.

Професионалците кои беа интервјуирани бележат повеќе од 20 – годишно работно искуство во ПОК и поседуваат знаења за програмите за катастрофи и активностите на нивните национални друштва во рамки на националните системи за управување со кризи.

3.1 ПОК на Црвен крст на Хрватска

Република Хрватска се простира на територијата на Југоисточна Европа и како држава изобилува со планини, езера, но и излез на Јадранското море. Согласно пописот од 2021, во Хрватска живеат вкупно 3 милиони и 871'873 жители. Од 2011, во државата се нотира пад на население од цирка 10 проценти (template.gov.hr, n.d). Државата е полноправна членка на НАТО и ЕУ, но и членка на Европскиот Механизам за цивилна заштита.

Цивилната заштита во Р. Хрватска е регулирана со Закон за цивилна заштита каде во чл. 20 се наведува дека мерките и активностите во составот на цивилната заштита покрај другите чинители ги спроведуваат и оперативните сили на Хрватскиот Црвен крст (Zakon.hr, 2017).

Хрватскиот Црвен крст е формиран 1878 година за што НД во 2023 прославува 145 години постоење (Hrvatski Crveni Križ, n.d.). Како хуманитарна организација во држава која поминува низ војна во раните деведесетти години на минатиот век и искуства во одговор на ХЦК во згрижување на бегалци од БиХ и внатрешно раселени лица, во 2003 година, организацијата отвора посебен оддел за „Азил и миграција” со изградба на првиот центар за лица кои бараат меѓународна заштита во Р. Хрватска (НСК, n.d.). Хрватскиот Црвен крст на национално ниво е присутен преку канцеларии во 20 жупании и Градот Загреб, со што вкупно 21 регионални канцеларии заедно со Националното друштво во случај на големи несреќи и катастрофи делуваат во истовреме, со поделени активности согласно вештините и капацитетите со кои располага секоја жупаниска организација посебно.

Од стратешките документи кои ја регулираат работата на Службата за одговор при катастрофи на ХЦК, се издвојува *Правилник за структура, подготовка и делување на ЦКХ во кризни состојби* што всушност претставува основен акт кој ги регулира прашањата на подготвеноста и брзиот одговор во случаи на катастрофа. Со ревидираната верзија во 2018 година, во чл. 6 од Правилникот на ПОК на ХЦК се нотира дека оперативните сили го сочинуваат кризни и интервентни штабови на ХЦК на ниво на општински, градски и жупаниски ОО на ХЦК како и тимови за поддршка на ХЦК по ист систем на територијална поделеност.

Катастрофата во Правилникот е дефинирана на начин што опфаќа и акт на тероризам или воени дејствија (НСК, 2018) откако во Стратегијата за национална безбедност на Р.Хрватска се наведува дека безбедносното опкружување во Европа поради напливот на мигранти носи и ризик од повратници од Сирија и Ирак, но и тоа дека демографскиот дефицит ќе мора да се решава со населување, што претставува предизвик за државите од ЕУ. Во Стратегијата се нотира и тоа дека и покрај ниската веројатност од терористички акт, Хрватска се соочува со нелегален транзит на терористички групи преку користење на илегалната миграција (narodne – novine.nn.hr, n.d.).

Освен појмовно – категоријален апарат, правилникот ги разработува сите фази во постапување при кризни состојби на ПОК на ХЦК, почнувајќи од фаза на подготовка, одговор и закрепнување. Хрватскиот Црвен крст согласно мандатот се декларира како

помагател на власта и работи согласно Закон за ХЦК. Во случај на кризна состојба, координацијата на сите активности ги презема Кризниот штаб на ХЦК кој претставува оперативно тело со цел отстранување на последиците од таквата состојба.

Како дел од Оперативните сили, кризниот штаб на ПОК на ХЦК е задолжен за донесување на Оперативен план на делување, односно СОП за делување во кризни состојби. Тоа што ХЦК го презема во услови на криза или катастрофа е проценка на состојба, поддршка при евакуација на население, организација на капацитети за сместување, дистрибуција на хуманитарна помош, поддршка на здравствени установи, ПСП, грижа за ранливи категории на лица, Служба за барање, вода и санитација, промоција на хигиена, вонредни крводарителски акции и информирање на јавноста.

Одделот за подготовка и делување во кризни состојби при Хрватскиот Црвен крст во своите редови согласно спроведеното интервју со раководителот на Одделот, се состои од тројца професионалци кои ги делегираат активностите и задачите на останатите вработени или волонтери кои делуваат во жупаниските организации на Хрватскиот Црвен крст. Оттука, жупаниските организации ги проследуваат делегираните активности на општинско ниво, т.е на ниво на 132 ОО на ХЦК како посебни правни субјекти. На ниво на централната канцеларија работат 90 професионалци распоредени по Одделенија, вклучувајќи и Оддел за азил и миграции што не спаѓа под Одделот за подготовка и делување во кризни состојби, додека на ниво на националното друштво работат близу 1000 лица.

Управувањето со катастрофи на ниво на ХЦК се базира на активности кои се поделени на подготовка – одговор - закрепнување, а кои активности ги спроведува Службата за катастрофи со распоредени професионалци но и волонтери на националното друштво. Во моментот, националното друштво располага со цирка 400 обучени лица од разни профили кои би можеле да дадат поддршка во услови на катастрофа.

Сите преземени активности се регулирани согласно Правилникот за работа на тимовите за подготовка и делување во кризни состојби, Стандардно Оперативните процедури и други правни документи на кои се заснова делувањето на ХЦК во услови на катастрофа. Делувањето во службата се одвива по принцип на субсидијарност, и со настапување на криза или катастрофа во одредено подрачје, ОО на ХЦК и жупаниските

организации се први кои ќе дадат одговор, додека во состојба на ограничени капацитети, се повикуваат сили на повисоко ниво.

Поддршката со волонтери во услови на катастрофа се спроведува преку ангажирање на разни професионалци или полупрофесионалци кои претходно се регистрирани како волонтери, а кои се платени за активностите кои треба да се спроведат во услови на катастрофа. Средствата во најчест број на случаи се црпат по доделен ДРЕФ или Фонд за итни состојби – Emergency Appeal и тие се платени преку механизам т.н *per diem* (на дневна основа). Пред распоредување на волонтерите кои се дел од формираните Жупаниски интервентни тимови по принципот и копирање на моделот на МФЦК/ЦП за Emergency Response Unit (Тим за итен одговор) се вршат тродневни обуки во мирновременски услови, а кои обуки се посветени на дисеминациска сесија со цел запознавање со мандатот и мисијата на Друштвата на Црвениот крст. Тука се задолжителни и обуките за мандатот и мисијата на ХЦК, прва помош и обука за правила на делување во теренски услови. Сите гореспоменати обуки се дел од активностите за подготовка за одговор при катастрофи. Освен волонтерите, во состав на задолжителните интервентни тимови на ХЦК влегуваат 20 лица од различни професионални профили кои се распоредуваат адекватно на потребите на терен.

Предуслов за нивно ангажирање е истите да поминат задолжителен курс за прва помош/основно ниво. Едукацијата за прва помош се врши од страна на општи лекари кои паралелно држат часови за прва помош за возачи, па така ХЦК се обидува преку синергија да ги стави на располагање расположивите човечки капацитети. Хрватскиот Црвен крст не одржува обуки за напредно ниво на прва помош откако за тој профил на лица е задолжено Министерството за здравство. После положениот испит за прва помош, обуките се изведуваат во природа, како волонтерите ќе може да го почувствуваат она што би следело во услови на катастрофа, кога и се определуваат во кој домен од интервентните тимови би се вклопиле најмногу, со што постојат и такви волонтери кои не се определуваат за теренски активности и истите се упатуваат за поддршка во административни постапки.

Во случај на големи катастрофи, улогата на ХЦК се состои во грижа за евакуираното население. Евакуацијата односно спасување во вода може да биде дел од активностите на ПОК на ХЦК откако во рамки на тимовите, одредени жупании имаат специјализирани

тимови за спасување во вода. Нивниот ангажман се темели на барање на Оперативниот штаб на Владата. Од активностите во фаза на одговор, ХЦК не презема одговорност за евакуација на население, нивно сместување и слично, и нивниот фокус е насочен кон цивилната популација сè до фазата на закрепнување преку традиционалната форма на дистрибуција на прехранбени и хигиенски продукти, со исклучок на кеш и ваучер асистенција на погоденото население во поплавите во Гуња и Жупања во 2015 година.

Дистрибуцијата на хуманитарна помош во услови на катастрофа се одвива на начин што ХЦК преку проектот XStock на МФЦК/ЦП, повлекува стокови резерви со кои управува Министерството за стопанство на Р. Хрватска. Црвениот крст се обраќа за помош преку механизмите на цивилната заштита кои понатака го менаџираат целокупниот процес со Министерството за стопанство. Одговорот во услови на криза и дистрибуцијата на хуманитарна помош се одвива до моментот на трошење на залихите и ХЦК се повлекува со тој вид поддршка тогаш кога веќе де факто и нема што да се дели на погоденото население. Сепак, друштвото останува на терен и понатака со тимови за психо – социјална поддршка или Службата за барање, но не и во делот на делење на хуманитарна помош од стоковите резерви.

Што се однесува до активности насочени кон намалување на ризици од катастрофи, ХЦК како НД е дел од тимовите на цивилната заштита со цел спроведување вежбовни активности во училишта. Од обуките кои се одвиваат во мирновременски услови, се вбројуваат и заеднички обуки со цивилната заштита за заштита од пожари, соработка за координација при големи авионски несреќи, како и обуки од делот на здравствено – превентивната дејност во услови на епидемија. Во 2024, ХЦК планира нови обуки за стотина волонтери за готвачи и прва помош, каде бележи соработка со Центрите за јавно здравство на ниво на општини.

Во делот на испраќање на хуманитарна помош во држави зафатени со катастрофа од било кој вид, Хрватскиот Црвен крст со последниот пример со земјотресите во Турција во 2023 е повикан како дел од конвојот на тимот на цивилната заштита но не и како организација која самостојно би можела да врши достава на хуманитарна помош во друга држава. За таков ангажман, потребна е претходна одлука на Владата на РХ. Секако, преку иницијативата на МФЦК/ЦП за помагање на националните друштва на ниво на региони

позната како „Соседите помагаат први” и по пат на билатерални меморандуми за соработка со останати национални друштва, ХЦК во случај на помали кризи испраќа свои тимови и помош до националните друштва независно од Владата на Република Хрватска.

Во делот на материјално – техничка подготовка, ХЦК за разлика од минатите години располага со извонредни капацитети во делот на возила и останата техничка опрема користејќи ги ЕУ фондовите за обновување на возниот парк и други технички капацитети.

3.2 ПОК на Црвен крст на Австрија

Република Австрија како држава според политичкото уредување претставува федерација од девет федерални држави и вкупно население од близу девет милиони жители во 2020 година (World Meter, 2020). Управувањето со кризи и катастрофи на ниво на државата е во надлежност на цивилната заштита и Федералното Министерство за внатрешни работи како владино тело задолжено за координација на Националниот Кризен Менаџмент, Одговор на кризи, Меѓународна помош во кризи и цивилна заштита. Во таква поставеност, Австрискиот Црвен крст се котира како организација која има статус на рамноправен член во австрискиот национален систем за управување со кризи и катастрофи.

Националното друштво на Австрија е формирано во 1860 како Национална Институција за хуманитарна помош. Поделеноста е извршена на начин што главните канцеларии кои работат на национално и меѓународно ниво ги координираат сите релевантни активности и учествуваат во странски, национални и супнационални операции. Друштвото има девет регионални канцеларии (независни правни субјекти) и 134 општински организации (регионални помошници за имплементирање на задачи). Според дата базата од 2018 година, Црвениот крст на Австрија (ЦКА) броел близу 72.000 волонтери, 8.600 вработени, 500 вработени, 4.600 службеници на заедницата и еден милион членови и волонтери. Волонтерските часови поминати во ЦКА (12 милиони волонтерски часови) му помогнале на НД да заштеди сума од неколку милиони евра (The Austrian Red Cross, 2018).

Со јавно овластување, ЦКА е задолжено на сите нивоа да ја има главната улога во итни медицински и психо – социјални состојби. На полето на цивилната заштита, ЦКА за јавноста пружа услуги како што се итна медицинска грижа, амбулантни транспорти, услуги

на „first responder”, помош при хуманитарни катастрофи, психо – социјална помош, обуки за прва помош за населението и тренинг за парамедици. Австрискиот ЦК е најголем провајдер на итна медицинска грижа (Pandemic preparedness and response, 2021). Голема активност имаат и во Европската Цивилна заштита (тренинзи, вежби, мисии, комитети и размена на експерти). Бележат извонредни резултати во меѓународни и европски проекти како што се FP7, Horizon 2020, DG ECHO односно проекти на Европската Комисија посветени на истражувачка работа и програма за фонд на иновации. FP7 е имплементиран од 2007 до 2013, додека Horizon 2020, помеѓу 2014 – 2020 (European Commission, n.d.).

Во рамки на ПОК на Австрија функционира и онлајн мобилна апликација како алатка за рано предупредување во заедницата, т.н. „Тим Австрија”. Освен рано предупредување, преку алатката може да се побара помош, но и да се понуди нечија помош на ЦКА во услови на криза или катастрофа (Österreich Rotes Kreuz, n.d.).

Од интервјуто со раководителеот на одделот за катастрофи на Австрискиот Црвен крст се дознава дека тоа што претставува основа за успешно управување со катастрофи и ризици од катастрофи на ниво на Австрискиот Црвен крст претставува јасно и прецизно дефинирање на активностите и услугите кои националното друштво може да ги понуди на државните власти – релевантни чинители во австрискиот систем за управување со катастрофи. Прецизниот сет на активности претставува појдовна основа за успешно менаџирање на катастрофите од било кој вид, со осврт дека таквиот пристап овозможува и добро планирање на ресурсите кои би се ставиле на располагање во услови на евентуална криза или катастрофа.

Согласно искуствата на управувањето со катастрофи на ниво на Владата на Австрија кој систем е сосема различен и специфичен од тоа што може да се види во останатите држави во европски контекст, всушност се базира на волонтерски активности на различни организации, бидејќи владините институции никако и под ниеден услов не може да имаат таков потенцијал како што тоа би го понудиле цивилните сили на една држава, во случајот Австрија. Како илустрација, Австрија со население од девет милиони жители има 300'000 обучени пожарникари – волонтери распоредени низ државата, па така речиси секое село има своја волонтерска пожарникарска единица на целосно располагање во услови на евентуален пожар, што претставува силен адут на цивилната заштита на државата.

Таквиот волонтерски потенцијал од аспект на првата помош односно т.н предболничка и предклиничка медицинска грижа за населението што како обврска му е доделена на Црвениот крст на Австрија, го прави друштвото да биде дел од системот, но не и помошник на власта. Најголемиот дел од пазарот на услуги му е доделен на ЦКА, но и на други помали невладини организации, секако со ЦКА како предводник на целокупната итна помош за населението, како во мирновременски, така и во услови на катастрофа. Таквата позиционираност на ЦКА во цивилната заштита на Австрија како организација - лидер во итната медицинска грижа резултира со фактот што 85 проценти од вкупниот пазар на услуги за медицинска брза помош и транспорти до здравствени установи за секундарна медицинска помош оди токму кај Австрискиот Црвен крст.

Овие компоненти кои ЦКА ги користи како ресурси за сервисни услуги до граѓаните во мирновременски услови, како што се дознава од интервјуто се истите оние ресурси кои ЦКА ги користи во услови на катастрофа, на начин што преку синергија, капацитетите на националното друштво се спојуваат сè со цел да се даде адекватен одговор во услови на катастрофа.

Согласно принципот на работа и користење на модел на „cross – fertilization“ како модел на спојување на различни идеји, размисли и потенцијали на различна група на луѓе кои заеднички би придонеле да се оствари подобар резултат, придонесува за успешно менаџирање на човечкиот потенцијал и вложување во профили во мирновременски услови преку нивно обучување и влегување во т.н растер листа односно листа која ги наведува сите оние лица кои се стекнале со соодветни вештини, а кои се на располагање на НД во услови на евентуална криза или катастрофа. Суштината на обучување на лицата не се должи само на обука за различни вештини. Сите волонтерски сили поминуваат едукации за Стандардно Оперативните Процедури на НД за постапување во различни сценарија, односно државно уредување, поделеноста на надлежностите во цивилната заштита, па сè тоа, парамедиците на пример, точно да ги знаат надлежностите во предболничка нега или транспорт во услови на катастрофа во различни региони во Австрија (вкупно 94) кои региони претставуваат второ ниво на поделба на власта.

Што се однесува до управувањето со катастрофи, ЦКА е носител на активности како што се пребарување и помош на лица на местото на случување, пружање прва медицинска

помош и транспорт до установи за секундарна здравствена нега, обезбедување на итни shelтери и шаторски населби за оние лица кои итно мора да бидат евакуирани поради евентуални поплави, лавини или на пример миграциска криза каде властите со точна информација дека треба да бидат згрижени на пример 1000 лица, определуваат одредени објекти кои понатака се доделуваат во надлежност на ЦКА, кога и започнува целокупната постапка за помагање и поддршка на погоденото население.

Со оглед дека Австрија во време на т.н Балканска рута која функционираше од средината на 2015 до март 2016 се најде на рутата како држава – финална дестинација за бранот мигранти од Блискиот исток, ЦКА на домашен план бележи најдолга историја во управување со shelтер за мигранти и тоа осум последователни години како една од клучните активности на друштвото во услови на катастрофа од било кој вид.

3.3 ПОК на Црвен крст на Романија

Романија е сместена во Источна Европа и брои вкупно население од 19 милиони и 719'032 жители (Worldometers.info, 2019). Како држава бележи историјат на политички режим од 1946 до 1989 кога се случува пад на комунистичкиот лидер Чаушеску. Оттогаш, Романија бележи напредок на секое поле, за да во 2004 година стане членка на НАТО, а во 2007 и полноправна членка на ЕУ (Cucu and Turnock, 2019). Согласно географската поставеност, Романија изобилува со планини и реки, додека на југоисточната граница излегува на Црно море. На север, Романија се граничи со Украина и по избувнувањето на војната во таа држава во 2022 година, после Полска прима најголем број на украински бегалци. Според Високиот Комесаријат за бегалци при ОН, во февруари 2024 во Романија престојуваат цирку 78'000 Украинци, додека во државата на почетокот на војната влегуваат близу пет ипол милиони украински бегалци (data.unhcr.org, n.d).

Како држава, Романија е исклучително ранлива на разни видови катастрофи, со што од 1990, во државата се случуваат дури 77 катастрофи со проценета штета од цирку четири милијарди долари. Од државите во ЕУ, Романија се смета за најподложна на земјотреси и поплави кои се случуваат неколкупати во текот на една декада. Управувањето со кризи и катастрофи е во надлежност на Службата за итни состојби и Генералниот Инспекторат за

итни состојби под надлежност на Министерството за внатрешни работи (www.worldbank.org, 2018).

Од историјатот на Романскиот Црвен крст се дознава дека националното друштво е формирано во 1876 година со седиште во болницата Колтеа во Букурешт. Оттогаш, националното друштво бележи напредок на повеќе полиња, сè до 1947 година кога по преземањето на власта од страна на комунистичката партија, романскиот Црвен крст ја губи својата автономија. Иако под режим и без автономија, во 1948 година, Романскиот Црвен крст обезбедува помош и поддршка за 12.000 бегалци по избувнувањето на граѓанската војна во Грција. (Romana, n.d). По падот на режимот и етапно реформирање на националното друштво после 40 години изгубена автономија, во раните деведесетти години РЦК прифаќа бегалци од Молдавија, односно од БиХ, за да потоа со финансиска помош на МФЦК/ЦП, достигнува висок степен на развој и враќање кон почитување и применливост на седумте принципи на Црвениот крст.

Современиот Романски Црвен крст во сегашноста работи и делува на неколку полиња, но и располага со техничка опременост и потенцијал со оглед дека Романија во меѓувреме станува членка на ЕУ, а со тоа се овозможува пристап до европските фондови за развој и проекти. Со оглед дека секое НД членка на МФЦК/ЦП бележи традиционални активности, истата форма и содржина е застапена и во РЦК, односно се нотираат активности на полето на управување со катастрофи, прва помош, здравствено – превентивна и социјално – хуманитарна дејност, миграции, Служба за барање и промоција на Меѓународното Хуманитарно право (Romana, n.d).

Од спроведено интервју со менаџерот на Одделот за одговор при катастрофи на Романскиот Црвен крст, се дознава дека РЦК има помошна улога во општеството и дека друштвото делува согласно неколку закони поврзани со РЦК. Делувањето во катастрофи на РЦК е признаено на начин што РЦК во законот за одговор во вонредни состојби е наведен како помагател на власта во услови на катастрофа, преку наведени 20 – 25 активности што би биле преземени во вонредни услови. Активностите ја објаснуваат и улогата за тоа како, кој и кога е задолжен за сместување, психо – социјална поддршка, прва помош, дистрибуција на храна и слично. Активностите се поделени по приоритет на примарни и секундарни активности, па така примарните активности се однесуваат на државните

институции и агенции (Служба за итни состојби на Романија како координативна служба), додека во секундарните активности влегуваат и активностите кои би ги покрил Романскиот Црвен крст.

Поделеноста во системот за управување со вонредни состојби се сведува на Министерството за внатрешни работи како првоповикана институција која делува преку Службата за итни состојби на Романија. Романскиот Црвен крст има свое место на координативните состаноци на ниво на институции, но и на локално ниво каде што функционираат општински кризни штабови.

Во рамки на националното друштво функционира една главна канцеларија и 47 ОО на РЦК. Општинските организации се распространети на региони во кои влегуваат седум до девет подрегиони, со регионални дистрибутивни центри, т.е. магацини, односно вкупно седум магацински објекти. Од седумте магацини, три до четири минимум се операбилни во текот на целата година.

Секоја општинска организација има свој микро магацин за обезбедување на потреби за 50 – 100 луѓе во даден момент, но во услови на поголеми кризи или катастрофи, помош и поддршка се дава на регионално, односно на централно ниво. Секоја од овие канцеларии има свој буџет за кризни состојби, и со тие средства располага главната канцеларија која ги ослободува до ОО на РЦК во итни состојби.

Теоретски, секоја ОО на РЦК би требало да има локални тимови за итни состојби составени од волонтери, но во пракса, не секоја од нив има такви тимови и најчесто, тимовите се организираат на ниво на региони. Тимовите поминуваат одредени обуки согласно бараните и усвоени процедури на централно ниво. Сите погореспоменати детали се однесуваат на делот на одговор на националното друштво во услови на катастрофа.

Подготовката како активност вклучува тренинзи за прва помош, обука за подготвеност за одговор во услови на катастрофа, поточно обуки за шест видови на катастрофи што вклучува подготвеност на индивидуално ниво. Првата помош и обуките за подготвеност се одвиваат на ниво на училишта и организации, и тие се бесплатни, додека за погорно ниво и добивање сертификат, услугите се наплаќаат.

Во одделот за одговор при катастрофи работат 15 професионалци на централно ниво, додека ОО на РЦК немаат оддели за катастрофи и оттука се нотира и отсуство на таков вид на профили на микро ниво. Професионалците во централната канцеларија освен во подготовка, работат и на полето на миграции, прва помош и посебен транспорт.

Освен одделот за катастрофи, РЦК има оддел за логистика и програмски активности каде спаѓа здравствено – превентивната и социјално – хуманитарната дејност. Одделот за логистика се занимава со снабдување, јавни набавки, архивирање, издавање потребни материјали, возила и слично. Службата за барање е истотака посебен оддел при РЦК како и отсек за Меѓународно Хуманитарно право.

Националното друштво не врши обуки за парамедици – животоспасувачи како што тоа го прави Австрискиот Црвен крст и значењето на изразот парамедик во Романија е еквивалент на пожарникар со завршена четиримесечна обука за прва помош.

Што се однесува до правната рамка на која се базира работата на Одделот за одговор при катастрофи, освен регулираните активности во законот за вонредни состојби, друштвото нема посебен правилник или СОП, па така во 2023, НД презема иницијативата за трансформација на ПОК. Освен првичниот закон, во системот постојат уште два други закони кои ги опишуваат улогите на РЦК во услови на катастрофа. Аплицирањето на законските одредби во реално време не секогаш се применува по ист терк во останатите ОО на РЦК поради лимитараните капацитети на помалите општински организации.

Романскиот Црвен крст како помагател на власта од поновната историја бележи учество во поголеми настани, како што се поплавите во Романија во 2023 односно 2021, каде НД врши дистрибуција на чиста вода за пиење за погоденото население, но не и евакуација, односно бележи активности кои се спроведувани откако загрозеното население се евакуира во сместувачки капацитети. Тие активности вклучуваат дистрибуција на вода и храна, психо – социјална поддршка, прва помош односно логистика која завршува со сместување на лицата во шелтери. Сместувањето спаѓа во доменот на националните власти како и грижата за лицата внатре во сместувачките капацитети.

Националното друштво кон крајот на 2023 започнува со систем на трансформација во делот на ПОК со што процесот ќе бележи финализирање кон почетокот март 2024. Со оглед дека Романија како држава се уште нема Национален систем за управување со кризи,

оттука, РЦК со трансформацијата тендира да воспостави Национален оперативен центар кој освен со функција на меѓусебно координирање на ОО на РЦК, во оперативниот центар ќе обедини повеќе НВО -а, друштвото на радио – аматели, планински друштва, како и други асоцијации како преку центарот би се воспоставила врска со националните власти во делот на управување со катастрофи. Оперативниот центар ќе биде со седиште во Букурешт, со обезбеден простор и опрема но без планирани обуки поради одалеченоста од градот.

Волонтерските сили на националното друштво во услови на катастрофа не се платени за своите ангажмани, но тоа што се нотира е присуство на волонтери во трето доба виза ви млад и способен човечки потенцијал поради одлевање на младите од Романија во соседните европски држави.

ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА И ПРЕПОРАКИ

Врз основа на спроведеното истражување и податоците добиени преку компаративна анализа на искуства на други национални друштва во делот на Програмите за одговор при катастрофи и согледувања кои се резултат на спроведеното истражување, се издвојуваат неколку препораки кои би можеле да дадат резултати како ЦКРСМ би постигнал повисоко ниво на комплементарност со останатите институции – релевантни чинители во Националниот Систем за управување со кризи.

Со оглед дека РСМ како држава се покажува ранлива на сè позачестините кризи и катастрофи, а со тоа и зголемување на опсежните активности на ЦКРСМ како помагател на властите во олеснување на последиците, евидентна е потребата е реформирање на програмската активност во делот на ПОК, како организацијата ќе ја намали обременоста во исполнување на редовните активности во склоп на мисијата и мандатот на ЦКРСМ.

Согласно сегашната организациска поставеност, националното друштво нема посебено Одделение за одговор при катастрофи. Актуелната програма спаѓа како потпрограмска активност на Секторот за програми, проектно работење и мобилизирање на фондови што на долг рок може дополнително да создаде поголема оптовареност на расположивиот човечки потенцијал, земајќи во предвид дека за имплементација на активностите се задолжени само двајца професионалци, од кои еден национален координатор и едно лице задолжено за техничко – логистичка поддршка во ПОК.

Користејќи ги искуствата на ЦКА, ХЦК и РЦК каде постојат посебни Сектори за одговор при катастрофи, се соогледува потреба, ЦКРСМ да ја издвои Програмата за одговор при катастрофи како посебен сектор кој ќе делува независно од останатите програмски активности, а сепак преку синергија, ќе го користи расположивиот човечки потенцијал на општинските организации и Градот Скопје во услови на катастрофи од поголеми размери.

Иако во компаративната анализа се зеде во предвид фактот што секоја држава засебно поседува свои обележја и карактеристики, но и специфики во однос на националните системи за одговор при катастрофи, сепак, искуствата упатуваат на тоа дека одделенијата за одговор при катастрофи се едни од клучните одделенија на националните друштва, земајќи предвид дека покрај здравствено – превентивната и социјално –

хуманитарната дејност, одговорот при катастрофи се наметнува како една од суштински битните определби на Црвениот крст како поддршка на националните власти во справување од последиците при евентуална катастрофа.

Паралелно со отворање на нов сектор, ЦКРСМ согласно искуствата на ПОК на ХЦК, во процесот на реформирање и транзиција, би можел да го искористи искуството на носење и усвојување на Правилник за работа на Службата за одговор при катастрофи, со што организацијата ќе може јасно и презицно да ги одвои активностите и овластувањата на ПОК во случај на катастрофа, па така националните институции во случај на поддршка нема да пристапат кон додавање на активности кои би ја обремениле работата на ЦКРСМ.

Актуелните задачи и надлежности на програмата за одговор при катастрофи кои НД ги нуди на националните власти во услови на катастрофа, може да доведе до состојба на прегорување на човечките капацитети поради зголемен обем на активности. Таква состојба се нотира во РЦК каде поради енормно високиот наплив на бегалци од Украина, доаѓа до целосна истоштеност на кадрите и губење на автентичност на останатите сервисни услуги кон граѓаните.

Во контекст на миграции како позитивен пример се истакнува искуството на хрватското национално друштво кое во 2003 отвора посебно Одделение за миграции кое се занимава исклучиво со хуманитарна асистенција на лица – мигранти, лица под меѓународна заштита и баратели на азил. Во ЦКРСМ нема таков оддел и целокупната грижа за оваа категорија на лица ја спроведува ЦКГС преку Националната програма за помош и поддршка на бегалци и мигранти. Развивање на таков оддел во рамките на националното друштво ќе значи и градење на капацитетите на останатите општински организации кои ќе бидат или биле зафатени со мигрантски бран, земајќи во предвид дека Куманово и Гевгелија беа првите општини во РСМ каде дојде до масовни движења на мигранти почнувајќи од 2015 година.

Градењето на капацитетите на националното друштво во голема мерка значи трансформација на сите сегменти во работењето. Активностите за намалување на ризици од катастрофи треба да бидат високо на листата приоритети откако во истражувањето се испостави дека климатските промени сериозно ја поткопуваат отпорноста на општествата во целина. Во прилог, МФЦК/ЦП во Стратегијата 2030 им сугерира на националните

друштва да започнат со рана акција на делување и активности насочени кон антиципативен пристап во пресрет на можните катастрофи.

Градењето капацитети подразбира и градење на силна и посветена волонтерската мрежа, односно база на која ќе почива работата на националното друштво, но и алатка преку која организацијата ќе заштедува средства и ресурси. Искуството на ПОК на Австрија покажува дека националното друштво на ЦКА штеди милионски суми токму поради големиот број волонтери и евидентирани волонтерски часови. Волонтерите и човечкиот потенцијал треба да бидат во меѓусебна синергија, а таквиот потенцијал да не се користи само во услови на катастрофа, бидејќи мотивацијата бара константа и стимул наспроти вложување во долготрајни обуки и вложување во кадар кој се мобилизира само во услови на катастрофи.

Процесот на трансформација на ПОК во делот на подготовка, но и на одговорот на ЦКРСМ во услови на криза може да ги земе во предвид искуствата на ЦКА за смена на традиционалните активности со целосна дигитализација преку имплементација на алатки кои ќе дадат многу побрз и поефективен резултат. Со тоа, друштвото ќе може адекватно да ги мери резултатите за својот перформанс во делот вклученост на заедницата и одговорност (Community Engagement and accountability) во задоволување на потребите на ранливото население во согласност со политиките на ЦКРСМ.

Неизоставен дел претставува и следење на актуелните бизнис алатки кои нужно мора да бидат дел од изнаоѓање поволни стратегии за трансформација кои би дале резултат на долг рок како позитивни искуства на ЦКА. Тука се вбројува користење на алатки како што се „cross – fertilization” односно модус на комбинирање на различни профили на луѓе и идеи што ќе води кон подобри резултати (Cambridge Dictionary, 2024). Тука спаѓа и „business continuity” како ефективна бизнис алатка за рестартирање на расположивите капацитети во краток период во услови на катастрофа (VMware, 2022), во настапување на неочекувани односно „sudden onset” катастрофи (www.preventionweb.net, n.d). Раното предупредување што како механизам се аплицира на ниво на ЦКА преку е – апликацијата Тим Австрија, што воедно се користи за вклучување на цивилниот сектор како поддршка во кризни состојби е исто така позитивен пример за воведување на UX дизајнот како е – алатка за дигитализација на активностите на ЦКРСМ.

Црвениот крст на Република Северна Македонија, и покрај фактот што делува и дејствува во држава која не е членка на ЕУ, а оттука и немањето можност за пристап до европските фондови, сепак и покрај недефинираните релации во НСУК помеѓу ЦУК и ДЗС, треба да ги користи научените лекции од минатото за пошироко препознавање и споделување на позитивни практики, искористување на комплементарноста, средствата, мрежите и вештините, мобилизирање на ресурси, водење на иновации и тестирање на нови бизнис модели и решенија (ЦКРСМ, 2023а).

Националното друштво преку моделите на хуманитарната дипломатија како модус за влијание на националните власти пожелно е да стои во одбрана на интересите на ранливите граѓани, по примерот на отворање на Хуманитарно Сервисна точка за поддршка на ирегуларната миграција по должина на северната граница. Согласно искуствата во делот на подигнување на јавната свест за катастрофи и намалување на ризици од катастрофи, ЦКРСМ е пожелно да продолжи во напорите за добивање лиценцирана програма за обуки од областа на катастрофи, земајќи ги во предвид вештините и стекнатите искуства во управувањето со кризи и катастрофи на ниво на РСМ, но и вон границите на државата. Со преземање на рана акција и активности насочени кон намалување на ризиците од катастрофи, согласно веќе нотираните заложби на ЦКРСМ во Акцискиот план за спроведување на Развојната Рамка на ЦКРСМ „Трансформација 28“, друштвото има потенцијал да прерасне во референтен центар за климатски промени (ЦКРСМ, 2023с:9)

Рedefинирањето на програмата за одговор при катастрофи како процес на кој работи македонското национално друштво со отпочнување на петгодишната трансформација (ЦКРСМ, 2023а) се совпаѓа со изборот за изработка на научниот труд и истражување за комплементарноста на ЦКРСМ со останатите национални друштва во делот на управување со катастрофи. Оттука, научниот труд, базиран на факти може да даде придонес во остварување на делови од процесот на трансформација на ЦКРСМ со акцент на Програмата за одговор при катастрофи.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

Al Dahash, H., Tharayapan, M. and Kulatunga, U. (2016). *Understanding the Terminologies: Disaster, Crisis and Emergency*. [online] www.arcom.ac.uk, p.1. URL: <https://www.arcom.ac.uk/-docs/proceedings/9ac79958d9024495cd81e13909ed08cb.pdf> (пристапено на 21.09.2023).

Alexander, D. (2005a). An interpretation of disaster in terms of changes in culture, society and international relations. In Ronald W. Perry & E.L. Quarantelli (Eds.). *What is a disaster?* pp. 15-38. International Research Committee on Disasters. URL: https://www.academia.edu/10800590/What_is_A_Disaster_New_Answers_to_Old_Questions (пристапено на 10.09.2023).

Amano, Y. (2015). *The Fukushima Daiichi Accident The Fukushima Daiichi Accident*. [online] URL: <https://www-pub.iaea.org/mtcd/publications/pdf/pub1710-reportbythedg-web.pdf> (пристапено на 01.10.2023).

Andrew Emory Dessler and Parson, E. (2006). *The science and politics of global climate change: a guide to the debate*. Cambridge, UK; New York: Cambridge University Press

AP News (2023). *6 months after a devastating earthquake, Turkey's preparedness is still uncertain*. [online] AP News. URL: <https://apnews.com/article/turkey-earthquake-anniversary-hatay-kahramanmaras-erdogan-8e2b4fbb87817fca018cb401ccde9b5a> (пристапено на 23.10.2023).

Barbelet, V. (2018). *Understanding capacity and complementarity in humanitarian action* [online] URL: <https://gblocalisation.ifrc.org/wp-content/uploads/2018/11/As-local-aspossible-as-international-as-necessary-Understanding-capacity-and-complementarity-in-humanitarian-action.pdf> (пристапено на 25.10.2023).

Busch, N. Givens, A. (2013). Achieving Resilience in Disaster Management: The Role of Public-Private Partnerships. *Journal of Strategic Security*, 6(2), p. 3 URL: <http://scholarcommons.usf.edu/jss/vol6/iss2/1> (пристапено на 30.09.2023).

Cambridge Dictionary (2024). *cross-fertilization*. [online] @CambridgeWords. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/cross-fertilization> (пристапено на 29.02.2024).

Centar za prevenciju otpada od hrane – CEPOH (2022). *Hrvatski Crveni Križ Gradsko Društvo Crvenog Križa Osijek Priručnik Za Krizno Komuniciranje Hrvatski Crveni Križ Gradsko Društvo Crvenog Križa Osijek*. [online] Centar za prevenciju otpada od hrane – CEPOH, pp.1–3. URL: <https://ceip.hr/wp-content/uploads/2023/01/Prirucnik-za-krizno-komuniciranje.pdf> (пристапено на 01.01.2024).

Costine, K. (2002). The four fundamental theories of disaster, www.academia.edu. [online] URL: https://www.academia.edu/35016839/The_Four_Fundamental_Theories_of_Disasters (пристапено на 26.09.2023).

Cucu, V.S. and Turnock, D. (2019). Romania | History, Map, & Facts. In: *Encyclopædia Britannica*. [online] URL: <https://www.britannica.com/place/Romania> (пристапено на 24.02.2024).

- Cvetković, V. et al. (2017). Household preparedness for natural disasters: the impact of previous experiences citizens on level of preparedness [online] p.4 URL: <https://vladimircvetkovic.upravljanje-rizicima.edu.rs/wp-content/uploads/2021/05/Household-supplies-for-natural-disasters.pdf> (пристапено на 08.10.2023).
- Cvetković, V. M., Romanić, S. and Beriša, H. (2023). Religion Influence on Disaster Risk Reduction: A Case Study of Serbia [online] pp.67– 81. [doi:https://doi.org/10.18485/ijdrm.2023.5.1.6](https://doi.org/10.18485/ijdrm.2023.5.1.6) (пристапено на 22.09.2023).
- data.unhcr.org. (n.d.). *Situation Ukraine Refugee Situation*. [online] URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine/location/10782> (пристапено на 24.02.2024).
- De Smet, H. (2018). Disaster management within the framework of a changing disaster landscape. *Research Publications (Maastricht University)*. [doi:https://doi.org/10.26481/dis.20171116hds](https://doi.org/10.26481/dis.20171116hds) (пристапено на 11.09.2023).
- De Smet, H. et al. (2012). *Disasters out of the box: A new Ballgame?* [online] www.researchgate.net p.2 URL: https://www.researchgate.net/publication/236606440_Disasters_Out_of_the_Box_A_New_Ballgame (пристапено на 15.09.2023).
- De Smet, H., Schreurs, B., Leysen, J. (2015). The Response Phase of the Disaster Management Life Cycle Revisited Within the Context of “Disasters Out of the Box [online] pp.138-148 URL: https://www.researchgate.net/publication/275828050_The_Response_Phase_of_the_Disaster_Management_Life_Cycle_Revisited_Within_the_Context_of_Disasters_Out_of_the_Box (пристапено на 19.09.2023).
- Disaster Risk Management Policy From Prevention To Response And Recovery. (n.d.) [online] p. 4 URL: https://www.ifrc.org/sites/default/files/2022-05/20210127_IFRC-DRM-EN%5B1%5D.pdf (пристапено на 24.10.2023).
- Disaster Risk Management Systems Analysis (n.d.). A guide book. [online] URL: https://www.unisdr.org/files/3769_ai504e00.pdf (пристапено на 30.08.2023).
- Drabek, T. E (2005). Theories relevant to emergency management versus a theory of emergency management, *Journal of Emergency Management*. Weston, MA, USA, 3(4), pp. 49–54 [online] URL: <https://doi.org/10.5055/jem.2005.0040> (пристапено на 01.08.2023)
- Earthquakes. (n.d.). *Earthquakes* URL: <https://www.mcgill.ca/redpath/files/redpath/Earthquakes.pdf>. (пристапено на 17.09.2023)
- EMDAT (n.d.). *CRED Crunch 70 – Disasters Year in Review 2022* [online] www.emdat.be URL: <https://www.emdat.be/publications/> (пристапено на 23.10.2023).
- Etymonline.com. (2019). *Disaster* | Origin and meaning of disaster by Online Etymology Dictionary. [online] URL <https://www.etymonline.com/word/disaster> (пристапено на 12.09.2023).
- European civil protection and humanitarian aid operations (n.d.). *Enhancing cross-border preparedness through shared management of emergency stock in South East Europe (X-STOCK) - European Commission*. [online] civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu. URL: <https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/funding-evaluations/financing-civil-protection/prevention-and-preparedness-projects-civil-protection/overview-past-track-i-and->

[track-ii-projects/enhancing-cross-border-preparedness-through-shared-management-emergency-stock-south-east-europe-x_en](#) (пристапено на 27.10.2023).

European Commission (n.d.). *Commission presents its evaluation on the 7th Framework Programme for research*. [online] www.ec.europa.eu. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/de/MEMO_16_146 (пристапено на 17.11.2023).

European Commission (2021). *Forest fires: EU continues to mobilise assistance for Greece and other countries in region*. [online] European Commission. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/pt/ip_21_4121 (пристапено на 05.11.2023).

European Union Agency for Asylum (2023). *Извештај за азил 2023 година*. [online] <https://euaa.europa.eu/>. URL: https://euaa.europa.eu/sites/default/files/publications/2023-07/2023_Asylum_Report_Executive_Summary_MK.pdf (пристапено на 02.01.2024).

FAO (2018). *Сеопфатна Анализа на Системот за Управување и Намалување на Ризици од Катастрофи во Земјоделскиот Сектор во ПЈРМ*. [online] URL: <https://www.fao.org/3/I8363MK/i8363mk.pdf> (пристапено на 03.11.2023).

GDI.net (n.d.). *Состојба со корона вирус во РСМ*. [online] www.arcgis.com. URL: <https://www.arcgis.com/apps/dashboards/2096bd4b051b42948ac3f5747e80c3a5> (пристапено на 05.11.2023).

Glide Number (2023). *Earthquake in Turkey*. [online] glidenumber.net. URL: <https://glidenumber.net/glide/public/search/details.jsp?glide=22790&record=1&last=7739> (пристапено на 20.08.2023).

Gov.mk (n.d.). *Дирекција за заштита и спасување* [online] URL: www.dzs.gov.mk/direkcija/6 (пристапено на 12.11.2023).

HCK (2018). *Pravilnik O Ustroju, Pripremi I Djelovanju Hrvatskog Crvenog Križa u kriznim situacijama*. [online] www.hck.org.hr. URL: <https://www.hck.hr/UserDocsImages/dokumenti/Pristup%20informacijama/Dokumenti,%20zakonski%20i%20podzakonski%20akti/18%20Pravilnik%20HCK%20u%20kriznim%20situacijama,%2017.12.18.pdf?vel=223021> (пристапено на 07.11.2023).

HCK (n.d.). *Azil i migracije - Hrvatski Crveni križ*. [online] www.hck.hr. URL: <https://www.hck.hr/sto-radimo/azil-i-migracije/23> (пристапено на 04.11.2023).

HCK (n.d.). *Priprema i odgovor na krize - Hrvatski Crveni križ*. [online] www.hck.hr. URL: <https://www.hck.hr/sto-radimo/priprema-i-odgovor-na-krize/21> (пристапено на 05.11.2023).

Hrvatski Crveni Križ (n.d.). *Povijest HCK - Hrvatski Crveni križ*. [online] www.hck.hr, Zagreb. URL: <https://www.hck.hr/tko-smo/povijest-hck/18> (пристапено на 04.11.2023).

Human Development Report (2016). *Risk-Proof in the Western Balkans: Empowering People to Prevent Disasters*. [online] p.2 URL: <https://hdr.undp.org/system/files/documents/riskproofingthewesternbalkanspdf.pdf> (пристапено на 20.09.2023).

Human Rights Watch (2023). *Future Bleak for Rohingya in Bangladesh, Myanmar*. [online] Human Rights Watch. URL: <https://www.hrw.org/news/2023/08/20/future-bleak-rohingya-bangladesh-myanmar> (пристапено на 01.12.2023).

ICRC (2009). *The ICRC its mission and work* [online] www.icrc.org URL: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_002_0963.pdf (пристапено на 06.11.2023).

IDSIDS (2022). *Прирачник за граѓани – Подготвеност 72 – Основи за подготвеноста на граѓаните* [online] www.idsds.org.mk URL: https://idsds.org.mk/wp-content/uploads/2022/03/Priracnik-za-gragjani_Digital_MK.pdf (пристапено на 20.11.2023).

IFRC (2015). *Emergency Appeal to fYROM*. [online] www.ifrc.org. Available at: https://www.ifrc.org/appeals?date_from=&date_to=&location%5B0%5D=6374&appeal_code=&text=&page=1 (пристапено на 22.10. 2023)

IFRC (2016). *World Disaster Report 2016*. [online] www.ifrc.go. Geneva. pp. 232-263 URL: <https://www.ifrc.org/document/world-disasters-report-2016> (пристапено на 14.09.2023).

IFRC (2016a). *Appeals | IFRC*. [online] www.ifrc.org. URL: https://www.ifrc.org/appeals?date_from=&date_to=&location%5B%5D=6374&appeal_code=&text

IFRC (2016b). *Former Yugoslav Republic of Macedonia: Population Movement Emergency appeal; DREF n°MDRMK005 (Operations update n° 2) - the Republic of North Macedonia | ReliefWeb*. [online] reliefweb.int. URL: <https://reliefweb.int/report/former-yugoslav-republic-macedonia/former-yugoslav-republic-macedonia-population-movement-6> (пристапено на 05.11.2023).

IFRC (2020). *Disaster risk management policy – from prevention to response and recovery*. [online] www.ifrc.go. Geneva p.3 URL: https://www.ifrc.org/sites/default/files/2022-05/20210127_IFRC-DRM-EN%5B1%5D.pdf (пристапено на 20.08.2023).

IFRC (2021). *Disaster Relief Emergency Fund 2022 Annual Plan*.. [online] www.ifrc.org. Geneva p.6 URL: <https://www.ifrc.org/sites/default/files/2022-01/DREF-2022-Annual-plan.pdf> (пристапено на 16.10.2023).

IFRC (2021a). *Localization of humanitarian actions in the Red Cross Red Crescent*. [online] www.ifrc.go. Geneva. URL: https://www.ifrc.org/sites/default/files/2022-03/Localization_humanitarian_action_RCRC_2021_EN.pdf (пристапено на 17.12.2023).

IFRC (2021b). *Strategy 2030*. [online] www.ifrc.go. Geneva URL: <https://www.ifrc.org/document/strategy-2030> (пристапено на 19.08.2023).

IFRC (2022). *Disaster Response Emergency Fund 2023 Annual Plan*. [online] www.ifrc.org p.5 URL: https://www.ifrc.org/sites/default/files/2023-02/DREF_2023_Annual_Plan.pdf (пристапено на 15.10.2023).

IFRC (2022a). *Dignifying, Diverse and Desired: Cash and Vouchers as Humanitarian Assistance For Migrants*. [online] Geneva: IFRC, p.5. URL: <https://www.ifrc.org/sites/default/files/2022-07/Dignifying-Diverse-and-Desired-Cash-and-Vouchers-as-Humanitarian-Assistance-for-Migrants-Final.pdf> (пристапено на 02.01.2024)..

IFRC (2023). *Off the radar: Ten disasters of 2023 you've likely never heard of* | IFRC. [online] www.ifrc.org. URL: <https://www.ifrc.org/article/radar-ten-disasters-2023-youve-likely-never-heard> (пристапено на 23.12.2023).

IFRC (2023a). *ANNUAL REPORT 2022*. [online] [www.ifrc.org](https://www.ifrc.org/sites/default/files/2023-08/IFRC_AnnualReport_2022_Final-web.pdf) Geneva: IFRC, pp.7 - 89 URL: https://www.ifrc.org/sites/default/files/2023-08/IFRC_AnnualReport_2022_Final-web.pdf (пристапено на 10.10.2023).

IFRC (2023b). *Appeals | IFRC*. [online] [www.ifrc.org](https://www.ifrc.org/appeals?date_from=&date_to=&location%5B%5D=6374&appeal_code=&ext=). URL: https://www.ifrc.org/appeals?date_from=&date_to=&location%5B%5D=6374&appeal_code=&ext= (пристапено на 22.10.2023).

IFRC (n.d.). *Anticipatory Pillar of the DREF*. [online] [www.ifrc.org](https://www.ifrc.org/happening-now/emergencies/anticipatory-pillar-dref). URL: <https://www.ifrc.org/happening-now/emergencies/anticipatory-pillar-dref> (пристапено на 22.10.2023).

IFRC (n.d.). *Disaster Response Emergency Fund (DREF) | IFRC*. [online] [www.ifrc.org](https://www.ifrc.org/happening-now/emergency-appeals/disaster-response-emergency-fund-dref). URL: <https://www.ifrc.org/happening-now/emergency-appeals/disaster-response-emergency-fund-dref> (пристапено на 22.10.2023).

IFRC (n.d.). *Global Summary of Preparedness for Effective Response* [online] [www.go.ifrc.org](https://go.ifrc.org/preparedness#global-summary). Geneva URL: <https://go.ifrc.org/preparedness#global-summary> (пристапено на 23.10.2023).

International Committee of the Red Cross (2014). *Mandate and Mission*. [online] International Committee of the Red Cross. URL: <https://www.icrc.org/en/who-we-are/mandate> (пристапено на 19.11.2023).

International development charity Christian Aid (2023). *Counting the Cost 2023: A year of climate breakdown December 2023 - World | ReliefWeb*. [online] [reliefweb.int](https://reliefweb.int/report/world/counting-cost-2023-year-climate-breakdown-december-2023). URL: <https://reliefweb.int/report/world/counting-cost-2023-year-climate-breakdown-december-2023> (пристапено на 28.12.2023).

International Rescue Committee (2023). *2024 Emergency Watchlist*. [online] [www.rescue.org.mk](https://www.rescue.org/mk). URL: <https://www.rescue.org/eu/report/2024-emergency-watchlist> (пристапено на 28.12.2023).

International Strategy for disaster reduction (2009). *2009 UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction* [online] URL: https://www.unisdr.org/files/7817_UNISDRTerminologyEnglish.pdf (пристапено на 08.09.2023).

Investopedia. (n.d.). *Vis Major: What it is, how it works, exceptions?* [online] URL <http://www.investopedia.com/terms/v/vis-major.asp> (пристапено на 20.08.2023).

Italian Institute for international political studies (n.d.). *What of the refugees? The closure of the Balkan route two years on*. [online] URL: <https://www.ispionline.it/en/publication/what-refugees-closure-balkan-route-two-years-20511> (пристапено на 04.11.2023).

Khan, H., Vasilescu, L. and Khan, A. (2008). *DISASTER MANAGEMENT CYCLE -A THEORETICAL APPROACH*. [online] URL: <https://www.mnmk.ro/documents/2008/2008-6.pdf> (пристапено на 07.09.2023).

Larousse, É. (2023). *Définitions : désastre - Dictionnaire de français Larousse*. [online] Larousse.fr. URL: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/d%C3%A9sastre/24249> (пристапено на 12.09.2023).

Marks, J., Lang, H. (2023). *Earthquake Aftermath: Aiding Northwest Syria Without Rehabilitating Assad, June 2023 - Syrian Arab Republic | ReliefWeb*. [online] reliefweb.int.

URL: <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/earthquake-aftermath-aiding-northwest-syria-without-rehabilitating-assad-june-2023> (пристапено на 04.11.2023).

Masaba et al. (2023). Humanitarian Organizational Network and Effectiveness of Disaster Response — A Theoretical Review [online] pp.1–12 URL: [doi:https://doi.org/10.1142/s2689980923500057](https://doi.org/10.1142/s2689980923500057) (пристапено на 23.08.2023).

Mcentire, D. (2004). *The Status of Emergency Management Theory: Issues, Barriers, and Recommendations for Improved Scholarship*. [online] p.2 ResearchGate. URL: https://www.researchgate.net/publication/255539593_The_Status_of_Emergency_Management_Theory_Issues_Barriers_and_Recommendations_for_Improved_Scholarship (пристапено на 22.10.2023)

Mcentire, D. Marshall, M. (2003). Epistemological Problems in Emergency management: Theoretical Dilemmas and Implications, *ASPEP Journal*, pp. 119 – 129.

Mendes-Victor, L. and Gonçalves, C. (2012). *RISKS: VULNERABILITY, RESILIENCE AND ADAPTATION*. [online] URL: https://www.iitk.ac.in/nicee/wcee/article/WCEE2012_3284.pdf (пристапено на 26.09.2023).

Milašinović, S., Kešetović, Ž. (2008). Crisis and crisis management - a contribution to a conceptual & terminological delimitation. [online] p. 179 URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/288007914.pdf> (пристапено на 05.11.2023).

Mind Tools Content Team (2022). *SWOT Analysis*. [online] Mindtools. URL: <https://www.mindtools.com/amtbj63/swot-analysis> (пристапено на 27.02.2024).

Miraglia, M. (2013). A Comparative Analysis of Emergency Management Decision-Making Skills of School Officials: The Impact of Training on Perspectives and Performance. *Education Doctoral Paper*. [online] URL: https://fisherpub.sjf.edu/education_etd/152 (пристапено на 02.09.2023).

Mitroff, I. (1988). *Crisis management: Cutting through the confusion*. [online] pp. 15 - 20 URL: <https://www.proquest.com/docview/1303000844> (пристапено на 21.09.2023).

mvr.gov.mk. (2022). Спасовски за МАКФАКС: Државата досега има издадено 358 дозволи за привремен престој од хуманитарни причини за украинските бегалци. [online] [www.mvr.gov.mk](https://mvr.gov.mk/vest/22708), Скопје URL: <https://mvr.gov.mk/vest/22708> (пристапено на 02.11.2023).

narodne-novine.nn.hr (n.d.). *Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske*. [online] URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_07_73_1772.html (пристапено на 24.02.2024).

Nations, U. (n.d.). *The UN Secretary-General speaks on the state of the planet*. [online] United Nations. URL: <https://www.un.org/en/climatechange/un-secretary-general-speaks-state-planet> (пристапено на 02.09.2023).

NATO (n.d.). *Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre (EADRCC)*. [online] NATO. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_117757.htm (пристапено на 23.10.2023).

Niekerk, V. D. (2006). *Disaster risk reduction, disaster risk management and disaster management, Academic rhetoric or practical reality* [online] p. 4 URL: https://www.researchgate.net/publication/264863987_Disaster_Risk_Reduction_Disaster_Risk

Management and Disaster Management Academic Rhetoric or Practical Reality

(пристапено на 19.08.2023)

NobelPrize.org. (n.d.). *The Nobel Peace Prize 1901*. [online] URL:

<https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1901/passy/facts/> (пристапено на 13.11.2023).

NRS (2022). *Национална развојна стратегија – состојби и предизвици* [online] p.10 URL:

<https://www.nrs.mk/content/NSR%20Sostojbi%20i%20predizvici%20-%20MKD%20complete.pdf> (пристапено на 09.11.2023).

Ó Tuathail, G. (2009). Placing blame: Making sense of Beslan. *Political Geography*, 28(1), pp.4–15. [doi:https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2009.01.007](https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2009.01.007) (пристапено на 02.09.2023).

OECD (2018). States of fragility 2018. [online] www.oecd.org. p.6 URL: https://web-archive.oecd.org/2018-09-11/490137-OECD%20Highlights%20documents_web.pdf (пристапено на 23.10.2023).

OSCE (2018). *Мисијата на ОБСЕ во Скопје ги поддржува властите во развивање на платформа за подобро справување со миграциските прашања*. [online] www.osce.org. URL: <https://www.osce.org/mk/mission-to-skopje/375178> (пристапено на 20.11.2023).

Österreich Rotes Kreuz (n.d.). *Team Österreich Digital*. [online] www.rotekreuz.at. URL: <https://www.rotekreuz.at/ich-will-helfen/team-oesterreich-digital> (пристапено на 17.11.2023).

Pandemic preparedness and response (2021). *Austrian Red Cross*. [online] Pandemic preparedness and response - Pandem 2. URL: <https://pandem-2.eu/austrian-red-cross/> (пристапено на 18.11.2023).

Paragraf.rs. (2012). *Zakon o upravljanju migracijama* | Republika Srbija | Paragraf. [online] URL: <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-upravljanju-migracijama.html> (пристапено на 01.11.2023).

Prepare Center. (n.d.). *Digital Transformation*. [online] URL:

<https://preparecenter.org/site/digital-transformation/>. (пристапено на 18.12.2023)

Quarantelli, E. (1985). #177 *What Is Disaster? The Need For Clarification In Definition And Conceptualization In Research* W H A T Is Disaster? The Need For Clarification In Definition And Conceptualization In Research. [online] pp. 1 – 48 URL:

<https://udspace.udel.edu/server/api/core/bitstreams/25d94816-04c0-4d8d-b2cf-baa139de0111/content>. (пристапено на 10.10.2023).

RefugeeLaw.mk. (2020). *Косовската бегалска криза*. [online] URL:

<https://refugeelaw.mk/mk/2020/08/12/kosovska-begalska-kriza/> (пристапено на 04.11.2023).

Relief Web. (n.d.). *IFRC Policy Brief: Localization - what it means and how to achieve it -*

World. [online] URL: <https://reliefweb.int/report/world/ifrc-policy-brief-localization-what-it-means-and-how-achieve-it>. (пристапено на 17.12.2023)

Reliefweb.int. (2002). *Former Yugoslav Republic of Macedonia: Annual Report (Appeal 01.55/2001) - the Republic of North Macedonia* | ReliefWeb. [online] URL:

<https://reliefweb.int/report/former-yugoslav-republic-macedonia/former-yugoslav-republic-macedonia-annual-report-appeal> (пристапено на 02.11.2023).

Reliefweb.int. (2023). *Good Practices in Disaster Risk Reduction: Midterm Review of the Implementation of the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030* - World | ReliefWeb. [online] URL: https://reliefweb.int/report/world/good-practices-disaster-risk-reduction-midterm-review-implementation-sendai-framework-disaster-risk-reduction-2015-2030?gclid=CjwKCAjw2K6lBhBXEiwA5RjtCeJlXQ5Zq0OTK_29YlVLj9De0CTZq49gtY1aO-VTbjblLCTsOrmjWxoCuUYQAvD_BwE (пристапено на 23.10.2023).

Reliefweb.int. (2023a). *Ukraine: Assessment of residential damage in seven settlements impacted by Kakhovka dam flooding* - Ukraine | ReliefWeb. [online] URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-assessment-residential-damage-seven-settlements-impacted-kakhovka-dam-flooding> (пристапено на 17.09.2023).

Rodríguez Havidán William Donner and Joseph E Trainor (2018). *Handbook of Disaster Research. Handbooks of Sociology and Social Research*. Cham: Springer International Publishing. doi:<https://doi.org/10.1007/978-3-319-63254-4> (пристапено на 11.09.2023).

Romana, C.R. (n.d.). *Crucea Rosie Romana*. [online] crucearosie.ro. URL: <https://crucearosie.ro/cine-suntem/istoria-crucii-rosii-romane/istoria-crucii-rosii-romane-1946-1989/> (пристапено на 24.02.2024).

Save the children (2023). *2023 In Review: Climate Disasters Claimed 12,000 Lives Globally In 2023*. [online] www.savethechildren.net. URL: <https://www.savethechildren.net/news/2023-review-climate-disasters-claimed-12000-lives-globally-2023> (пристапено на 28.12.2023).

Scandone, R. (2014). *Vesuvius, Pompei, Herculaneum: a lesson in natural history*. www.academia.edu, [online] pp.31–41. doi:[https://www.academia.edu/20559699/Vesuvius Pompei Herculaneum a lesson in natural history](https://www.academia.edu/20559699/Vesuvius_Pompei_Herculaneum_a_lesson_in_natural_history) (пристапено на 09.09.2023)

Shaluf, I., Ahmadun, F. and Said, A. (2003). *A Review of Disaster and Crisis. Disaster Prevention and Management*. [online] ResearchGate pp.24 – 32.URL: [https://www.researchgate.net/publication/235291846 A Review of Disaster and Crisis](https://www.researchgate.net/publication/235291846_A_Review_of_Disaster_and_Crisis) (пристапено на 22.09.2023).

Smet, H et al. (2012). *Disasters Out of the Box: A New Ballgame?* *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 20(3), URL doi:<https://doi.org/10.1111/j.1468-5973.2012.00666.x>. (пристапено на 15.09.2023)

Sobranie.mk. (2023). [online] URL: <https://www.sobranie.mk/content/Odluki%20USTAV/UstavSRSM.pdf> (пристапено на 25.09.2023).

TEDx Talks (2012). *From disaster response to disaster prevention* | Rachel Kyte | TEDxSendai (English). YouTube. URL <https://www.youtube.com/watch?v=cWYcXhMhJF4> (пристапено на 15.09.2023).

Template.gov.hr. (n.d.). *Objavljeni konačni rezultati Popisa 2021*. [online] URL: <https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270> (пристапено на 25.02.2024).

The Austrian Red Cross (2018). *Austrian Red Cross*. [online] www.rotekreuz.at. URL: [https://www.rotekreuz.at/fileadmin/user_upload/PDF/Jahresberichte/190604 The Red Cross i n5min-V1 ENGL.pdf](https://www.rotekreuz.at/fileadmin/user_upload/PDF/Jahresberichte/190604_The_Red_Cross_in_5min-V1_ENGL.pdf) (пристапено на 16.11.2023).

UN General Assembly (2005). *International cooperation on humanitarian assistance in the field of natural disasters, from relief to development* [online] URL: https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/2018-07/A_RES_59_212_en.pdf (пристапено на 02.10.2023).

UNDP (2016). *Human Development Report 2016 Risk-Proofing the Western Balkans: Empowering People to Prevent Disasters*. [online] p. 25 URL: <https://hdr.undp.org/system/files/documents/riskproofingthewesternbalkanspdf.pdf>

UNDP North Macedonia (2023). *Студија за јавни политики за вклучување на попреченоста во намалувањето на ризиците од катастрофи во контекстот на Република Северна Македонија*. [online] URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-06/politiki_za_vklucuvanje_na_poprecenost_book_-_mkd_-_web.pdf (пристапено на 13.11.2023).

UNDRR (2017). *Report of the open-ended intergovernmental expert working group on indicators and terminology relating to disaster risk reduction*. [online] p. 14 www.undrr.org. URL: <https://www.undrr.org/publication/report-open-ended-intergovernmental-expert-working-group-indicators-and-terminology> (пристапено на 10.10.2023).

UNEP (n.d.). *From disasters to conflicts: tackling the impact on people and planet*. [online] www.unep.org. URL: <https://www.unep.org/news-and-stories/story/disasters-conflicts-tackling-impact-people-and-planet> (пристапено на 20.08.2023).

UNHCR (1999). *UNHCR Country Operation – The Former Yugoslav Republic of Macedonia*. [online] URL: <https://www.unhcr.org/in/libraries/pdf.js/web/viewer.html?file=https%3A%2F%2Fwww.unhcr.org%2Fin%2Fsites%2Fen-in%2Ffiles%2Flegacy-pdf%2F3e2d4d601f.pdf> (пристапено на 04.11.2023).

UNISDR (2009). *Smanjenje rizika od katastrofe*. [online] URL: <https://otporninakatastrofe.ba/wp-content/uploads/pdf/UNISDR%20terminologija%202009.pdf> (пристапено на 24.09.2023).

UNISDR (2009a). *UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction*. [online] p. 23 URL: https://www.preventionweb.net/files/7817_UNISDRTerminologyEnglish.pdf, (пристапено на 23.08.2023).

UNISDR (2018). *Words into action, Implementation Guide for Man – made and Technological hazards*. [online] p. 13 URL: https://unece.org/DAM/env/documents/2018/TEIA/Words_into_Actions.pdf (пристапено на 22.08.2023).

United Nation Network on migration (n.d.). *Red Cross of North Macedonia Humanitarian Service Point in Lojane*. [online] United Nations Network on Migration. URL: <https://migrationnetwork.un.org/practice/red-cross-north-macedonia-humanitarian-service-point-lojane> (пристапено на 10.12.2023).

United Nations (2015). *Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015 – 2030*. [online] www.preventionweb.net URL: https://www.preventionweb.net/files/43291_sendaiframeworkfordrren.pdf (пристапено на 08.10.2023).

UNPRPD&UNDP (2023). *Политики за вклучување на попреченоста во намалувањето на ризици од катастрофи во контекстот на Република Северна Македонија*. [online] p. 24 URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-06/politiki_za_vklucuvanje_na_poprecenost_book_-_mkd_-_web.pdf (пристапено на 24.09.2023).

USAID (2011). *Introduction to Disaster Risk Reduction* [online] URL: https://www.preventionweb.net/files/26081_kp1concepdisasterrisk1.pdf (пристапено на 13.09.2023).

VMware. (2022). *What is Business Continuity?* | VMware Glossary. [online] URL: <https://www.vmware.com/topics/glossary/content/business-continuity.html> (пристапено на 29.02.2024).

Vučak, M., Zelić, A. (2009). *Suvremeni pristupi kriznom upravljanju* [online] p. 6 URL: https://www.pilar.hr/wp-content/images/stories/dokumenti/sigurnost_obrana/9.pdf (пристапено на 31.10.2023).

World Bank (2021). *Ready to Respond - Diagnostic Report Emergency Preparedness and Response Assessment: North Macedonia* [online] www.worldbank.org URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/35583/North-Macedonia-Emergency-Preparedness-and-Response-Assessment-Diagnostic-Report.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (пристапено на 19.08.2023).

World Meter (2020). *Austria Population (2020) - Worldometer*. [online] www.worldometers.info. URL: <https://www.worldometers.info/world-population/austria-population/> (пристапено на 06.11.2023).

World Weather Attribution (2023). *Interplay of climate change-exacerbated rainfall, exposure and vulnerability led to widespread impacts in the Mediterranean region – World Weather Attribution*. [online] www.worldweatherattribution.org. URL: <https://www.worldweatherattribution.org/interplay-of-climate-change-exacerbated-rainfall-exposure-and-vulnerability-led-to-widespread-impacts-in-the-mediterranean-region/> (пристапено на 02.01.2024).

Worldometers.info. (2019). *Romania Population (2019) - Worldometers*. [online] URL: <https://www.worldometers.info/world-population/romania-population/> (пристапено на 24.02.2024).

www.etymonline.com. (n.d.). *Crisis* | Origin and meaning of crisis by Online Etymology Dictionary. [online] URL: <https://www.etymonline.com/word/crisis>. (пристапено на 16.09.2023).

www.go.ifrc.org (n.d.). *Preparedness for effective response*. [online] go.ifrc.org. URL: <https://go.ifrc.org/preparedness#global-summary> (пристапено на 23.10.2023).

www.ifrc.org. (n.d.). *Official Statement of the IFRC to the Global Platform for Disaster Risk Reduction 2022* | IFRC. [online] URL: <https://www.ifrc.org/speech/official-statement-ifrc-global-platform-disaster-risk-reduction-2022>. (пристапено на 09.09.2023).

www.ncdr.gov.mk. (n.d.). *Акциски план за имплементација на Националната платформа за намалување на ризици од катастрофи на Република Северна Македонија 2022-2024* | Национален координатор за имплементација на Националната платформа за намалување

на ризици од катастрофи [online] p. 13 URL: <https://www.ncdr.gov.mk/?q=node/642> (пристапено на 08.10.2023).

www.osce.org. (n.d.). *Мисијата на ОБСЕ во Скопје ги поддржува властите во развивање на платформа за подобро справување со миграциските прашања* [online] URL: <https://www.osce.org/mk/mission-to-skopje/375178> (пристапено на 24.09.2023).

www.preventionweb.net. (n.d.). *Disaster*. [online] URL: <https://www.preventionweb.net/terminology/disaster> (пристапено на 29.02.2024).

www.worldbank.org. (2018). *Romania Systematic Country Diagnostic*. [online] URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/785381530899707521/pdf/128046-SCD-PUBLIC-P160439-RomaniaSCDBackgroundNoteClimateandDisasterRiskManagement.pdf> (пристапено на 25.02.2024).

www.youtube.com. (n.d.). *Richard Evans Interviews Carl Jung - Introversion Extroversion and Other Contributions*. [online] URL: <https://www.youtube.com/watch?v=MPnr2nUWYfY> (пристапено на 05.09.2023).

Zakon.hr (2017). *Zakon o sustavu civilne zaštite - Zakon.hr*. [online] Zakon.hr. URL: <https://www.zakon.hr/z/809/Zakon-o-sustavu-civilne-za%C5%A1tite> (пристапено на 25.02.2024).

Арнаудова, В. (2012). Перцепција. Скрипта за интерна употреба на студентите од Институт за психологија, Филозофски Факултет, Скопје.

Влада на Република Македонија (2017). *Министерство за труд и социјална политика на Република Македонија стратегија за интеграција на бегалци и странци во Република Македонија*. URL: <https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/strategii/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B1%D0%B5%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%86%D0%B8%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D1%80%202017.pdf> (пристапено на 01.11.2023).

Влада на Република Северна Македонија (2018). *Национални координатори*. [online] URL: <https://vlada.mk/NacionalniKoordinatori> (пристапено на 25.09.2023).

Влада на Република Северна Македонија (2020). *Одлуки од 22 седница на Владата: Владата предложи Собранието на Република Северна Македонија да утврди постоење на вонредна состојба на територијата на Република Северна Македонија заради спречување на внесување, и ширење и справување со коронавирус* [online] URL: <https://vlada.mk/node/20588> (пристапено на 02.11.2023).

Влада на РМ, ЦУК (2011). Национална платформа за намалување на ризик од катастрофи, pp. 3-4

Дејуре, платформа за консолидирање на закони (n.d). *Одлука за постоење на кризна состојба заради поплави на дел од територијата на Република Северна Македонија*. Dejure.mk. [online] URL: <https://dejure.mk/zakon/odluka-za-postoenje-na-krizna-sostojba-zaradi-poplavi-na-del-od-teritorijata-na-republika-severna-makedonija-1> (пристапено на 06.11.2023).

Државен Завод за ревизија (2022). *Конечен извештај за извршена ревизија на успешност на Системот за управување со кризи и заштита од пожари*. [online] p. 9 URL: https://dzt.mk/sites/default/files/2023-02/174_RU_Sistem_za_upravuvanje_so_krizi_zastita_sumski_pozari_KOMPLET_2022.pdf (пристапено на 12.11.2023).

Државен завод за статистика (2023). *Население* [online] URL: <https://www.stat.gov.mk/> (пристапено на 19.08.2023).

Закон за заштита и спасување, „Службен весник на РСМ“, бр.36/2004.

Закон за именување и дополнување на закон за азил и привремена заштита, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 66/07 (пристапено на 20.10.2023).

Закон за управување со кризи (Консолидиран текст 2022), „Службен весник на РСМ“, бр. 29/2005, 36/11, 41/14, 104/15, 39/16, 83/18 и 215/21

Закон за управување со кризи, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 29/2005

Закон за управување со кризи, „Службен весник на Република Северна Македонија“, бр. 215/21

Закон за Црвен крст, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 41/94, 7/97, 21/98 и Службен весник на Република Северна Македонија, бр. 101/19

Закон за Црвениот крст на Република Македонија, „Службен весник на Република Северна Македонија“, бр. 101/19.

Иванов, А. Бабаноски, К and Цветковиќ, В. (2023). Системо за намалување ризици од катастрофи во Република Северна Македонија. [online] www.mvr.gov.mk. URL: https://mvr.gov.mk/Upload/Editor_Upload/BEZBEDNOST_SPISANIE/MNS-Bezbednost-Br_8.pdf

Јакимовска, С. (2009). *Односите меѓу терминологијата и преведувањето (врз примери од правни текстови на француски и македонски јазик)* [online] URL: <https://eprints.ugd.edu.mk/6032/1/odnosite%20megu%20terminologijata%20i%20preveduvanje%20o.pdf> (пристапено на 28.09.2023)

Јанаков, Б. (2015). Современа психологија на личноста, Филозофски Факултет, Скопје.

Костовска, Т., Мирчев, Д. (2020). *Социологија за II година*, Реформирано Гимназиско Образование [online] pp. 34-80 URL: [https://www.e-ucebnici.mon.gov.mk/pdf/%D0%A1%D0%BE%D1%86-%20II%20PECAT%20%20\(2\)..pdf](https://www.e-ucebnici.mon.gov.mk/pdf/%D0%A1%D0%BE%D1%86-%20II%20PECAT%20%20(2)..pdf) (пристапено на 13.09.2023).

Лазаревски, П. et al. (2010). Национална Платформа за Намалување на Ризици од Несреќи и Катастрофи, ISBN 978-608-65138-1-8

Македонски Шуми (n.d.). *Географски карактеристики на РСМ* [online] URL: <http://www.mkdsumi.com.mk/zasumite.php?page=3&s=3> (пристапено на 16.11.2023).

Макфакс (2015). *Прогласена кризна состојба на јужната и северната граница поради мигрантите* [online] МАКФАКС. URL: <https://makfax.com.mk/makedonija/proglasena-krizna-sostojba-na-juznata-i-severnata-granica-poradi-migrantite/> (пристапено на 01.11.2023).

МЗМП (2020). *Анализа за влијанието на кризната состојба врз капацитетите на Општина Гевгелија 2015-2018 година*. [online] URL: <https://myla.org.mk/wp-content/uploads/2020/12/Analiza-Gevgelija-Pecat.pdf> (пристапено на 02.11.2023).

Микуновиќ, Јб. (1999). *Современ лексикон на странски зборови и изрази*, ISBN 9989-884-01-3

Министерство за животна средина и просторно планирање (2020). *Трет двогодишен извештај за климатски промени*. [online] Влада на РСМ р.39 URL: <https://api.klimatskipromeni.mk/data/rest/file/download/e779dd71f60551711b267dd83f155eb646edfe64c4d9ce681042ddff208aea1b.pdf> (пристапено на 10.12.2023)

Митревска, М., Милески, Т. (2022). Кон отпорност и заштита на критичната инфраструктура: Студија на случај на РСМ, Фондација Фридрих Еберт, Канцеларија Скопје

МКФФИС (2014). *Интегриран систем за превенција и рано предупредување за шумски пожари во РМ* [online] www.mkffis.cuk.gov.mk URL: <https://mkffis.cuk.gov.mk/broshura/MKFFIS-mk.pdf> (пристапено на 20.10.2023).

Мургоски, З. (2004). *Голем Англиско Македонски Речник*, ISBN 9989-651-08-7

Мургоски, З. (2005). *Речник на македонскиот јазик*, ISBN 9989-651-26

Национален Демократски Институт (2020). *Управување со кризата како одговор на пандемијата со КОВИД-19 во Република Северна Македонија*. URL: <https://www.ndi.org/sites/default/files/NDI%20Crisis%20Management%20%20Assessment%20%281%29.pdf> (пристапено на 17.10.2023).

Национална платформа за намалување на ризици од катастрофи (2019) [online] р. 4 URL: <https://www.ncdr.gov.mk/> (пристапено на 24.09.2018).

Национална стратегија за заштита и спасување, Службен весник на РСМ бр. 23/2009.

Службен весник на РМ, бр. 101 (2015). *Указ за прогласување на Законот за изменување и дополнување на Законот за азил и привремена заштита*. [online] URL: <https://www.slvesnik.com.mk/Issues/1f9f5a8682a544c8977dfc1977d3bfeb.pdf> (пристапено на 02.11.2023).

Собрание на Република Македонија (2003). *Национална Концепција за безбедност и одбрана* [online] URL: <https://mod.gov.mk/storage/2021/06/Nacionalna-koncepcija-za-bezbednost-i-odbrana-1.pdf> (пристапено на 10.11.2023).

Собрание на РСМ (2023). *Донесена одлука за продолжување на кризна состојба и уште три закони во почетокот на 117 седница*. [online] URL: <https://www.sobranie.mk/ns-newsarticle-doneseni-odluka-za-prodolzuvane-na-kriznata-sostojba-i-uste-tri-zakoni-vo-pocetokot-na-117-sednica.nsp> (пристапено на 04.11.2023).

Устав на Република Македонија со амандманите на Уставот I-XXXII, „Службен весник на Република Македонија“, 2011 година [online] URL: <https://www.slvesnik.com.mk/content/Ustav%20na%20RM%20-%20makedonski%20-%20FINALEN%202011.pdf> (пристапено на 01.11.2023).

Центар за управување со кризи (2023). *Потпишување финален прием на софтверот за Е 112 во ЦУК*. [online] URL: <http://cuk.gov.mk/?p=23130> (пристапено на 08.11.2023).

Центар за управување со кризи (2023). *ЦУК - регионални центри* - [online] URL: http://cuk.gov.mk/?page_id=22674 (пристапено на 15.10.2023).

ЦКГС (2023). Годишен извештај за помош и поддршка на бегалци и мигранти во РСМ (јануари – декември 2022). р. 6 (интерен документ).

ЦКРСМ (2012). *Стратешки План за подготвеност и дејствување во услови на катастрофи 2012 – 2016*. [online] www.ckrm.org.mk. URL: <https://ckrm.org.mk/wp-content/uploads/2016/07/Strateski-plan-za-podgotvenost-i-dejstvuvanje-vo-slucaj-na-katastrofi.pdf> (пристапено на 27.10.2023).

ЦКРСМ (2014). *Годишен извештај 2013*. [online] www.ckrm.org.mk. р.18 URL: <https://ckrm.org.mk/wp-content/uploads/2016/07/Godisen-izvestaj-za-2013.pdf> (пристапено на 06.11.2023).

ЦКРСМ (2015). *Солидарна помош за настраданото население во Непал*. [online] www.ckrm.org.mk. URL: <https://ckrm.org.mk/pochituvani-5/?hilite=2015> (пристапено на 05.11.2023).

ЦКРСМ (2015a). *Годишен извештај 2014*. [online] www.ckrm.org.mk. URL: <https://ckrm.org.mk/wp-content/uploads/2019/01/Godisen-izvestaj-2014.pdf> (пристапено на 06.11.2023).

ЦКРСМ (2016). Годишен извештај 2015. Црвен крст на Република Северна Македонија, Скопје, р.6

ЦКРСМ (2017). *Подигање на јавна свест и едукација на јавност за намалување на ризици од катастрофи – клучни пораки*. [online] www.ckrm.org.mk. URL: <https://ckrm.org.mk/wp-content/uploads/2017/07/Podiganje-na-javna-svest-I-edukacija-na-javnost-na-rizici-od-katastrofi-klucni-poraki.pdf> (пристапено на 22.08.2023).

ЦКРСМ (2017b). *Вовед во подготовки при катастрофи – Обука за подготвеност при катастрофи*. [online] www.ckrm.org.mk. URL: <https://ckrm.org.mk/wp-content/uploads/2017/05/Makedonski-Moduli-za-obuka-za-katastrofi.pdf> (пристапено на 03.11.2023).

ЦКРСМ (2018). Годишен извештај 2017. [online] www.ckrm.org.mk. р.25 URL: <https://ckrm.org.mk/wp-content/uploads/2019/01/Godisen-izvestaj-2017.pdf> (пристапено на 06.11.2023).

ЦКРСМ (2018b). *Прирачник за Црвен крст на Република Македонија и Движењето на Црвен Крст и Црвена Полумесечина*. [online] www.ckrm.org.mk, Скопје: Црвен крст на Република Северна Македонија, р.11. URL: <https://ckrm.org.mk/wp-content/uploads/2020/05/%D0%9F%D0%A0%D0%98%D0%A0%D0%90%D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%97%D0%90%20%D0%A6%D0%9A%D0%A0%D0%9C%20%D0%98%20%D0%94%D0%92%D0%98%D0%96%D0%95%D0%8A%D0%95%D0%A2%D0%9E%20%D0%9D%D0%90%20%D0%A6%D0%9A.pdf> (пристапено на 13.10.2023).

ЦКРСМ (2019). Годишен извештај 2018. [online] www.ckrm.org.mk p.23 URL: <https://ckrm.org.mk/wp-content/uploads/2019/03/Godisen-izvestaj-za-2018-godina.pdf> (пристапено на 06.11.2023).

ЦКРСМ (2019). *Статут на ЦКРСМ*. [online] www.ckrm.org.mk. URL: <https://ckrm.org.mk/wp-content/uploads/2020/11/Statut-na-CKRSM-Prechisten-tekst-2019.pdf> (пристапено на 09.10.2023).

ЦКРСМ (2020). Минимални стандарди за хуманитарен одговор на Црвен крст на Република Северна Македонија. [online] Скопје: Црвен крст на Република Северна Македонија. URL: <https://ckrm.org.mk/wp-content/uploads/2020/10/priracmnik-.pdf> (пристапено на 29.10.2023).

ЦКРСМ (2021). Анализа на одговорот на Црвен крст на Република Северна Македонија на КОВИД – 19 пандемија. ЦКРСМ, печатено издание, р.67

ЦКРСМ (2022). Годишен извештај 2021. [online] www.ckrm.org.mk. URL: https://ckrm.org.mk/wp-content/uploads/2022/04/Godisen-Izvestaj-2021-_-mkindd.pdf (пристапено на 05.11.2023).

ЦКРСМ (2022b). *Црвен крст отвори Центар за ментално здравје и психо-социјална поддршка* -. [online] www.ckrm.org.mk. URL: <https://ckrm.org.mk/crven-krst-otvori-centar-za-mentalno-zdravje-i-psiho-socijalna-poddrshka/> (пристапено на 29.10.2023).

ЦКРСМ (2023). Годишен извештај 2022 [online] Црвен крст на Република Северна Македонија р.30 URL: <https://ckrm.org.mk/wp-content/uploads/2023/04/Godishen-Izveshtaj-2022-MK-verzija.pdf> (пристапено на 01.11.2023).

ЦКРСМ (2023a). *Развојна рамка на Црвен крст на Република Северна Македонија 'ТРАНСФОРМАЦИЈА -28* [online] www.ckrm.org.mk, Скопје: ЦКРСМ, pp 4 - 67 URL: <https://ckrm.org.mk/wp-content/uploads/2023/10/T-28-NA-MAKEDONSKI.pdf> (пристапено на 10.10.2023).

ЦКРСМ (2023b). *Соопштение за намена на собраните хуманитарни средства за помош на настраданото население од катастрофалните земјотреси во Турција и Сирија* -. [online] Црвен Крст на Република Северна Македонија. URL: <https://ckrm.org.mk/soopshtenie-za-namena-na-sobranite-humanitarni-sredsta-za-pomosh-na-nastradanoto-naselenie-od-katastrofalnite-zemjotresi-vo-turtsija-i-sirija/?hilite=%D1%82%D1%83%D1%80%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0> (пристапено на 04.11.2023).

ЦКРСМ (2023c). Трансформација 28 - Акциски план Акциски план за спроведување на развојна рамка на Црвениот крст на Република Северна Македонија 'ТРАНСФОРМАЦИЈА-28'. [online] Црвен крст на Република Северна Македонија. Скопје URL: <https://ckrm.org.mk/wp-content/uploads/2023/10/AKTSISKI-PLAN-T28-NA-MAKEDONSKI-JAZIK-.pdf>

ЦКРСМ (2023d). Стратегиски план за подготвеност и одговор при катастрофи на ЦКРСМ 2023-2027, интерен организациски документ.

ЦКРСМ (2023e). Симулациска вежба во рамките на проектот: X-Stock -. [online] www.ckrm.org.mk. URL: <https://ckrm.org.mk/simulatsiska-vezhba-vo-ramkite-na-proektot-x-stock/?hilite=%D0%B2%D0%B5%D0%B6%D0%B1%D0%B0> (пристапено на 27.10.2023).

ЦКРПСМ (n.d.). *Тимови на ООЦК*. [online] www.ckrm.org.mk. Available at: <https://www.crvenkrst-veles.org.mk/timovi-na-oochk/> (пристапено на 29.10.2023).

Црвен крст на град Скопје (2017). *Годишен извештај за 2016*. pp. 22 [online] URL: https://ckgs.org.mk/wp-content/uploads/2019/06/Godisen_izvestaj_za_2016.pdf (пристапено на 22.10.2023).

Црвен крст на град Скопје (2021). *Анализа на одговорот на ЦКРПСМ на мигрантска криза во РСМ (2015 – 2020)* [online] www.ckgs.org.mk URL: <https://ckgs.org.mk/wp-content/uploads/2023/02/Analiza-migranti-mak-alb-ang.pdf> (пристапено на 14.08.2023).

Црвен крст на град Скопје (2022). *Програма за работа за 2023*. [online] www.ckgs.org.mk URL: <https://ckgs.org.mk/wp-content/uploads/2022/11/Plan-za-rabota-CK-SK-2023-MK-ALB-ANG-KOMPLET-WWW.pdf> (пристапено на 20.10.2023).

Црвен крст на град Скопје (2023a). *Годишен извештај за 2022*. [online] www.ckgs.org.mk pp. 13 – 16 URL: <https://ckgs.org.mk/wp-content/uploads/2023/03/IZVESTAJ-2022-3X-www.pdf> (пристапено на 21.10.2023)

Црвен крст на град Скопје (2023b). *Програма за работа 2024*. [online] www.ckgs.org.mk, Скопје: pp.7 - 20 URL: <https://ckgs.org.mk/wp-content/uploads/2023/12/Plan-CKSK-2024-www.pdf> (пристапено на 15.12.2023).

Црвен Крст на Град Скопје. (n.d.). *Историјат на Црвен Крст на Град Скопје*. [online] URL: <https://ckgs.org.mk/za-nas/istorijat-na-crven-krst-na-grad-skopje/> (пристапено на 21.10.2023).

Црвен Крст на Град Скопје. (n.d.). *Програма за помош на мигранти/бегалци во РСМ*. [online] URL: <https://ckgs.org.mk/dejnosti/programa-za-pomosh-na-migranti-begalci-vo-rsm/> (пристапено на 22.10.2023).

Црвен крст на Република Македонија (2014). *Годишен извештај за 2013* [online] p. 20 www.ckrm.org.mk. URL: <https://ckrm.org.mk/wp-content/uploads/2016/07/Godisen-izvestaj-za-2013.pdf> (пристапено на 23.12.2023).

Црвен крст на Република Северна Македонија (2015b). *Помош на настраданото население од поплавите во Тетово -*. [online] Црвен Крст на Република Северна Македонија. URL: <https://ckrm.org.mk/pomosh-na-nastradanoto-naselenie-od-po-10/?hilite=2015> (пристапено на 04.11.2023).

Црвен крст на Република Северна Македонија (2015a). *Хуманитарна помош за евакуираните лица во Куманово -*. [online] URL: www.ckrm.org.mk. URL: <https://ckrm.org.mk/humanitarna-pomosh-za-evakuiranite-li/?hilite=2015> (пристапено на 04.11.2023).

Црвен крст на Република Северна Македонија (2016). *Годишен Извештај 2015* [online] p.16 www.ckrm.org.mk. URL: <https://ckrm.org.mk/publikacii-cat/godishni-izveshtai> (пристапено на 04.11.2023).

Црвен крст на Република Северна Македонија (2017). *Годишен Извештај 2016*. [online] p.15 www.ckrm.org.mk. URL: <https://ckrm.org.mk/wp-content/uploads/2017/03/GODISEN-IZVESTAJ-ZA-2016-mk.pdf> (пристапено на 06.11.2023).

Црвен крст на Република Северна Македонија (2019). *Трибина на ИДКНАС, 20-годишнината од егзодусот на косовските Албанци* -. [online] Црвен Крст на Република Северна Македонија. URL: <https://ckrm.org.mk/tribina-na-idknas-20-godishninata-od-egzodusot-na-kosovskite-albanci/?hilit=%D0%BA%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%BE> (пристапено на 05.11.2023).

Црвен крст на Република Северна Македонија (2020). *Публикација Анри Динан*. [online] www.ckrm.org.mk. p.9 URL: <https://ckrm.org.mk/wp-content/uploads/2020/05/%D0%90%D0%9D%D0%A0%D0%98%20%D0%94%D0%98%D0%9D%D0%90%D0%9D.pdf> (пристапено на 13.10.2023).

Црвен крст на Република Северна Македонија (2022). *Програма за работа на ЦКРСМ за 2023*. [online] www.ckrm.org.mk. p. 9 URL: <https://ckrm.org.mk/wp-content/uploads/2023/05/Programa-za-Rabota-2023-hpv-20-12-2022-mk.pdf> (пристапено на 15.10 2023).

Црвен крст на Република Северна Македонија (2023). *Стандардно Оперативни процедури за одговор при катастрофи 2023*, интерен организациски документ.

Црвен крст на Република Северна Македонија (n.d.). *Статут* URL: <https://ckrm.org.mk/wp-content/uploads/2020/11/Statut-na-CKRSM-Prechisten-tekst-2019.pdf>. (пристапено на 13.10.2023).

Црвен Крст на Република Северна Македонија. (n.d.). *Историјат на ЦКРСМ* [online] URL: <https://ckrm.org.mk/istorijat-na-ckrm/> (пристапено на 14.10.2023).

Црвен Крст на Република Северна Македонија. (n.d.). *Подготвеност и дејство при катастрофи* -. [online] URL: <https://ckrm.org.mk/podgotvenost-i-dejstvo-pri-katastrof/> (пристапено на 03.11.2023).

Црвен Крст на Република Северна Македонија. (n.d.). *Структура и организациона поставеност* [online] URL: <https://ckrm.org.mk/struktura-i-organizaciona-postaveno/> (пристапено на 29.10.2023).

АНЕКС 1: Прашалник од истражувањето

Questions for participants

0. Administrative data

Age: _____ years Sex (F/M) _____

Professional experience in respective National Society _____ years

Professional experience in the current position _____ years

Interview's introduction (protocol)

In its operational activities, Red Cross of the Republic of North Macedonia implements three crucial programs related to: a. social and humanitarian activities, b. disaster and preparedness response and third, c. health awareness and prevention program. As such, in one part of the questions, let us discuss the shape, activities and other issues related to the concept of Disaster Preparedness and Response program of Red Cross of the Republic of North Macedonia by using the frames defined in the first strategic goal from the Strategic plan for preparedness and disaster response of the Red Cross of the Republic of North Macedonia 2023 – 2027 (please use the annex).

1. Does your National Society of Red Cross have a Disaster Management (DM) program?

If YES, please answer the following sub-questions.

1.1a What are the crucial activities of your National Society in DM Program that are at the same time the basic program activities? Which activities could be added to the current crucial DM program's activities?

1.2a Which activities of the DM Program are related to provision of help/assistance and support of other national, regional and local civil protection' stakeholders? Which activities could become part of the auxiliary DM program activities?

1.3a What are the biggest challenges that you are facing while implementing DM Program's activities? (For example, human and material resources, organizational set – up, aspects related to implementation of activities, effectiveness, sustainability, possibilities and capacities for trainings, budgeting and other issues?)

If NO, please answer to the following sub – questions:

1.1b Which crucial activities should become substantial part of the Program?

1.2b Which activities of the Program should be directed into provision of help/assistance and support of other national, regional and local civil protection' stakeholders?

2. Where do you see the interaction and adjustability of the DM Program with other programs of your National Society?

3. Please comment the content related to crucial and auxiliary defined activities of the Red Cross of the Republic of North Macedonia's Disaster Preparedness and Response Program! (Please find the details in the table below)

In accordance with the strategic document of the Red Cross of the Republic of North Macedonia (RCRNM), related to services that RCNM can provide to the local and central governmental institutions, as following:

Service description		Phases in Disaster Management			
		Prevention	Preparedness	Response	Recovery
1.	To be the carrier of activities for organizing the collection and distribution of humanitarian aid in the state. This part affects the management of stock reserves released by the state based on specifics in the mutual agreement.	X		X	X
2.	To be the carrier of activities for collecting and organizing the transport of humanitarian aid in countries affected with disasters in accordance with the mandate and principals of the Red Cross Movement and the RCNM Law.			X	
3.	To provide Disaster preparedness trainings to clearly defined target groups (to local branches and to City Red Cross of Skopje), institutions from the public and private sector by using trainings capacities within the Program for disaster preparedness and response. ¹		X		
4.	To offer and to have its specialized First aid and First psychological support teams on full disposal in case of disaster.			X	X
5.	To support local and state institutions and bodies with skills possessed by the professional staff and volunteers of RCNM for the following matters: - o Camp management and accommodation. - o Rapid needs assessment after disaster. - o Family Restoring Links - o Water purification, sanitation and promotion of hygiene and protection of epidemics (WASH)			X	X

Source: Rajkovchevski, R (2023). *Strategic Plan for Disaster Preparedness and Response of the RCRNM 2023-2027*. Skopje: RCRNM, pp. 10-11.

¹ Main idea of the Red Cross of the Republic of North Macedonia is to become complementary institution in the country for provision of certified trainings for disaster preparedness and response, so the same activities could be implemented in accordance of the expertise of RCNM. The trainings should be implemented foremostly due to the needs of trainings of the National Society staff but also, due to the needs of trainings to other institutions.